

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учење у економском, друштвеном и културном животу и допринос демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;

- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;

- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;

- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;

- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;

- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;

- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;

- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;

- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;

- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;

- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;

- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да

упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- основно описмењавање најмлађих ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког);
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци:

- проширивање знања о простој реченици и њеним деловима;
- савладавање основних појмова о променљивим и непроменљивим речима;
- оспособљавање за изражајно читање и казивање;
- поступно оспособљавање ученика за самостално тумачење основне предметности књижевног текста и сценских дела (осећања, фабула, радња, ликови, поруке, стилогеност сценског израза);
- навикавање на сажето и јасно усмено и писмено изражавање према захтевима програма;
- савладавање основа методологије израде писмених састава.

ЈЕЗИК

Грамматика

Обнављање и утврђивање знања усвојених у претходним разредима.

Уочавање речи које у говору и писању мењају свој основни облик (променљиве речи) - без дефиниција и захтева за променом по падежима и временима. Уочавање речи које задржавају свој основни облик у свим ситуацијама (непроменљиве речи) без именована врста тих речи.

Реченица - појам глаголског предиката (лични глаголски облик); уочавање речи и групе речи (синтагма) у функцији објекта и прилошких одредаба за место, време и начин. Појам субјекта; уочавање речи у функцији атрибута уз именицу и именичког скупа речи (именичка синтагма). Ред реченичних чланова у реченици.

Именице - збирне и градивне; род и број - појам и препознавање.

Придеви - присвојни и градивни - уочавање значења, рода и броја у реченици.

Заменице - личне; род и број личних заменица; лична заменица у функцији субјекта у реченици - појам и препознавање.

Бројеви - главни (основни) и редни - појам и препознавање у реченици.

Глаголи - појам и основна значења презента, перфекта и футура; вежбе у реченици заменом глаголских облика у времену, лицу и броју.

Управни и неуправни говор.

Утврђивање и систематизација садржаја обрађених од I до IV разреда.

Правопис

Употреба великог слова у писању: имена држава и покрајина и њихових становника; имена насеља (градова, села) и њихових становника.

Писање управног и неуправног говора (сва три модела).

Наводници. Заграда.

Писање присвојних придева изведених од властитих имена (-ов/-ев, -ин/-ски).

Писање сугласника ј у придевским облицима на -ски, и у личним именима и презименима.

Писање скраћеница типа: итд., сл., нпр. и скраћеница које означавају имена држава.

Понављање, увежбавање и проверавање оспособљености ученика за примену обрађених правописних правила.

Ортоепија

Уочавање наглашених и ненаглашених речи: вежбе у изговарању акценатских целина. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору ученика.

Изговор свих сугласника и гласовних група у складу са књижевнојезичком нормом ч, ћ, ц, њ, х; - дс - (људских), - ио, - ао итд. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору и писању ученика.

Уочавање диференцијалне (дистинктивне) функције акцента у речима истог гласовног састава, а различитог акцента.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

Лирика

Народна песма: *Наджњева се момак и девојка*

Народна песма: *Јеленче*

Јован Јовановић Змај: *Циганин хвали свога коња*

Војислав Илић: *Јесен*

Десанка Максимовић: *Пауково дело*

Душан Радовић: *Плави зељ*

Драган Лукић: *Друг другу*

Мирослав Антић: *Јуначка песма*

Бранислав Црнчевић: *Мрав добра срца*

Бранко Ћопић: *Мјесељ и његова бака*

Стеван Раичковић: *Ка да то буде*

Милован Данојлић: *Трешња у цвету*

Добрица Ерић: *Свитаљ пшевичар и воденичар*

Љубивоје Ршумовић: *Аждаја своје чеду тепа*

Избор из поезије Милована Данојлића

Федерико Гарсија Лорка: *Луцкаста песма*

Епика

Народна песма: *Јетрвица адамско колена*

Народна песма: *Стари Вујадин*

Народна приповетка: *Међед, свиња и лисица*

Народна бајка: *Пепељуга*

Народна прича: *Најбоље задужбине*

Јанко Веселиновић: *Град*

Исидора Секулић: *Позно јесење јутро*

Мирослав Демак: *Виолина*

Бранислав Нушић: *Прва љубав*

Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу*

Бранислав Црнчевић: *Босоноги и небо*

Гроздана Олујић: *Олданини вртови* и друге бајке (избор)

Светлана Велмар-Јанковић: *Књига за Марка (Златно јагње, Стефаново дрво)*

Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно паче*

Рене Гијо: *Бела Грива*

Луис Керол: *Алиса у земљи чуда*

Браћа Грим: *Трнова ружица*

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц* (одломак)

Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак)

Драма

Гвидо Тартаља: *Подела улога*

Александар Поповић: *Пепељуга*

Добрица Ерић: *Чик, да погодите због чега су се посвађали два златна брата*

Допунски избор

Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање три, а највише још пет дела за обраду.

Научно-популарни и информативни текстови

Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (одломак)

Михајло Пупин: *Од паињака до научењака* (одломак)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Читање текста

Читање наглас и у себи као увод у разговор о тексту. Усмерено читање (с претходно датим задацима): откривање карактеристика ликова (поступци, речи, изглед, особине), радњи, догађаја, природних појава и описа; уочавање језичко-стилских слика.

Читање усклађено с врстом и природом текста (лирски, епски, драмски, научно-популарни, новински итд.). Подстицање ученика на варијације у темпу, јачини и интонацији гласа и на логичко паузирање при читању.

Усмерено читање у себи: брзо схватање садржине, тражење одговарајућих података о лику, опису, осећањима и начину њиховог приказивања.

Казивање напамет научених поетских и прозних целина и одломака. Сценске импровизације.

Тумачење текста

Уочавање и тумачење песничких слика, тока радње, главних ликова и основних порука у књижевном делу. Уочавање значајних појединости у опису природе (откривање чулних дражи: визуелних, акустичких, кинетичких, тактилних, мирисних и других). Указивање на значајна места, изразе и речи којима су изазвани поједини утисци у поетским, прозним и драмским текстовима.

Уочавање и именовање садржинских целина у прозним текстовима; стварање плана. Запажање чинилаца који у разним ситуацијама делују на поступке главних јунака (спољашње и друштвене околности, унутрашњи подстицаји - осећања, намере, жеље). Уочавање и тумачење израза, речи и дијалога којима су приказани поступци, сукоби, драматичне ситуације и њихови узроци, решења и последице.

Књижевни појмови

Лирика

Основни мотив и споредни мотиви у лирској песми.

Визуелни и аудитивни елементи у песничкој слици. Песничка слика као чинилац композиције лирске песме.

Дужина стиха према броју слогова - препознавање.

Понављања у стиху, строфи, песми - функција.

Персонификација као стилско средство.

Сликовитост као обележје песничког језика.

Обичајне народне лирске песме - основна обележја.

Лирска песма - основна обележја.

Епика

Тема и идеја у епском делу.

Фабула: хронолошки редослед догађаја, елементи фабуле (увод, заплет, расплет).

Односи међу ликовима; основни типови (врсте) карактеризације.

Приповедач, приповедање; дијалог, монолог, опис у епском делу.

Прича и роман - разлике.

Роман за децу - основна обележја.

Драма

Ликови у драмском делу. Ремарке (дидаскалије). Драмска радња - начин развијања радње. Драмски текстови за децу.

Функционални појмови

Подстицање ученика да схватају и усвајају појмове: главно, споредно, машта, збиља, утисак, расположење, интересовање, околност, ситуација, испољавање;

подстрек, услов, поређење, процењивање, тврдња, доказ, закључак; дивљење, одушевљење, љубав (према човеку, домовини, раду, природи); привлачност, искреност, правичност, племенитост.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање текста са променом граматичког лица. Препричавање са изменом завршетка фабуле. Препричавање текста у целини и по деловима - по датом плану, по заједнички и самостално сачињеном плану.

Причање у дијалогској форми; уношење дијалога, управног говора у структуру казивања - по заједнички и самостално сачињеном плану. Причање према самостално одабраној теми. Настављање приче инспирисане датим почетком. Састављање приче по слободном избору мотива.

Описивање слика које приказују пејзаже, ентеријере, портрете. Описивање сложенијих односа међу предметима, бићима и појавама.

Извештавање о обављеном или необављеном задатку у школи или код куће - у облику одговора на питања.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредновање.

Диктати: са допуњавањем, изборни, слободни, контролни диктат.

Лексичке и семантичке вежбе: грађење речи - формирање породица речи; изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и пренесено значење речи.

Синтаксичке и стилске вежбе: састављање и писање реченица према посматраним предметима, слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Преписивање реченица у циљу савладавања правописних правила.

Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богађење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености.

Увежбавање технике израде писменог састава: анализа теме, одређивање њеног тежишта; посматрање, уочавање и избор грађе; распоређивање појединости; елементи композиције.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка - по два у првом и другом полугодишту. Један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене

структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике *јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник к, г, х, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред

тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољна јак

подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакојгодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.
- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.
- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.
- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).
- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.
- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.
- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.
- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).
- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али

је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано *читање наглас* које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наиме, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за *читање у себи*. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наиме, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богаћење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У

појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће *услове* за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити *добру слушалачку публику*, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу

тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи, већ чита, усваја, у њој се ужива и о њој расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни донети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко и методичко* з а с н и в а њ е интерпретације и њено р а з в и ј а њ е на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко опредељење треба да буде превасходна *усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *вантекстовних гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде оригинална, *естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има

сопствену кохерентност и поступност, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући* и *синтетички* чиниоци могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки и методички прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема познатих и једном заувек откривених путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење*.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање

неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања* и *душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања а остварује се и проверава у *току* остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика усмених и писмених језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво описује оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се *описивање* као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких

описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутих претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и континуирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машини. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домаћаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметности, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али

стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени садржај, за причање подстицај неко *догађање*, *доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстицати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуже време за остварење дуже замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретной језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког

изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним саодносним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко-синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
АЛБАНСКИ ЈЕЗИК
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

HYRJE

Ky program është konceptuar dhe organizuar në kuadër të kategorive, përkatësisht të tri aktiviteteve të uptueshmërisë: të dëgjuarit dhe të folurit; të lexuarit; të shkruarit. Kategoritë janë zbërthyer në nënkategori: kulturë e të dëgjuarit dhe e të folurit; njohuri e të lexuarit dhe kulturë e të shkruarit; tekste letrare dhe joletrare; njohuri gjuhësore.

Përmes kategorive dhe nënkategorive realizohen përmbajtjet programore të cilat i janë përshtatur moshës, nivelit shpirtëror dhe psikik të nxënësëve.

Realizimi dhe përvetësimi i këtij programi varet kryesisht nga metodat, teknikat dhe fleksibiliteti i mësimdhënies, nga angazhimi, vlerësimi dhe shkathtësitë individuale të mësimdhënësit.

QËLLIMET

- Të përvetësojë dhe të zgjerojë shkathtësitë e komunikimit
- Të përvetësojë dhe të zbatojë njohuritë e fituara gjuhësore
- Të kuptojë dhe të analizojë tekste letrare dhe joletrare
- Të zbatojë njohuritë e fituara për modelet e teksteve letrare dhe joletrare

OBJEKTIVAT

Nxënësit duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Llojet letrare

Të kuptojë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Fjalët e ndryshueshme

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore: fonetike dhe gramatikore

Njohuritë e fituara për modelet e teksteve letrare dhe joletrare

Të analizojë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat

Në kuptimin e të menduarit të pavarur për atë që dëgjon, që flet, që lexon apo shkruan.

Në kuptimin e sjelljes personale (qëndrimi, mirësjellja, toleranca, vullneti, bashkëpunim etj.)

SHKATHTËSIT E KOMUNIKIMIT

I. Të dëgjuarit dhe të folurit

II. Të lexuarit

III. Të shkruarit

TËRËSITË TEMATIKE

1. Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit, kulturë e të lexuarit dhe e të shkruarit;

2. Tekste letrare dhe joletrare

3. Njohuri gjuhësore

Vërejtje: Përmbajtjet e tërësive tematike realizohen në funksion të tri shkathtësive të komunikimit: I. Të dëgjuarit dhe të folurit; II. Të lexuarit; dhe III. Të shkruarit.

Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet
- Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit; - Kulturë e të lexuarit; - Kulturë e të shkruarit.	Jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth ... Orientimi në hapësirë; Rrëfime personale: koha e lirë, dëshirat, shqetësimet dhe ambiciet e tyre; Festa, urime, falënderime, letra, adresa, ftesa, porosi, njoftime; Mediat: radio, TV, revistat për fëmijë; Kinema, teatër; Drejtëshkrim.	Zhvillon të menduarit e pavarur, krijon disa rregulla dhe jep këshilla për veprime të gabuara; Mësohet për t`u orientuar në hapësirë dhe në vende të ndryshme; Rrëfen dhe shkruan për veten, dëshirat dhe ambiciet; Shkruan tekste të shkurtra mbi bazën e modeleve; Njeh dhe dallon gjuhën e mediave dhe karakteristikat e tyre (informacion i marrë në tri mënyra: në radio-dëgjim, në TV i dëgjuar dhe i shikuar dhe në revista- lexim) Shikon, diskuton dhe përshkruan ngjarjen e filmit, dramës; Përdor drejt shenjat e pikësimit, ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit dhe shkronjën e madhe.
Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet
- Tekstet letrare dhe joletrare	Tregime, poezi, tekste të shkurtra dramatike, përrallëza, përralla, fjalë të urta, gjëgjëza; Figurat stilistike: hiperbola, personifikimi, litota;	Lexon tekste të ndryshme me intonacionin e duhur; Dallon tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Komenton tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Njeh dhe përdor figurat stilistike:

	Proza, poezia, pjesa skenike- dallimet (vargu, dialogu, shkrimi në prozë).	të personifikimit, të hiperbolës dhe të litotës; Analizon dhe vlerëson tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Pasuron fjalorin me fjalë e shprehje të reja.
Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet
- Njohuri gjuhësore	Emra të përveçëm dhe të përgjithshëm; Trajatat e mrave; Mbiemrat e nyjshëm dhe të panyjshëm; Përemrat vetorë; Numërori; Foljet në kohën e tashme, të ardhme, të kryer dhe të pakryer të mënyrës dëftore; Ndajfolja: e kohës, e vendit dhe e mënyrës; Parafjalët: me, nga, prej, më, në... Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e zgjeruar, fjalët kryesore dhe dytësore të fjalisë; Lidhja dhe përshtatja e kallëzuesit me kryefjalën; Llojet e fjalive: dëftore, pyetëse dhe habitore; Drejtëshkrim.	Dallon emrat e përveçëm dhe emrat e përgjithshëm; Dallon emrat në trajtë shquar dhe të pashquar; Dallon mbiemrat e nyjshëm nga mbiemrat e panyjshëm; Përdor drejtë përemrat vetorë; Dallon numërorët si fjalë që tregojnë numra; Zgjedhon foljen në mënyrën dëftore; Identifikon ndajfoljet dhe pyetjet me të cilat gjenden ato; Dallon disa nga parafjalët më të përdorshme; Kupton pjesët e fjalisë të cilat janë të domosdoshme në përbërjen e saj; Kupton marrëdhëniet dhe bën përshtatjen e kallëzuesit me kryefjalën; Dallon dhe përdor fjali të llojeve të ndryshme: dëftore, pyetëse, habitore; Shkruan dhe përdor drejt emrat e përveçëm, mbiemrat, numërorët, parafjalët dhe shenjat e pikësimit të llojet e fjalive.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDRPROGRAMORE

Mjeti themelor i komunikimit është gjuha. Lëndët e tjera shkollore mësohen përmes saj dhe me të. Mirëpo, lidhje më të përafërta, përmbajtjet programore të lëndës së gjuhës shqipe kanë me lëndët:

- Edukatë qytetare
- Edukatë muzikore
- Edukatë figurative
- Punëdore

Lidhja ndërlëndore ndikon në mënyrë të drejtëpërdrejtë në formimin e përgjithshme të personalitetit të nxënësit.

Janë një sërë temash nga fusha të ndryshme, p.sh. të drejtat e fëmijëve, edukimi shëndetësor, ekologjia, barazia gjinore etj., që mund të trajtohen dhe të zhvillohen si lidhje ndërprogramore.

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Për realizimin e planit dhe të programit të gjithës shqipe mësimdhënësi është kompetent për zgjedhjen e metodave dhe të teknikave të mësimdhënies dhe të mësimnxënies. Metodatat dhe teknikat përzgjedhura nga

mësimdhënësi duhen përshtatur me aftësitë dhe njohuritë e mëparshme të nxënësëve, me nevojat dhe kërkesat e tyre, me mjedisin (shkollën, klasën) dhe materialin mësimor.

Gjatë mësimdhënies është e rëndësishme të përdoren teknika dhe strategji të shumëllojshme për të përkrahur stilet e ndryshme të nxënies së nxënësëve. Për realizimin me sukses të metodave dhe teknikave mësimdhënësi, gjatë planifikimit, duhet t'i përshtatet mënyrës se si mësojnë nxënësit, cilat teknika mundësojnë realizimin e përmbajtjes mësimore dhe të objektivave të caktuar.

Varësisht nga përmbajtja mësimore, mësimdhënësi mund të përdorë disa nga këto metoda dhe teknika të mësimdhënies:

Puna individuale, në çifte, në grupe, me tërë klasën etj.;

Metoda e hulumtimit, kërkimit, demonstrimit, interpretimit, diskutimit etj.;

Teknika: Xhigsou (me këmbime);

Kllaster (pema e mendimeve);

Brainstorming (vërshim i shpejtë i ideve ose stuhi mendimesh);

D.R.T.A (veprimtaria e të menduarit dhe e të lexuarit të drejtuar);

Ditari dypjesësh;

Pesëvargëshi;

Dramatizimi;

Ese;

Parashikimi me temat paraprake;

Diagrami i Venit etj.

Kombinimi i këtyre metodave dhe teknikave gjatë procesit mësimor ka për qëllim të thejë monotoninë e oerës mësimore, që nxënësit të jenë aktivë, të bëhen përgjegjës për të nxënëit e tyre, të zhvillojnë mendimin kritik, të zgjidhin probleme. T'i zbatojnë në praktikë (në jetën e përditshme) njohuritë e fituara: të zhvillojnë shkathtësitë e krijimit dhe të vlerësimit.

Përdorimi i metodave dhe i teknikave të reja të mësimdhënies sugjeron nxënësin në qendër të aktiviteteve të të nxënëit, pastaj bashkëpunimin e nxënësëve, duke u mbështetur në modelin e mësimin nga njëri-tjetri. Ky lloj i të mësuarit do të jetë më i sukseshëm. Nëse nxënësit përfshihen më shumë në veprimtari të ndryshme gjatë të nxënëit, edhe rezultatet do të jenë më të mira.

Mësimdhënësi duhet të dijë se ka edhe disa karakteristika që ndikojnë në mësimdhënie, p.sh. qëndrimi, përvoja, rezultati, qartësia dhe llojshmëria në mësimdhënie, përdorimi i ideve të nxënësëve etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi është një fushë e rëndësishme në procesin edukativo- arsimor. Vlerësimi ka të bëjë me mënyrat dhe teknikat që përdoren për përparimin e nxënësve dhe rezultatet e tyre mësimore.

QËLLIMET

- Të sigurojë informacione identifikuese për arritjet e nxënësëve;
- Të përcaktojë përparimin e nxënësëve;
- Të sigurojë realizimin e objektivave të përcaktuar;
- Të motivojë nxënësit.

Rekomandohen kryesisht këta tipa të vlerësimit:

- Vlerësimi me gojë;
- Vlerësimi i aktiviteteve debatuuese;
- Vlerësimi i detyrave të shtëpisë;

- Testet për një temë apo grup temash;
- Testet në fund të një kategorie;
- Testet në fund të gjysëmvjetorit;
- Testet në fund të vitit etj.

LITERATURA

- Tekstet që hartohen sipas këtij programi.
- Tekste të tjera alternative.
- Shefik osmani - Leximi 4
- Bahri Beci etj. - Gjuha shqipe 4

KL. IV

Përmbajtja programore

Lektyrë sholllore

1. Triiing...Triiing
2. Vehbi Kikaj „Kafazët e verës”
3. Qamil Batalli „Klasa e zbukuruar”
4. Mark Krasniqi „Përtaci”
5. Naum Prifti „Takimi me një të panjohur”
6. Migjeni „Luli i vocërr”
7. Kur vilet rrushi
8. Jovan V. Gëte „Lulja e pyllit”
9. Dritëro Agolli „Harabeli”
10. Odhise Grillo „Fjala është shumë e vogël”
11. Ndre Mjeda „Dimri”
12. Rifat Kukaj „Kosova”
13. Mark Tuen „Tomi njihet me princin”
14. Nexhat Halimi „Mbrëmje në Ulqin”
15. Agim Vinca „E kujtoj mësuesin”
16. Faik Konica „E bija e mbretit dhe trëndafil”
17. Adem Gajtani „Kënga për princeshën e zogjëve”
18. Nga folklori „Një qyp me florinj”
19. Arif Demolli „Fjalët”
20. Agim Deva „Dy duar për tre fëmijë”
21. Ymer Elshani „Lisat”
22. Martin Camaj „Lepuroshi”
23. K. Kolodi „Pinoku në shkollë”
24. Mitrush Kuteli „Rozafati”
25. Nga enciklopedia për fëmijë „Truri elektronik”
26. Ali Huruglica „Gjyshja ime”
27. Populli „Dashuria për vendin”
28. Asdreni „Dua”
29. Ismail Kadare „Princesha Argjiro”

Leximi 4 Shefik Osmani etj.

Lektyra Shtëpiake

1. Sami Frashëri „Të vegjëlit”
2. Vedat Kokona „Lulja dhe shega”
3. Ezopi „Përrallza”
4. Rifat Kikaj „Shtëpia ime ka sy”
5. Xhani Rodari „Aventurat e Çipolinës”

Gramatikë

1. Teksti dhe fjalia

2. Dialogu
3. Ligjërata e drejtë dhe e zhdrejtë
4. Shenjat e pikësimit në ligjëratën e drejtë
5. Veprimet brenda fjalive
6. Veprimet brenda fjalisë
7. Llojet e fjalive
8. Format pohore dhe mohore të fjalive
9. Kryefjala
10. Folja dhe zgjedhimi i saj
11. Zgjedhimi i foljeve në kohën e tashme
12. Zgjedhimi i foljeve në kohën e ardhme
13. Zgjedhimi i foljeve në kohën e pakryer
14. Zgjedhimi i foljeve në kohën e kryer të thjeshtë
15. Zgjedhimi i foljeve në kohën e kryer
16. Grupet e lëvizshme dhe grupet e palëvizshme
17. Rrethanori
18. Rrethanori i vendit
19. Rrethanori i kohës
20. Rrethanori i kohës
21. Kundrinori i drejtë
22. Kundrinori i zhdrejtë me dhe pa parafjalë
23. Grupi emëror- përcaktori
24. Emri- lakimi i emrave mashkullorë
25. Lakimi i emrave femëror në numrin njejës
26. Lakimi i emrave femëror në numrin shumës
27. Mbiemri
28. Kallëzuesori i kryefjalës
29. Përemrat pronor
30. Ndajfolja
31. Lidhëzat
32. Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë

Gjuha shqipe 4 Bahri Beci etj.

Të shkruajmë- të shprehurit me shkrim

1. Shkruajmë për pushimet
2. Gjuajmë peshq
3. Në shkollë
4. Në shtëpi, punojmë të gjithë
5. Përshkruajmë sendet
6. Shetitje në vjeshtë
7. Fëmijët kanë dëshirë të udhëtojnë
8. Shkruajmë për kohën e lirë
9. Letër shokut
10. Shkojmë në shkollë
11. Të mësojmë të përshkruajmë
12. Etleva përgatiti një ëmbëlsirë
13. Shkruajmë për emisionet televizive
14. Përshkruajmë shtëpinë sipas dëshirës
15. Dëshirat tona për vitin e ri
16. U shkruajmë kartolina shokëve
17. Shkruajmë për veprimtaritë sportive

18. Përshkruajmë lojërat që na pëlqejmë
19. Fëmijët ndihmojnë të gjymtuarit
20. Na u fikën dritat
21. Një histori e trilluar
22. Ditë pranvere
23. Shkruajmë për librat që kemi lexuar
24. Ngjarje të papritura
25. Veshjet tona
26. Ta mbrojmë mjedisin
27. Përpunojmë prodhimet tona
28. T'i ruajmë lulet
29. Të shkruajmë për monumentet
30. Të njohim shenjat rrugore
31. Një udhëtim i paharruar
32. Miri njihet me dy fëmijë të huaj

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цел и задачи

Целта на обучението по български език е учениците да овладеят основните закономерности на българския език който правилно ще се изразят в устна и писмена форма, да бъдат в състояние да тълкуват подбрани литературни произведения, произведения на сценичното, филмово и други видове изкуства на българското и световно наследство.

Задачи на обучението по български език са:

- развиване на любов към майчински език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;
- основно описменяване на учениците од първоначалния курс на основа на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;
- етапно и систематично запознаване с граматиката и правописа на български език;
- запознаване с езикови явления и понятия, овладяване с нормативната граматика и стилистичните възможности на българския език;
- оспособяване за успешно служене с книжовния език в различите му форми на писмена и устна употреба и в различите комуникационни ситуации (роля на говорителя, слушателя, събеседника и читателя);
- развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;
- развиване на смисъл и способности за правилно, гладко, икономическо и убедително устно и писмено изразяване, обогатяване на речника, езиково и стилистично изразяване;
- упражняване и усъвършенстване на гласно четене (правилно, логическо и изразително) и четене наум (прочувствително, насочено, изследователско);
- оспособяване за самостоятелно четене, доживяване, разбиране, всестранно тълкуване и оценяване на художествени произведения от различен жанр;
- запознаване, четене и тълкуване на популярни и информативни текстове от илюстрирани енциклопедии и списания за деца;
- постепенно, систематично и последователно оспособяване на учениците за логическо схващане и критическа оценка на прочетния текст;
- развиване на необходимост за книга, способности да могат с нея самостоятелно да си служат като извор на знания; развиване на навик за

самостоятелно ползване на библиотека (класови, училищни и градски); постепено свикаване с начина за водене на бележник за прочетените книги;

- постепено и систематично оспособяване на учениците за преживяване и оценяване на сценични произведения (театър, филм);

- усвовање на основните теоретични и функционални понятия от областта на театралното и филмово изкуство;

- запознавање, развивање, пазене и тачене на сопствения национален и културен идентитет на произведения от българската литература, театралното и филмово изкуство, както и на останали художествени постижения;

- развивање на почит към културното наследство и нужда същото да се зачита и подобрява;

- привикване за редовно следене и критическо преценявање на детски радио и телевизионни предавания;

- подтикване на учениците на самостоятелно езиково, литературно и сценично творчество;

- подтикване, развивање и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматична, журналистическа и др.);

- възпитавање на учениците за живот и работа в духа на хуманизма, честността, солидарността и други етични стойности;

- развивање на патриотизъм и възпитавање в духа на мира, културните отношения и сътрудничество между хората.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ЧЕТВЪТИ КЛАС

Образователни задачи:

- разширявање на знанията за простото изречение и неговите части;

- овладявање на основните понятия за изменяемите и неизменяемите части на речта;

- оспособявање за изразително четене и казване;

- постепено оспособявање на учениците за самостоятелно тълкување на основните понятия за литературния текст и сценичните произведения (чувства, фигура, действие, образи, поръки, стилогенност на сценичния изказ);

- овладявање на умения за късо и ясно устно и писмено изразявање според изискванията на Програмата;

- овладявање с основни техники за писане на съчинение.

ЕЗИК

Граматика

Повторение и затвърдявање на знанията придобити в предишните класове. Забелязване на думи при говорене и писане, които променят основната си форма (изменяеми думи) - без дефиниции. Забелязване на думи, които не променят основната си формата във всички ситуации (неизменяеми думи) - само изменување, без дефиниции.

Изречение - понятие за глаголно сказуемо, забелявање на група думи (словосъчетание) във функция на допълнение, и обстоятелствено пояснение за време, място и начин. Понятие за подлог, забелязване на думи, които имат функция на определение до съществителното и група думи до съществителното име. Словоред на изречението.

Съществителни имена: събирателни, мисловни и отглаголни. Поняте и разпознаване. Членуване на тези видове съществителни имена.

Прилагателни имена: качествени и относителни; род, число, членуване и степенуване.

Местоимения: лични местоимения: род, число и лице. Кратки форми на личните местоимения - забеляване. Личното местоимение в роля на подлог в изречението. Понятие и разпознаване.

Числителни имена: основни и редни - понятие и разпознаване в изречението.

Глаголи: понятие и основни значения на сегашно време, бъдеще време, минало несвършено и минално неопределено време. Положителна и отрицателна форма. Лексикално значение и употреба в изречение.

Пряка и непряка реч.

Утвърждаване и систематизация на учебния материал от 1. - 4. клас.

Правопис

Употреба на главна буква при писане на имена на държави, области, народи: имена на села и градове и жителите им.

Правопис на пряка и непряка реч: всички варианти.

Употребба на кавички, скоби и тирета.

Правопис на прилагателни имена с двойно -н-. Правопис на фамилни имена с окончание -ев/а, -ов/а: Илиев/а, Стоев/а, Панайтов/ а; -ин, -ски: Кунчин, Стамболийски. Присъствие или отсъствие на на съгласната: й.

Писане на съкращения от типа: и тн. / и тъй нататък/, сх./ сходно/, под./подобно/, нпр./например/, л-ра/литература; и съкращения, които означават имена на държави.

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

Ортоепия

Забеляване на ударени неударени думи в изречението - логическо ударение. Упражнения чрез четене и говорене. Отстраняване на диалектни явления в говора на учениците.

Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстраняване на не книжовни форми при учениците.

Забеляване на диференциални функции на ударението в думи от същ звуков строеж (омоними).

ЛИТЕРАТУРА

Лирика

Христо Радевски: Първият учебен час

Андрей Германов: Есен

Асен Рзцветников: Зимен сън

Емануил Попдимитров: Снежен Човек

Цветан Ангелов: Сурваркарче с гълъб

Народна песен: Марийка и славей

Народна песен: Два са бора ред по редом расли

Народна песен: Робиня

Народни пословици, поговорки, гатанки

Петко Р. Славейков: Орел, рак и щука

Андрей Германов: Самотна гургулица

Александър Дънков: Елегия

Калина Малина: Мир

Пейо Яворов: Пролет

Асен Босев: Ванко забраванко

Михаил Лъкатник: Райко многознайко

Цветан Ангелов: Глагол

Епос

Константин Константинов: Старијат щърк

Здравко Сребров: Приказка за птичето, семката и младата круша

Емилиян Станев: При хората

Ѓордан Радичков: Страшилище за снежнијат човек

Камен Калчев: Сребърнијат ключ

Народна приказка: Тримата братя и златната јабљка

Народна приказка: Мъдростта на старците

Иван Вазов: Чистијат път

Ангел Каралијчев: Майчина сълза

Георги Караславов: Чудната свирка

Елин Пелин: Пролетни гости

Станислав Стратиев: Череша с алени сърца

Ангел Каралијчев: Трима ловци - три умни глави

Петя Дубарова: Из "Дневника"

Драма

Елисавета Багряна: Слънцето и книгата

Ран Босилек: Наддумване

Допълнителен избор

Освоен посочените произведения, учителјат с учениците избира още 3-5 произведения за обработка.

Научно-попуљани и информативни текстове

Елин Пелин: Јан Бибијан ма Луната (откъс)

Георги Караславов: В морските дълбини

Ангел Каралијчев: Мижо и Клан - Клан

ЃРадичков: Училищното звънче

Подбор на четива от в-к "Другарче"

Избор от енциклопедии и списанија за деца

Четене

Четене на глас и наум като увод за разговор вџу текста. Четене с цел, с предаврително дадени задачи, откриване на карактеристики на героите: поведение, думи, портрет, карактеристики; случки и събития; природни јавления и описанија, забелязване на езиково-стилистичните особености.

Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драмтични, научно-попуљани, журналистически и т.н. Подтиквање на учениците да се упражняват в осцилации в темпото на гласа, силата и интонацијата на гласа, тембџра и в логическата пауза при четене.

Насочено четене наум: бџрзо разбирање на съдџржанието, тџрсене на дадени сведения за литературнијат образ, описанието, чувствата и начина по който се изразяват.

Запаметяване на стихотворения и откъси от проза. Сценични импровизации.

Тџлкување на текст

Забелязване и тџлкување на лирическите картини, действието, литературните герои и основните посланија и идеи на производението.

Забелязване на значителни подробности при описанието на природата: откриване на сетивни, визуални, акустични, кинетични, предметни и ароматични прелести.

Забелязване и именуване на съдържателни цялости в прозаичната творба, създаване на план. Забелязване на факти, които в различни обстоятелства влияят на поведението на главните герои: външни и обществени, вътрешни пориви - чувства, желанија, цели.

Забелязване и тълкуване на изразите, думите и диалозите с които са представени поведенијата, стълкновенијата, драматичните ситуации и техните причини, реченија и последици.

Овладевање на умения - учениците да аргументират становищата си чрез елементи от текста.

Литературни понятия

Лирика

Основни и дополнителни мотиви в лиричната творба. Визуални и аудитивни елементи в потеическата картинка. Потеическата картинка како фактор на композиција на лиричното стихотворение. Дължина на стиховете според броя на срчките-разпознавање.

Повторенија в стиха, строфата истихотворението - функција и значење.

Олицетворението, како образно средство.

Обичајни и обредни народни песни - основни отличия.

Лиричко стихотворение - основни отличия.

Епос

Тема и идеја в епическата творба.

Фабула; хронолошко развитие на случките: елементи на фабулата: увод, заврзка, кулминација, разврзка.

Съотношение меѓу образите. Основна типизација (видове) карактеризации.

Разказвач, разказвање; дијалог, монолог, описаније в епическото произведеније.

Разказ и томан - разлики. Роман за деца - основни отличия.

Драма

Образи в драмата. Ремарки и реплики Драматично дејствие, начин за рзвивање на дејствието. Драматични текстове за деца.

Функционални понятия

Мотивирање на учениците да разберат и усвојат следните понятия: главновторостепенно, мечта, сериозност, впечатленије, расположеније, интересовање, обстоятелство, пројавување, подтик, условие, сравнење, преценување, тврдење, доказателство, заклучоцие, възхищење, въздушевленије, любов към отечеството, труда, природата; симпатија, искреност, честност, справедливост, благородство.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Основни форми на устното и писменото изразување

Преразказвање на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказвање с промяна на крај на фабулата. Преразказвање на текст изцяло и по части; по общ план и по самостојателен план.

Разказвање във форма на дијалог; вмъквање на дијалога в пряката реч, по общ план и по самостојателно подготвен план. Разказвање по свободно избрана тема. Продължение на разказа с дадено начало. Съставяње на разказ по свободно избран мотив.

Описаније на картинки, които представят пейзажи, интериори, портрети. Описаније на по-сложни отношения меѓу предмети, същества и явления.

Известување за завършени или незавършени домашни или училищни задачи - във форма на поставени въпроси.

Усмени и писмени упражнения

Говорни упражжњенија: упражњавање правилно изговарање на думи, изрази и изреченија, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушање на звукови записи, декламирање на лирични и епически текстове записване на прочетено, анализ на записа, съпроводено с оценяване.

Диктовки: с допълване, коментирани диктовки, самодиктовка, диктовка по избор, контролна диктовка.

Лексикални и семантични упражжњенија: словообразување, образување на сродни думи; синоними и антоними, забелязване на семантична функција на ударението; пряко и преносно значење на думите; еднозначни и многозначни думи; нелитературни думи и чужди думи, тяхна подмяна е книжовни думи.

Синтактични и стилни упражжњенија: съставяње и писане на въпроси за тематична цялост на текст, картинка, филм; писмено отговарање.

Преписивање на изреченија с прилагане на правописни правила.

Ползване на художествени, научно-популярни и ученически текстове, като подтик за образно изразявање.

Упражњенија за обогатявање на речника и търсене на подходящ изказ. Общо и конкретно изразявање. Промяна на становищата. Забелязване и отстранявање на излишни подробности в текста и говорнето. Отстранявање на чуѓди думи и тяхна подмяна с книжовни думи. Отстранявање на двусмислие и неяснота.

Упражњавање на подреждање думите в изречението според речевите ситуации. Упражњавање на техники за писане на писмени съчиненија: анализ на тема, определяње на тежестта ѝ, набљудение, забелязване и подбор на материала, распределяње на частите, елементи на композицијата.

Осем домашни писмени упражжњенија и техен анализ по време на час.

Четири класни писмени упражжњенија - по две в полугодие. По един час за подготовка, изработка и поправка.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език (граматика и правопис)

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникација на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцијата им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцијата му в комуникацијата).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаат с езика и да го тълкуват како система. *Нито едно езиково явление не би требало да се изучава изолирано, вџн от контекста в којто се реализира неговата функција.* В I и II клас в рамките на упражжњенијата за слушање, говор, четене и писане учениците забелязвант езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдржания последователно и селективно, имајќи в предвид възрастта на учениците.

Последователноста се осигурува сѐ самия избор и распределението на учебните съдржания, а конкретизирането на степената за обработка, како напџтствия научебната практика в оделни класове, посочена е с јасно формулирани изисквания: забелявање, сџглежлане, усвојвање, понятие, разпознавање, различавање, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степената на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задџбочена обработка на езиковия материал.

Селективноста се провежда с избора на нај-основните езикови закономерности и информации, којто се отнасят кџн тях.

С таква односање към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацията на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забеляват в строжеа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват наивци за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навици да забеляват основните морфологични категории, например: във ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудиовизуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За обладява е на *правописа* нужно е да се организрат системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната интерция и ученически склонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.

- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодпяване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.
- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеви ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстовете трябва да са познати на учениците, а доколкото песа трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученижеския интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолее степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост и творчество*. За да се на практика

удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанијата по граматика да бџдат във функција на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практичко приложение.

Прилагането на знанијата за езику на практика и неговото преминавање в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците треба континуирано да се подтикват към свџрзането на знанијата си с комуникативниј говор. Една от по-функционалните постџпки в обучението по граматика е упражнявањето обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневиите потребиности, в които се езику явява како мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива попрактично интересно, което на ученику прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Сџвременната методика на обучение изтџква поредица от методически похвати, които треба да се прилагат в програмните сџдржания по езикузнание и които дават възможност да всеки сџзнателен пџт, започвайки от този, който е в рамките на учебниј час, получи својата структура.

Обработката на нови програмни сџдржания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се сџглежда и обяснява дадено езикуво явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популарни и публицистични текстове како и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени), в речевите ситуации.

- Насџрчване на учениците да подходящиј текст разберат цџлостно и подробно.

- Затвџрдњавање и повторение на знанијата за научените езикуви явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбирање на учениј материал (ползват се примери от учен текст).

- Насџрчване на учениците да забелязват в текста примери от езикуви явления, които са предмет на опознавањето.

- Сџобщавање и записване на новиј узор и насџрчване на учениците да забелязаните езикуви явления изследователски сџгеждат.

- Осџзнавање важните својства на езикувите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).

- Разглеждане на езикувите факти от различна гледна точка, тяхната компарација, описвање и класификација.

- Илюстрирање и графическо представяње на езикувите понятия и техните отношения.

- Дефинирање на езикувото понятие; изтџкване својствата на езикувите явления и забелязаните закономерности и правилности.

- Разпознавање, обяснение и прилагане на овладяниј учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукција).

- Затвџрдњавање, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постџпки помежду си се допџлват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бџдат реализирани преди започвањето на часа в който се разглежда даденото езикуво явление, а някои след завџршвањето на часа. Така например текст, който се използва за усвовање на знания по граматика треба да бџде запознат предаварително, а някои езикуви упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирањето, например, не треба да

бъде обезателн етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалноста безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не помалко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литературе и извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е пазпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирините съдържания, колкото са във възрастовите възможности на най-малките ученици, дадените сдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенствене на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някон от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-леско усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочен някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователноста и систематичноста можат да се исползват при оспособявањето на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на искусен оформен читател това не изгледа така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затоа при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивиция, подтикване и насоченост, с които полесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява изънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграциона роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Во втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбирање на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикат към включване в библиотеката (училишна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, рецитиране) на текста, организиране на среци и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може пополюма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които на най-вероятно постепенното и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят

на литературното художествено произведение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене од I до VIII клас

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирањето. При това качеството на овладяване на поръките е направо обусловено од качественото четене. Затоа различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получаваат познания и с успех да се насочваат в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддръжа систематично с постојанно завишавање на изискванията при което колкото се може повеќе да се исползват способностите на учениците за да се получи високо качество в умението на четенето. Тези упражнения провеждаат се по план с преждвременна подготовка од страна и на учителя и научениците. В својата подготовка учителот предварително подбира отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ќе съответствуваат на изразителното четене. В зависимост од мисловно-емоционалното съдржание на текста, учителот завзема дадено становиште и приспособява силата, тембъра, ритма, темпото, интонацията, паузите, логичкото ударение и звуковите трансформации според обстановката. Од време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладявање и разбирање на текста е необходима постапка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на непосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и одделно се налаизират психическите и езиковостилистични фактори които изискваат дадена говорима реализация. При одделни случаи учителот заедно е учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдржание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна и описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обрџа на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа треба да са обезбечени дадени условија за изразително четене и кавање, в класа да се создаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и кавање. С помошта на аудио записи на учениците треба да се даде възможност да чујат своето четене и критически да се отнасят него. Иа уроци за разработка на литературно произведение ќе се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е нај-продуктивна форма за получаване на знания, затоа в обучението му се обрџа особено внимание. То винаги е насочено и иследователско; чрез него учениците се оспособяваат за всекидневно получаване на нови знания и за учење. Упражненията по четене направо се вклучваат в останалите форми на работа и винаги са във функција на получаване на знания и разбирање не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира тврде ефективни упражнения за овладявање на брзо-то четене наум с разбирање и допринос за равиване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират брзината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читаат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочвање на учениците към текст и с давање на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбирање и прочетения текст. Информативното, продуктивното и

аналитичното четене нај-добре се насрђуват сђс самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбирање на прочетения текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от погорните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се сђстои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е прелусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и сђщ час да се упражняват и сревняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да вђде "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и сђс публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цђлото произведение или от откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и сђждения за литературното произведение ревностно и подробно да искажат с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостоятелен исказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и

обикновен разговор за четиво в долните класове бје професионално заснован и реализиран с много инвентивност и иследователска лкобопитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бједе пропита с решавање на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживявање. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, съзнателната активност и иследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация в трудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многопластова. Приспособявање на текста във временни, пространствени и общественно-исторически рамки, давање на необходимите сведения за писателя и възниквање на произведението, както и характерни информации, които предходят на откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бједе интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представят в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживявање и сериозно тълкување.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *исследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, с нея се наслаждава и за нея се говори*. Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива иследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения санзибилитет.

Модерната и съвремена организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бједе пасивен слушател, кото в дадени моменти ще препредаде "наученият материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *исследователски, изобретателски и творчески* участва в проучвање на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят иследователското любопитство. Такива задачи ще бјдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязава, открива, иследва, преценява и прави заклюоченице*. Ролята на учителя с в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форма на дейност.

Проучвање на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на

ученика за четене, пречитјаване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи *в процеса на проучаване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именитно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които ѝ поставя и методиката на обучение по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретация осъщесвят единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бъде насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването - с изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самотно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи къс поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността на даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на

работа в текущите информмаии по реме на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отношение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на оделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализация на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него където има условие за добра комуникация е дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно усторена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, поподходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на тази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помоща на езиковото описване

(дескрипцијата) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това се говори упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в начални курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсменяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тнр. Букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид, езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, кои то са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всестранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подобрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуваат или самооброаяват. Обаче свободното разказване на някои необикновенни, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в

часа. Говоренето пџк, колкото и да се предизвикателно вџв всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици прџвоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който сџотносително и функционално ще се намерат и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голям; степен застџпено в всекидневният говор, затова зашто е необходимо за јсна представа на сџществени отношения между предметите, сџществата и нештата и другите јвления вџв всекидневният живот. За преразказването в основата с определено сџдржание, за говоренето е јкое сџбитие, преживяване, докато за описването не са необходими јкои отделни условия, но те се използват когато има достџп с јвленията, които вџв всекидневната езикова комуникация могат да обџрнат внимание на себе си. Но поради бројните вџзрастови ограниченија в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристџпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапноста при изискванията: учениците да се оспособјат да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформјат. Сџщо така, учениците от това вџзрастово равнище трябва да се подтикват и насџрчават от сложенија процес на описването хай-напред да овладејат јколко обши места, с които могат да си служат докато не се оспособјат за самостојателен и индивидуален достџп на тази изисквателна езикова форма. В този смисџл трябва да свикват да локализираат онава, което описват (вџв времето, в пространството, с причина), да забележават, да отделят и оформјат характерни својства и да заемат свое становище кџм наблюдавната предметност (пџви опити за оформјане на лично становище/отношение кџм дадено јвление). Сџщо така необходима е достоверна преценка на планираните упражњенија при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражњенија, в които може да дојде до изјражение самостојателноста и индивидуалноста на ученика. Понеже описването многу често се свџрзва с четене и тџлкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика вџрху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растенија и животни, литературни образи, пејзаж и под., понеже това са нај-добри образци за спонтано усвојаване на описването като трајно умение в езиковото обшуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осџществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите обши методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване сџци са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражњенија, както и името говори замислени са като допџлнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от нај-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражњенија, други упражњенија за овладяване на правилен говор и писане), до нај-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценјаване в час). Всяко от тези програмирали упражњенија запланува се и осџществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвојаване на дадени езикови јвления или затвџрђаванија, систематизација на знанияи проложенија на тези знания в дадена езикова ситуација. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражњенија не се реализираат на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни сџдржанија на останалите предметни

области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане)

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

MAGYAR NYELV

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

IV. OSZTÁLY

Célok és feladatok

Célok:

Az általános iskola negyedik osztályában folytatódik a tanulók kommunikációs képességeinek a fejlesztése. A magyar nyelv tanításának valódi célja a tanulók kifejezőképességének a fejlesztése.

A szóbeli kifejezőképesség fejlesztésében el kell érni a fejlett összefüggő beszéd szintjét. Tudniuk kell folyamatosan és összefüggően beszélni egy ismert témáról.

A szóbeli kommunikációs képességek mellett az írásbeli kommunikáció, azaz az írásbeli kifejezőképesség, vagyis a szövegalkotás terén pedig a hosszabb összefüggő szövegalkotást kell fejleszteni. Mindkét esetben ismerniük kell a szövegalkotás folyamatát, az anyaggyűjtés módjait, a szelektálás szükségességét, a szöveg összetevőit. Célunk, hogy a tanulók tudjanak elbeszélést, leírást, levelet írni.

A korábban és a IV. osztályban tanult nyelvtani fogalmak felismerése és megnevezése, valamint alkalmazása a kommunikációban.

A helyesírási tudnivalók megszilárdítása és újabbak elsajátítása állandó feladata a tanítónak. Nyelvtan és helyesírás összefüggése. A helyesírás nyelvtani alapjainak tudatosítása. A helyesírási ismeretek készségszintű alkalmazásának fontossága a szövegalkotásban és a szöveg megértésében.

A folyamatos olvasás korábban elsajátított készsége tegye lehetővé az értelmező és bíráló olvasás kialakítását és fejlesztését, mint az ismeret- és élményszerzés egyik legfontosabb eszközét. A tanulók olvasóvá nevelése kiemelt szerepet kapjon.

Az alkotóképesség fejlesztése az írásbeli és szóbeli szövegalkotásban nyilvánul meg, valamint segíti a többi tantárgy terén megvalósítható alkotási lehetőségeket is.

Operatív feladatok:

a megfelelő beszéd, hanglejtés, pontos artikuláció alkalmazása;
az eddigi ismeretek folyamatos gyakorlása;
a magánhangzók helyes ejtése (időtartam, artikuláció);
új nyelvtani ismeretek elsajátítása és azok megszilárdítása;
a suksükölés elkerülése, illetve kiküszöbölése;
az olvasott művek globális és gondolategységenkénti megértése, a cselekmény reprodukálása;

az irodalmi szövegek olvasására való motiválás, biztatás és serkentés;

beszámoló az olvasókönyvön kívüli olvasmányokról;

beszámoló a gyermekszajta ismeretterjesztő szövegeiről;

lendületes, eszközszerű íráshasználat;

a helyesírási szabályok alkalmazása;

önellenőrzés és hibajavítás.

KOMMUNIKÁCIÓ

A tervezhető heti óraszám 2 óra

Célok és feladatok:

A kommunikációs feladatok között továbbra is szerepel a köznyelvi kiejtés fejlesztése, a környezet nyelvéből származó hibák (nyelvjárási, idegen nyelvi hatás) következetes és folyamatos kiküszöbölése, valamint a kommunikációs szabályok betartása. Továbbá feladat az összefüggő beszéd képességének a fejlesztése, a témátartás megkövetelése, a lényeg elmondására való összpontosítás, a gondolatmenet követése.

A helyes és kifejező beszéd alkalmazása beszélgetésben, felolvasáskor (olvasmány, fogalmazás vagy egyéb szöveg felolvasása) és a memoriterekben. Helyesejtési és a kommunikációs gyakorlatok mesék és mondák dramatizálásakor. Helyes és kifejező beszéd és helyes párbeszéd alkalmazása.

Az olvasmányok tartalmának elmondása témátartással, tömörítéssel, bővítéssel.

A fogalmazás elemi lépéseinek ismétlése, megszilárdítása, a nyelvi eszközök helyes megválasztása, szinonímák alkalmazása.

Az elbeszélés, a leírás és a levél műfaji jellemzőinek és nyelvi eszközeinek megismerése és alkalmazása az írásbeli szövegalkotás (levélírás és leírás) során.

Elbeszélő fogalmazások írása. Párbeszéd alkalmazása a fogalmazásban.

Leíró fogalmazás: tárgy, növény, állat, személy és táj leírása. A leíró fogalmazás felépítése, a következetes sorrend betartása: a közelitől a távoli felé, vagy a távolitól a közeli felé haladva. A külső és a belső tulajdonságok jellemzése. Hasonlatok alkalmazása a leírásban.

A levélírás formai ismeretei.

A fogalmazás hármas tagolásának biztonságos alkalmazása. Az egyenes gondolatmenet követése, a lényeges dolgok, tulajdonságok közlése az olvasóval.

Megjegyzés:

A házi feladatok száma fogalmazásból 5-8, melyeket az órán elemzünk. A javítást rendszeresen végeztessük el a következő nyelvtanórán, esetleg házi feladatként.

Az első és a második félév folyamán is két-két iskolai dolgozatot íratunk (egy órán írják, két órán javítják).

A fogalmazásokat célszerű tartalom, szerkezet, nyelvezet, helyesírás és külalak szerint is értékelni.

NYELVTAN ÉS HELYESÍRÁS

A tervezhető heti óraszám 1-2 óra

Célok és feladatok:

Az előző osztályok anyagának folyamatos gyakorlása, az ismeretek szinten tartása. A szófajok nyelvhasználati szerepének tudatosítása. A helyes mondat szerkesztés kommunikációs funkciója. A nyelvtani anyaghoz kapcsolódó elemzési képességek kialakítása, a nyelvhelyességi ismeretek bővítése. A tanított helyesírási ismeretek begyakorlása és készségi szintű alkalmazása.

Nyelvtan

Szóalaktan:

A szóelemek. A toldalékok ismeretének bővítése: az igei személyragok egy része (alanyi ragozás), a múlt idő jele, a feltételes és felszólító mód jele, a fokjel, a -val/-vel, -ba/-be, -ban/-ben, -ból/-ből, -ról/-ről, -ja/-je rag.

Szófajtan:

Az ige. Létige: van, volt, lesz. Az ige és az igekötős igék. A cselekvő személye és száma, a személyragok. Az igemódok és a beszélő szándéka szerinti mondatfajták összefüggése. Az igemódokkal kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalók.

A főnév. A ragos főnevek (pl. kit? mit? kivel? mivel? hol? hová? honnan? kije? mije? kérdésekre válaszoló főnévi alakok).

A melléknév. A melléknév fokozása. A tulajdonnévből képzett melléknév. A kételemű tulajdonnévből képzett melléknév.

A számnév. A határozatlan és a határozott számnevek (tőszámnév, sorszámnév, törtszámnév). A számnevek után álló névszó egyes száma. A keltezés.

A névmás. A személyes névmás és toldalékos alakja.

- A rokon értelmű szavak, az ellentétes jelentésű szavak.

Rendszerezés: A névszó fogalma.

Mondattan:

Állító és tagadó mondatok.

A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű mondat fajtái: tőmondat, bővített mondat, hiányos mondat.

A mondatrészek. Az állítmány és az alany. A bővítmények: a tárgy, a határozó (hely, idő), a jelző (minőség, mennyiség). A halmozott mondatrészek.

Helyesírás

A szótanhoz kapcsolódó helyesírási tudnivalók. A feltételes mód helyes használata egyes szám első személyben. Az igekötős igék helyesírása. A -t, -d, -n tövű igék helyesírása. A személyragos igék helyesírása és helyes ejtése kijelentő és felszólító módban.

A tulajdonnevek (személynevek, állatnevek, gyakori földrajzi nevek, intézménynevek, márkanevek) helyesírása. Az ly-os szavak körének bővítése.

A fokjelnek, a névszói ragoknak a helyes leírása. Az időtartam jelölése a szótőben és a toldalékban. A határozott névelő a tulajdonnév előtt. Az egy és kételemű tulajdonnévből képzett melléknevek helyesírása.

A tőszámnévek, a sorszámnévek és törtszámnévek helyes írása betűkkel. A számok toldalékolása betűkkel. A keltezés helyes írásmódjai.

A mondattanhoz kapcsolódó helyesírási tudnivalók: a megszólítás írásmódja. A halmozott mondatrészek helyesírása. Az interpunkció helyes használata a mondatban.

Megjegyzés:

A szófajok tanítása jelentésük alapján történjen! A kérdőszavakat csak a mondatrészek felismertetésekor alkalmazzuk!

OLVASÁS ÉS SZÖVEGÉRTÉS

Tervezhető heti óraszám 2 óra.

Célok és feladatok:

Az olvasás gyakoroltatásával, fejlesztésével a szöveghű és folyamatos, néma és hangos olvasás elérése. Az ismert szöveg folyamatos, pontos felolvasása; nemcsak a szöveg értelmének, hanem érzelmi tartalmának a visszaadása. Egy-másfél oldalnyi szöveg megértése néma olvasással. Hangos olvasásnál kapcsolatteremtés a hallgatósággal értelmező és kifejező olvasással.

A néma olvasás további fejlesztése és a szövegértés ellenőrzése feladatvégzéssel: vázlatírás, s annak segítségével az olvasottakról való beszámoló; szövegelemző műveletek végzése: időrend megjegyzése, ok-okozati összefüggések felismerése, a sorok mögötti tartalom felismerése, a lényeg kiemelése, a befejezés értékelése, megváltoztatása, dramatizálás.

Irodalmi ismeretek

Célok és feladatok:

Az előző osztályokban szerzett irodalmi ismeretek megszilárdítása, magasabb szintre emelése népköltészeti és műköltészeti alkotások olvastatásával, feldolgozásával.

A népmese és a népmonda sajátosságainak ismerete. A népköltészeti és a műköltészeti alkotások alapvető különbségeinek a felismerése. Az elbeszélés és a gyermekregény ismerete.

Az olvasással megismert szövegek értelmének állandó és önálló keresése. Szövegelemző tevékenység folytatása, magasabb szintre juttatása: a tanult műfajok felismerése, példák megoldása.

Néhány szóalakzat (szóismétlés, felsorolás), nyelvi fordulat, valamint szókép (megszemélyesítés, hasonlat) ismerete.

A kreativitás fejlesztése. Az írói, költői eszközök megfigyeltetésével, a szépirodalmi szövegek elemzésével a képzelet megindítása, műélvezetre nevelés. A kreativitás fejlesztése népi játékokkal, dramatizálással, ünnepélyek szervezésével, színdarabok előadásával. Memoriterek tudása (6 vers, néhány rövid prózarészlet).

Az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával az önálló tanulás képességének fejlesztése. A könyvekből való tanulás képességének fejlesztése. Szótárak, lexikonok, enciklopédiák használata.

Szövegek

Lírai szövegek

Nemes Nagy Ágnes: Nyári rajz

Szabó Lőrinc: Hajnali rigók

Kukorelly Endre: Legszebb

Weöres Sándor: Galagonya

Domonkos István: Eperfa

Fehér Ferenc: Bácskai tájkép

Brasnyó István: Nem szeretnék lakni szürke házban

József Attila: Betlehemi királyok

József Attila: A kanász

Zelk Zoltán: Rajzpapír

Pilinszky János: Őszi cirkusz

Juhász Ferenc: Nagymama

Csoóri Sándor: Kicsi néném (részlet)

Janikovszky Éva: Örülj, hogy lány! (részlet)

Dušan Radović: A szőke nyuszi

Epikai szövegek

Örkény István: Nápolyi

Kosztolányi Dezső: Tükörponty

Janikovszky Éva: Dani meg a csuka

Kontra Ferenc: A halász meg a fiai (részlet)

Lázár Ervin: Megértik-e az állatok az emberi beszédet?

Áprily Lajos: Az őz

Lázár Ervin: Nagyapa meg a csillagok

Fekete István: A bizonyítvány

Gyurkovics Tibor: Az én barátom

Kányádi Sándor: A kisfiú hiányzik

Csukás István: Tapintat és egyéb lelki finomságok

Kosztolányi Dezső: Az állatok beszéde

II. Rákóczi Ferenc ifjúsága

Petőfi Sándor: Napló (részlet)

Csáki szalmája (magyar monda)

Mátyás király meg az igazmondó juhász

A tulipánná változott királyfi (magyar népmese)

A rátóti csikótojás (magyar népmese)

Az állatok nyelvén tudó juhász (magyar népmese)

Közmondások és szólások magyarázattal együtt

Népi mondókák és gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és köszöntők, ismeretterjesztő szövegek.

Házi olvasmány:

1. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön
2. Fekete István: Vuk
3. Kígyós Jancsi
4. Daniel Defoe: Robinson Crusoe
5. Balázs Béla: Az igazi égszínkék
6. René Guillot

Írás és íráshasználat

Célok és feladatok:

A lendületes, egyéni, olvasható és esztétikus írás eszközzintű használata.

Az írásmű esztétikus elrendezése a papíron.

Hibátlan másolás 4-5 percig.

A helyesírási tudnivalók automatikus használata másolás, tollbamondás, emlékezetből írás és fogalmazás közben.

Önellenőrzés szokásának kialakítása írás közben és az írás befejezése után.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A IV. osztályos tanterv magában foglalja a Magyar nyelv tantárgy oktatásának célját és operatív feladatait. A tanterv a tananyag részterületeinek céljait és feladatait is közli. Az összefüggő anyagrészek szoros kapcsolatban állnak egymással, kiegészítik egymást, s következetes megoldásukkal a tanulók az év folyamán eleget tehetnek az elvárásoknak. A részterületek feladatai meghatározzák a tananyag mennyiségét és minőségét.

A tananyag a IV. osztályban a kommunikációs képességek fejlesztését, az erre vonatkozó ismeretek helyes és pontos alkalmazását szóbeli és írásbeli megnyilvánulásban egyaránt fontosnak tartja. Az általános iskola alsó osztályaiban végighúzó feladat a tanulók helyes köznyelvi kiejtésének a tökéletesítése. Ezt a feladatot a későbbiekben sem szabad elhanyagolnia egyetlen magyar nyelven beszélő és tanító szaktanárnak sem, hogy az általános iskola befejeztével tanulóink a magyar nyelvi norma tökéletes ismeretével és használatával tudjanak kommunikálni.

A IV. osztályban a helyesejtés a szóbeli megnyilvánulás minden formájában követelmény. A tanulók szóbeli megnyilatkozásai lehetnek mesélés, elbeszélés, az olvasottak elmondása, s ilyenkor a hallgatósággal történő kommunikációs kapcsolatteremtést is elvárjuk tőlük. Beszédüket annak igényeihez vagy elvárásaihoz kell igazítaniuk, ezért kell megtanulniuk a tömörítés és a bővítés fontosságát. A dialógus alkalmazása a kommunikációs szituációkból adódó nyelvi megnyilatkozási forma. A szóbeli mesélésbe, elbeszélésbe is bele kell szöniük a párbeszédet. Munkájukat segíti a vázlat, melynek készítéséről már az előző osztályban is tanultak. Szabad szövegmondásuk tárgya nemcsak a tankönyvi olvasmányok, hanem más olvasott szövegek, könyvek, népköltészeti és gyermekirodalmi alkotások, valamint saját fogalmazásuk is lehet. Beszédükben tudniuk kell alkalmazni a korábbról ismert vagy a IV. osztályban elsajátított nyelvtani anyagot (határozott névelő, igekötő, fokozott melléknév), amellyel jellemezhetnek, bonyolultabb szerkezetű állító vagy tagadó mondatokkal tökéletesebben elbeszélhetnek, leírhatnak.

Az írásbeli kifejezőkészség terén az ismert anyaggyűjtési módok és írásszerkezeti elemek mellé az egyszerűbb nyelvi stíluseszközök alkalmazása társul, hogy kifejezőmódjuk fejlődjön, csiszolódjon (szinonimák, megszemélyesítés, hasonlat, ismétlés, párbeszéd). A környezetükben előforduló dolgokról (tárgyak, növények, állatok), illetve társaikról, szülőhelyükről tanulnak meg leírást írni, társaikat jellemezni. A leíró fogalmazások felépítése, a közöltek meghatározott sorrendjének betartása már az ismert

követelmények sorát bővíti fogalmazásaikban éppúgy, mint a jellemzésekben a fokozható vagy nem fokozható belső tulajdonságok megjelenése a külsők mellett (ezt segítik a melléknevekről tanult új ismeretek).

A levélírás is a szövegalkotás fajtája, de a címzett alapelvárásait is kielégítendő, a fogalmazástól eltérően, meg kell ismerkedniük a keltezéssel, a megszólítással, a befejezési formákkal, s magával a címezzel.

A III. osztályos anyag (témakiválasztás, címadás, anyaggyűjtés, szelektálás, szerkezet) felhasználása már készségszinten történjen, s az önellenőrzés és javítás alapkövetelménnyé váljon. A kreativitás fejlesztése ezen a téren kellőképpen megvalósítható, ugyanis az írásműről tanult követelményeknek a fantáziaműködéssel, a képzeletfelkeltés társításával már teljes és komplex írásművek szülehetnek. Az iskolai írásbeli dolgozatok éppen ezt a célt szolgálják. Ezért kell jól előkészítenünk minden dolgozatírást, s kellő figyelmet szentelnünk azok bemutatásának, elemzésének, javításának.

A nyelvtani tananyag az előző osztályok anyagára épül, azt bővíti, annak használati lehetőségeit szélesíti. A szóalaktani fogalmak közül a toldalékokkal, az igék esetében az alanyi ragozás algoritmusával, az igekötővel, a névszókhoz járuló leggyakrabban használt ragokkal ismerkednek a tanulók. A melléknév fokozása, a számnév és fajtái, a névmások közül a személyes névmások jelentik az új anyagot, s ez után a névszókról tanultak összegzése. A szófajok tanítása jelentésük alapján történjen! A kérdőszavakat csak a mondatrészek felismertetésekor alkalmazzuk!

Szókészlettanból a rokon értelmű és az ellentétes jelentésű szavak további gyűjtése, használata, valamint az olvasmányokban megismert új, ismeretlen jelentésű szavak felhasználása segíti a kifejezőkészség fejlesztését.

A mondattani alapismeretek (a mondatok szerkezete, az egyszerű mondat fajtái), a mondatrészek megismerése a kommunikációs készségek fejlődését, valamint a stílus fejlesztését szolgálják.

A helyesírás egyre összetettebb jelenségeinek megismerése és begyakoroltatása az írásbeli kommunikáció értelemzavaró hibáinak elkerülését hivatott szolgálni (suksükölés kerülése, az igeragozás pontos használata és jelölése, a tulajdonnévből alkotott melléknevek helyes írása, a keltezés írásmódjai). Fontos tudatosítani az interpunkciós jelek helyes használatát.

A szövegfeldolgozó órákon továbbra is az irodalomnak mint művészetnek az alapfunkciója, azaz az esztétikum domináljon. Az olvasókönyv szövegei az olvasás iránti vágyat serkentsék, az olvasás megszerettetését szolgálják. A válogatott szövegek ismertessék meg az irodalmi alkotások münemeit, népköltészeti és műköltészeti alkotásaink remekeit, az ismert magyar írók nevét, s néhány műalkotást a világ gyermekirodalmából (házi olvasmányok). Szolgálják ezek a szövegek a hangos és a néma olvasás gyakorlását, gyakoroltatását, ellenőrzését. Legyenek a gyermeki szókinccs bővítésének eszköze, különösen a memoriterként kijelölt szövegek, akárcsak a szólások és közmondások.

A népi mondókák, gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és köszöntők szövegei a magyarórák kellemes hangulatát, a gyerekek jó közérzetét is elősegítik, miközben játékosan, de hatékonyan nevelnek anyanyelvünk jobb megismerésére és megszerettetésére.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

LIMBA ROMÂNĂ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

CLASA A IV-A

Țeluri

Țelul predării limbii române în clasa a patra este însușirea limbii române literare, învățarea literaturii în limba maternă, cunoașterea și sesizarea valorilor artistice în creațiile literare în limba română, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, dezvoltarea capabilității de exprimare a ideilor referitoare la subiecte din conversația cotidiană, însușirea metodologiei lucrărilor scrise.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a IV-a elevii trebuie:

- să citească conștient, corect și cursiv texte cunoscute și necunoscute
- să respecte regulile de punctuație în citire și să aplice regulile de ortografie în scris
- să scrie citeț după dictare, autodictare și compunere
- să exprime corect mesajul citit
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut cu ajutorul dicționarului
- să înțeleagă un text și să facă rezumatul acestuia în scris și oral
- să însușească propoziția dezvoltată și părțile ei
- să însușească părțile de vorbire flexibile
- să fie capabili să-și exprime ideile referitor la subiecte din conversația cotidiană
- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi
- să însușească treptat metodologia lucrărilor scrise

LIMBA (gramatică, ortografie)

Consolidarea materiei însușite în clasa a III-a (propoziția simplă, subiectul și predicatul, părțile de vorbire flexibile - substantivul, adjectivul, pronumele, verbul).

Propoziția dezvoltată - noțiunea de propoziție dezvoltată și părțile ei. Însușirea părților secundare de propoziție - atributul și complementul (direct, indirect, de loc, de mod, de timp) fără menționarea noțiunilor morfologice.

Articolul (articolul hotărât, articolul nehotărât).

Adjectivul. Acordul adjectivului în gen, număr și caz cu substantivul. Gradele de comparație.

Pronumele personal - numărul și genul. Pronumele de politețe.

Numeralul (cardinal și ordinal).

Verbul. Timpurile principale ale verbului - trecut, prezent, viitor. Imperativul.

Identificarea părților de vorbire neflexibile (fără specificarea denumirii).

Sufixul. Prefixul. Îmbogățirea vocabularului prin alcătuirea familiilor de cuvinte cu ajutorul sufixelor și prefixelor.

Sinonimele. Antonimele.

Ortografia. Scrierea corectă a formelor neaccentuate a pronumelui personal. Scrierea corectă a numeralului cu litere. Scrierea abrevierilor. Scrierea vorbirii directe și indirecte. Semnele de punctuație (actualizare).

LITERATURA

Lecturi școlare

1. Zile de toamnă - George Coșbuc
2. S-au aurit a toamnă pădurile - George Tomozei
3. Zi de toamnă - Titel Constantinescu
4. Stigletele - Mihail Sadoveanu
5. Revedere - Mihai Eminescu
6. Cântec pentru copiii lumii - Marcel Breslașu
7. Legenda cucului
8. Vizita - Ion Luca Caragiale

9. Acceleratul - George Topârceanu
10. Doină - Vasile Alecsandri
11. Cei doi frați - Frații Grimm
12. Iarna - Nicolae Labiș
13. Sfârșitul iernii - Vasile Alecsandri
14. Camaradul meu Coretti - Edmondo de Amicis
15. Portretul colegei de bancă - Mircea Sântimbreanu
16. Câinele, cocoșul și vulpea - Esop
17. La cireșe - Ion Creangă
18. Oaspeții primăverii - Vasile Alecsandri
19. Primăvara - Mihail Sadoveanu
20. Poezii ocazionale (Crăciun, Anul Nou, Colinde, Paști, 8 Martie, 1 Mai)
21. Paparudele (fragment) - Gh. Dem. Teodorescu
22. Cine este cel mai puternic pe pământ - Alexandru Mitru
23. Nu c voie - Tudor Arghezi
24. Doină haiducească - poezie populară
25. Moș Ion Roată și Unirea - Ion Creangă
26. Stejarul din Borzești - Eusebiu Camilar
27. Cântec - George Coșbuc
28. Premiul întâi - Marin Preda
29. Vara - Otilia Cazimir
30. Eu presimt vara că a venit - Desanka Maksimović
31. De ce face el gimnastică - Dušan Radović
32. Certărețele - D. Lukić
33. Mi-e destul să fiu prea bun - Felicia Marina Munteanu
34. În bucătărie - Cornel Mata
35. Soarele unde se culcă - Miodrag Miloș
36. Creații din literatura minorităților din Voivodina

Lectură

1. Alisa în țara minunilor - Lewis Carroll
2. Selecție din literatura universală
3. Selecție din literatura română
4. Selecție din literatura din Voivodina
5. Teatru școlar

Citare

Citirea conștientă, corectă și cursivă a textelor cunoscute și necunoscute.

Citirea expresivă a diverselor specii literare.

Citirea corectă a unui text dramatic.

Citirea unui text nou, cu adaptarea ritmului și intonației impuse de semnele de punctuație.

Analiza textului

Analiza textelor din creația literară, populară și cultă.

Identificarea părților unui text. Menționarea celei mai interesante părți din text.

Discuții și comentarii în baza textului citit.

Identificarea personajelor principale și secundare. Evidențierea trăsăturilor fizice și morale ale personajelor principale. Stabilirea relațiilor dintre personajele unui text literar.

Relevarea detaliilor în descrierea naturii.

Descrierea în textul în proză. Descrierea mediului, ambianței, personajelor.

Sensul propriu și figurat al cuvintelor.

Analiza temelor și ideilor în poezie.

Memorizarea unor poezii și recitarea lor.

Remarcarea și explicarea expresiilor, cuvintelor, dialogurilor prin care sunt prezentate procedeele, conflictele, situațiile dramatice și cauzele lor.

Atitudinea elevilor față de evenimentele și personajele din text. Argumentarea atitudinii elevilor prin exemplificare.

Analiza fragmentară a textului după unitățile propuse în cadrul fiecărei secvențe de text.

Noțiuni literare

Dialogul, portretul, personajul principal și personajul secundar, strofa, planul de idei, ideea principală, rezumat.

Basmul.

Drama.

Figurile de stil - epitetul, comparația.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Povestirea diferitelor întâmplări și evenimente. Povestirea prin schimbarea persoanei gramaticale. Alcătuirea povestirii pornind de la un subiect dat la alegerea elevilor sau profesorului.

Descrierea unui colț din natură, descrieri libere pe baza cuvintelor date. Inițierea discuțiilor pe baza unei teme date. Discuții despre cartea, filmul, emisiunea TV preferată.

Continuarea povestirii pornind de la un început dat.

Discuții despre teme actuale, dar interesante pentru copii.

Discuții pe baza cuvintelor tematice.

Reproducerea conținutului textelor. Descrierea unor obiecte, persoane, detalii din natură și fenomene ale naturii.

Exerciții de îmbogățire a vocabularului prin situații de comunicare.

Conversații scurte pe baza situațiilor din viața de fiecare zi.

Exprimarea în scris

Povestirea evenimentelor din viața elevilor, din școală, din localitatea în care trăiesc. Descrierea unor obiecte, persoane, detalii din natură.

Dictare, autodictare, dictare de control.

Scrierea corectă a formelor flexionare ale părților de vorbire folosite în texte.

Scrierea compunerilor ținând cont de elementele de bază ale compoziției (introducerea, tratarea, încheierea).

Exerciții de alcătuire a propozițiilor dezvoltate. Exerciții de transformare a propozițiilor simple în propoziții dezvoltate prin adăugarea unor părți secundare de propoziție.

Exerciții de folosire a semnelor de punctuație (actualizare).

Teme pentru acasă și analiza lor la ore.

Patru lucrări scrise anual - câte două în fiecare semestru.

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Prin realizarea conținutului programului expus, se folosesc metodele de combinare corespunzătoare. Prin aceasta, trebuie avut în vedere că la capitolul acordat gramaticii, situația de la care se pornește în lucrul cu elevul trebuie să fie cunoașterea limbii ca un sistem, ținând cont că, cuvântul are funcția sa deplină abia în propoziție și din acest motiv trebuie analizat în cadrul propoziției.

În domeniul literaturii, este vorba despre inițierea elevilor în înțelegerea operei literare, ceea ce subînțelege și înțelegerea și deosebirea textului poetic, prozei și a textului

dramatic, înțelegerea construcției textului precum și a introducerii, cuprinsului și încheierii. Elevul trebuie să înțeleagă textul poetic ca o imagine poetică în care sunt exprimate sentimentele. Trebuie avut în vedere permanent că noi pregătim elevii pentru înțelegerea mesajelor transmise, ca baze pentru viitoarea înțelegere a simbolului și a metaforei, pe care se bazează, de fapt, fiecare text artistic.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza oricărei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat pe îmbogățirea fondului lexical și pe lărgirea conținutului semantic al cuvântului, la fel ca și folosirea aceluiași cuvânt în situații diferite.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

РУСКИ ЈАЗИК

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ШТВАРТА КЛАСА

Циљ настави руског јазика у штвартей класи то же би школяр хасновал основни технѝки читаня з наглашеньом на читаню у себе з розуменьем текста и писаня по руски, як и же би ше порушало дальши розвой шицких јазичних компетенцийох пре цо успишнейше организоване и преширйоване власног знања и виражованя искуства, розвивало самостойноц и критицки дух.

Оперативни задатки

- звладоване технѝки чечног читаня наглас и читаня у себе з розуменьем пречитаног;

- препознаване и розликоване у синтаксичним смислу простог и преширеног виреченя на тексту;

- розумене предметноци кнѝжовног текста (чувства, подѝи, зраженя) и средствох (подобѝи, одношеня, порученя);

- розликоване описованя, приповеданя, преприповедованя.

ЈАЗИК

Граматика

Повторйоване и утврђзоване змисту зоз предходних класох.

Меновнѝки. Збирни и материялни меновнѝки; род и число меновнѝкох - поняце и препознаване.

Прикметнѝки. Описни, присвойни, материялни прикметнѝки; род и число прикметнѝкох.

Заменовнѝки. Особни заменовнѝки - поняце и препознаване; у функциѝ субјекта.

Дѝслова. Поняце и основни значеня презента, перфекта, футура; трансформација виреченя з пременку часу и числа.

Числовнѝки. Основни и порядково - поняце и препознаване у виреченю; функција у виреченю.

Замерковйоване словох котри у бешеди и писаню меняю свою основну форму (без дефиницийох и намаганя же би ше пременлѝви слова меняло по припадкох и часох).

Замерковйоване словох котри у бешеди и писаню не меняю свою основну форму (непременлѝви слова, без дефинованя).

Просте виречене. Розликоване непреширеног и преширеног виреченя. Поняце множества словох у виреченю (словозлучене). Поняце дѝсловног предиката и предикатова група словох; предикатова група словох и функција објекта и

предикативних додатках (за место, час и способ). Поняце субекта; субектова група слухох и функция атрибута.

Шор слухох и часох виреченя у виреченю.

Директна и индиректна бешета.

Вигваряне целоскох. Наглашени и ненаглашени слова у виреченю. Логична наглашка на групи слухох. Пременка контексту у зависносци од наглашованя поединих слухох або групох слухох у виреченю.

Правопис

Повторйоване и вежбане шицких правилох зоз предходних класох и правописни правила котри непоштредно потребни за материю котра ше учи у штвартей класи.

КНІЖОВНОСЦ

Школска лектира

1. З. Балог, Дайце длань
2. М. Будински, Сон
3. М. Будински, Витор
4. И.Г.Ковачевич, Косидба
5. М. Демак, Гушля
6. М. Горняк, Руска дзивка
7. М. Канюх, Мищок и цомпля
8. М. Ковач, Дідов сон; Кандур, Хижочко стара
9. Г. Костельник, Дом и цудзина
10. О. Костелник, Петро Геверни
11. О.И.Маркуш, Маляр на валале
12. В. Мудри, Децембер
13. Г. Надь, Квитку дробеньки
14. М. Павлович, Неочувана тайна
15. М. Павлович, Цо ніжнейше
16. Д.Папгаргаї, Седми рай
17. Д. Папгаргаї, Любав не зна граніци
18. Ф. Потушяк, Злодій
19. Д. Радович, Белави заяц
20. Я. Рац, Як бачи постал лесар
21. Агнета Бучко, Розбита гвизда
22. М. Твен, Том Соер (виривок)
23. М. Томчані, Жменяки
24. Ш. Чакан, Шпак и соловей
25. Й. Чакан, Карас
26. Ф. Фехер, Бачвански пейзаж
27. Рус.нар.Коліш ше коліско
28. Рус.нар. Писмо милому
29. Рус.нар.Медведз, швиня и лішка
30. Серб.нар. прип. Поприк
31. Рус.нар.Глухи з другима у розгв.
32. Рус. нар. Як мудра дзвка постала

Домашня лектира

1. Л. Керол, Алиса у жеми чудох
2. М. Рамач, Сказка о гушлярови и
3. Выбор зоз шветовой поезиї и прози
4. Выбор зоз сучас.поезиї на рус.язику

5. Выбор зоз сучас. прози на рус.язику

Читане

Читане наглас и у себе як увод до розгварки о тексту; унапрямене читане (зоз предходно датим задатком); одкриване характеристикох подобох (поступки, слова, вирази, випатрунок, прикмети), дії, збуваньох, природних зявеньох и описох; замерковйоване язично-стильских сликох.

Читане ускладзене з природу и файту текста (лирски, епски, драмски). Упутйоване школярох на вариациї у ритму, моци и фарби гласа, як и на логични павзи при читаню у зависносци од природи текста. Унапрямене читане у себе: швидке похопйоване змисту; гледане одвитующих податкох о подоби, спрам опису, чувствох и способу їх приказованя.

Рецитоване: сценски импровизациї; напамят научени поетски целосци або прозни вирички (укупно до три до рока). Виправяне „шпиваня” у бешеди, читаню и рецитованю.

Робота на тексту

Замерковйоване и толковане цека дії, главних подобох и основних порученьох у кнїжовним ділу; важних поєдиносцох у опису природи (одкриване упечаткох - визуалних, акустичних, кинетичних, тактильних и других). Указоване на характеристични часци текста, вирази и слова з котрима виволани поєдини упечатки. Обачоване становиска и емоционалног одношеня писателя спрам описаног зявеня.

Обачоване и меноване змистових целосцох у прозних текстох - правене плана. Пренаходзене факторох котри у рижних ситуациях уплїваю на поступки главних подобох (вонкажні и дружтвени околносци, нукашні мотиви - чувства, намири, жаданя, очекованя). Обачоване и толковане виразох, словох и диалогох з котрима указани поступки, зраженя, драматични ситуациї и їх причини, ришеня и пошлїдки.

Обачоване поетичней слики и чувства вираженог зоз писню.

Основни характеристики приповедки, сказки, басни и стрипа.

Поняца

Усвоюю ше шлїдуюци поняца: пременлїви файти словох, просте виречене, субект и предикат и їх група словох; ритем (интонация, моц, темпо, павза, фарба гласа), описова и родолюбива писня, основни елементи поетского языка (сликовитосц), поетска слика, приповедач, хронологийни шор приповеданя, пейзаж.

КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ

Усне висловйоване

Приповедане о подїях и заєдніцких дожицох на основи датих тематичних словох - спрам датог и заєднічки направеног плану у

форми тезох. Приповедане спрам самостойно вибраней теми. Предлужоване приповедки на основи початка датог з текстом.

Висловйоване часу: час и шветлосц; дожице и описоване природи спрам ефекту чулох (шветлосц, звук, пах, дотик).

Описоване зложенших предметох, простору у котрим ше школяр руша, поєдиносцох у природи и природних зявеньох, животиньох и особох - з наглашку на їх виразних прикметох.

Описоване:

- зложенших предметох з непоштредней околини (алати, спорт. реквизити, апарати у обисцу);

- простор у котрим ше школяр руша (обисце, школа, двор, улїца);

- поєдиносци у природи и природни зявеня (ровніна, брег, озеро, ; буря, гирмене, запор и под.);

- животинї (на основу власней представи и слики);

- особи (лікар, поштар, војач, параст, трговец)

Преприповедоване змисту текстох и другог - спрам заданог плана у виду тезох. Преприповедоване зоз иншаким законченьом. Обачоване характеристик. местох спрам вибору шкољара. Описне и зжате приповедане. Прременка граматичней особи (я, ти, вон, вона).

Подношене звита о оконченим и неоконченим задатку у школи або индзей - у форми одвитох на питања. Вежба у правеню виведзених и зложених словох; вежби у находзеню синонимох.

Идентитет: Обачоване, препознаванe и меноване круга истодумнікох по даякей припадносци, блізкосци, прихильносци або розликох. Висловйоване и толковане власног афирмативног, негативног и модалног становиска

Комуникация: Виразоване солидарносци, розуменя, помирлівосци, складаня, жаданя, намири, очекованя, резервованосци, процивеня, бунту, огорченя.

Виразоване емоцийох: любов, радосц, страх, ганьба.

Ребуси, крижальки.

Писане висловйоване

Преписоване виреченьох з циљом же би ше увежбали правописни ришеня (виреченя з потвердзованьом, негацию, дополньованьом и под.).

Составяне виреченьох спрам слики, спрам видзеног предмета чи зявеня, або заданих словох. Составяне виреченьох спрам одредзених язичних и правописних зявеньох и правилох. Составяне питањох на задани одвити на даяку тематску целосц и писане одвитох на питања. Виводзене заключеньох на основи пречитаног текста (функционална писменосц).

Диктати: з предходним спозореньом на можліви гришки, виборни, шлебодни, контролни.

Приповедане о заедніцким дожицу спрам заедніцки направеног плана у форми питањох або тезох. Приповедане на самостойно вибрану тему.

Описоване простору у котрим ше шкољар руша, поєдиносцох у природи и описованю окружуюцог живог швета. Преприповедоване з прременку законченя.

Информоване о оконченим або неоконченим задатку у школи або дома у форми одвитох на питања.

Вежбане техники виробку писменог состава - анализа теми и одредзоване чежиска, припатране, замерковйоване и вибор теми за писане; розпорядок поєдиносцох; елементи композициї.

Телеграм, писмо, молба, пополньоване формуларох, анкетох и под. (функционална писменосц).

Два школски писмени задатки (єдна годзина за писане и два за виправок).

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЕ ПРОГРАМА

Наведзени програмски змисти витворюю ше з хаснованьом комбинациї одвитующих методох и средствох. При тим треба мац у оглядзе же у програмским подручу *кніжовносц* бешеда о уводзеню шкољара до розуменя кніжовног діла цо у себе подроумює розумене и розликоване прозног, поетског и драмског текста, розумене конструкциї текста як увода, заплета и розплета. Поетски текст шкољарови презентуєме як мозаичну поетичну слику з котру першенствено виражени чувства. Непреривно треба мац у оглядзе же ми шкољара пририхтуєме за розумене пренешеног значеня як основу за будуце розумене символох и метафори на котрих, у основи, засновани кажди уметніцки текст. Кажди уметніцки текст то источашне можліва слика швета а на тим початним уровню уводзеня шкољара до розуменя швета ми хаснуєме средства и способи котри доступни шкољаровому возросту. Єден з перших задаткох у тим длугоким процесу то розумене самог текста и наводзене

шкољара же би вигледовал значене словох, фразох и виреченьох як и же би задумал и могол з другима словами описац поетичну слику.

У програмскей часци *граматики и правопису* рушаюца точка нам спознане јазика як система дзе треба мац у оглядзе же кажде слово достава својо праве значене аж у виреченю дзе воно укаже шицки својо функциї. З того виходзи же кажда анализа значеня слова почина од виреченя односно од контекста у котрим ше находзи.

У подручју *култури висловйованя* (усного и писаного) важне спознане же то основа за кажду квалитетну и розвитку комуникацију. Прето барз важне преїг систему рижних вежбох преширйовац активни словник и розумене обсягу значеня словох и фразох.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК SLOVENSKÝ JAZYK

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

4. ROČNÍK

CIEĽ

Cieľ výučby slovenského jazyka v štvrtom ročníku je, aby si žiak osvojil základy spisovného slovenského jazyka, kvôli úspešnému dorozumievaniu pri ústnych a písomných prejavoch, aby pri čítaní porozumel rôznorodým primerane náročným textom, rozvíjal schopnosť vnímať aj obrazné, metaforické jazykové prostriedky, naučil sa uvedomovať si významové vzťahy medzi slovami, získal zručnosť v porovnávaní dvoch jazykov a zoznámil sa so scénickým umením slovenských, srbských a svetových autorov, s cieľom prehĺbovania vlastných vedomostí a výmeny vlastných skúsenosti.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

- upevňovanie schopností žiakov správne a s porozumením čítať primerane náročný text

- uschopňovanie žiakov tvoriť vlastné jazykové prejavy (hovorené a písané)

- osvojovanie spisovnej výslovnosti a výcvik v slovnom pravopise

- osvojovanie naplánovaných pravidiel pravopisu

- uschopňovať žiakov rozlišovať ohybné a neohybné slovné druhy (podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá a ich ohýbanie)

- osvojovanie základných poznatkov o gramatických kategóriách v rámci jednotlivých slovných druhov (rod, číslo, pád, osoba, spôsob, čas)

- učiť žiakov rozlišovať jednoduchú vetu a súvetie, poznať základné vetné členy

JAZYK (okolo 55 hodín)

Gramatika

- Precvičovanie a upevňovanie poznatkov z 3. ročníka, a to so zreteľom na kvalitu osvojenia u jednotlivých žiakov (abeceda - rozdelenie hlások, vybrané slová; význam slova, triedenie slov podľa významových okruhov; podstatné mená - delenie, číslo, rod; vlastné mená a ich písanie; slovesá - osoba, číslo, čas, slovesné tvary; stavba jednoduchej vety - základné vetné členy).

- Slovenská abeceda: abecedné zorad'ovanie slov podľa prvého a druhého písmena v slove (abecedný zoznam, použitie slovníka).

- Stavba slova - rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami; predpony s-, z-, zo-; nad-, od-, ob-, roz- a ich spisovná výslovnosť a pravopis.

- Správne písanie i, y po obojakých spoluhláskach vnútri slova - rady odvodených vybraných slov.

- Slovné druhy - delenie slovných druhov podľa ohybnosti, rozdiel medzi skloňovaním a časovaním, rozlišovanie ohybných slovných druhov v texte a ich triedenie.

- Podstatné mená - rod a číslo podstatných mien, podstatné mená menia svoj tvar - pozorovanie; pády a pádové otázky; základný tvar podstatného mena - určovanie a prípadné zisťovanie pádu podstatných mien v texte na základe pádových otázok.

- Vlastné mená: názvy ulíc a námestí, názvy ustanovizní a podnikov, názvy kníh, časopisov a novín.

- Slovesá - poznávanie sloviess v texte; základný tvar slovesa - neurčitok; zvrtné slovesá a ich odlišovanie od nezvrtných; tvary sloviess - určovanie osoby, čísla a času, rozlišovanie jednoduchých a zložených slovesných tvarov, časovanie sloviess - prítomný, minulý a budúci čas (jednoduchý a zložený: napr. budem písať - napíšem), správne používanie a písanie tvarov prítomného času slovesa byť, rozkazovací spôsob.

- Prídavné mená: číslo, rod a pád podľa podstatného mena; stupňovanie prídavných mien.

- Zámeno (pojmem): osobné zámená (rod a číslo), osobné zámeno vo vete (podmet).

- Číslovky (pojmem): základné a radové číslovky - rozlišovanie v texte; násobné číslovky (tvary s raz, razy, ráz a s krát).

- Neohybné slovné druhy: príslovky, predložky, častice, spojky a citoslovčia (iba informatívne a na texte); rozlišovanie predložiek od predpôn.

- Priama a nepriama reč (identifikácia), naučiť žiakov zmeniť priamu reč na nepriamu.

- Základné a rozvíjacie vetné členy: podmet (holý a rozvitý) a prísudok (holý a rozvitý) - bez názvov rozvíjajících vetných členov; jednoduchá holá veta a jednoduchá rozvitá veta.

- Jednoduché vety a súvetia - nácvik v tvorení jednoduchých rozvitých viet a súvetí.

Pravopis

- Pravopisný výcvik s odôvodnením.

- Písanie i/y v koncovkách podstatných mien; písanie koncoviek -ou a -ov.

- Pravopis javy pri slovesných tvaroch.

- Pravopis nominatívu jednotného a množného čísla prídavných mien (tvary typu mladý človek - mladí ľudia),

- Pravopis zámen: vy, Vy, ty, Ty; tvary my - mi.

- Výslovnosť a pravopis základných a radových čísloviek.

- Interpunkčné znamienka v priamej reči a v nepriamej reči.

- Čiarka v súvetí.

- Výslovnosť a pravopis slov s predponami a predložiek v spojení s podstatným menom.

KULTÚRA VYJADROVANIA SLOH (okolo 60 hodín)

Ústne vyjadrovanie

- Pomenovanie pozorovaných predmetov a javov a vlastnej činnosti.

- Reprodukcia: stručná a podrobná reprodukcia prečítaného textu, rozprávanie podľa obrázka / série obrázkov podľa danej alebo spoločne vypracovanej osnovy v bodoch (pod vedením učiteľa); reprodukcia s pozmeneným zakončením.

- Rozprávanie o osobnom zážitku, príhode a vlastnej činnosti.

- Opis so zameraním na detail osôb, zvierat, javov, prírody - podľa vlastnej fantázie alebo na základe obrázkov na zadanú alebo samostatne zvolenú tému alebo s využitím zadaných slov a slovných spojení.

- Samostatne alebo tímovo tvoriť rozprávku s fantastickými prvkami. Hlavné požiadavky: správne rozvrhnutie prejavu (úvod, jadro, záver), dbať na časovú postupnosť,

správné formovanie a znenie viet, spisovnosť prejavu, využitie rovnoznačných slov, slovných spojení a viet, prirovnaní a citovo zafarbených slov, porekadiel a prísloví.

- Pokus o tvorenie básní.
- Výrazný prednes básne a umeleckého prozaického textu.
- Zostavovanie a prednes monológu.
- Jazykové didaktické hry vo funkcii obohacovania slovnej zásoby a skvalitňovania stavby vety, rébusy, hlavolamy, dopĺňovačky.
- Rozširovanie slovnej zásoby žiakov pomocou vysvetľovania významu nových slov a slovných spojení).
- Nácvičenie v spisovnej výslovnosti v hovorených prejavoch so zreteľom na spisovnú výslovnosť; upozornenie na vplyv srbského jazyka.
- Stručná reprodukcia jednoduchých textov z detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti - podľa osnovy.

Dramatizácia

- Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.
- Vypracovanie kostýmov a scény.
- Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.
- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

Formy spoločenského styku

- Pravidlá slušnosti pri konverzácii: ochota vypočuť si iných, sledovať rozhovor s porozumením; slušnosť pri požiadaní o informáciu, pri poskytovaní informácie, vítaní hostí a pri rozlúčke; formulácia blahoželania (ústne a písomne) s príslušnými frazeologickými zvratmi a ustálenými slovnými spojeniami.
- Telefonický rozhovor ako forma komunikácie.
- Správa a oznámenie, pozvanie.
- Písanie listu s jednoduchým obsahom; formulácia a úprava listu a obálky (dátum, oslovenie, záverečná formula, podpis, adresa).
- Zostavovanie jednoduchého telegramu.
- Vplyv srbského jazyka pri bežnom ústnom spoločenskom kontakte.

Čítanie

- Nacvičovať a pestovať plynulé hlasné čítanie s porozumením - výrazný prednes prozaického a básnického textu.
- Čítanie podľa úloh - dramatizovanie textu.
- Sledovať ako sa zvyšuje kvalita čítania, porozumenia pri čítaní a rýchlosť čítania, ako sa zlepšuje správna výslovnosť, využitie tempa, dôrazu, prestávky pri čítaní, správne dýchanie, dýchanie.
- Pestovať zručnosť v tichom čítaní, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu kvôli vytváraniu podmienok pre samostatné učenie.
- Rozširovať poznanie a čítanie značiek a skratiek.

Písomné vyjadrovanie

- Písanie správy, oznámenia a pozvania.
- Písanie listu a telegramu.
- Diktáty: rozličné druhy nácvičných diktátov (diktát s upozornením, s dopĺňaním, výberový diktát, tvorivý, autodiktát); kontrolný diktát.
- Nacvičovanie techniky vypracovania slohovej práce.

- Opis zvierat'a, rastliny, miestnosti alebo krajiny, obrázka s dejovými prvkami, opis vlastnej činnosti podľa kolektívne zostavenej osnovy (ústne alebo písomne), vhodný výber podstatných a prídavných mien, slovies a uplatnenie pravopisných pravidiel.

- Písanie kratších textov s dôrazom na opis detailov osôb a ich charakteru, javov, prírody so zreteľom na správnu časovú postupnosť a správne rozvrhnutie prejavu (úvod, jadro, záver).

- Písomné cvičenia usmernené na pravopis.

- Opis udalosti podľa spoločne vypracovanej osnovy (otázkovej alebo osnovy v bodoch).

- Štyri domáce slohové práce - analýza na hodine.

- Štyri školské slohové práce s ústnou prípravou a podanou osnovou alebo zadanými slovami alebo slovnými spojeniami (písanie na jednej hodine a oprava s rozborom na jednej hodine) s prihliadnutím na pravopis. Takéto práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú.

LITERATÚRA (okolo 55 hodín)

Školské čítanie

Lyrika

Zo slovenských ľudových piesní (výber)

Slovenská ľudová balada (výber)a

Štefan Moravčík (výber z poézie)

Mária Rázusová-Martáková: Matka

Krista Bendová: Oblačná rozprávka

Anna Majerová: Májový deň.

Milan Rúfus: Chlieb náš každodenný

Dušan Radović: Modrý zajko

Jozef Pavlovič (výber z poézie)

Alojz Čobel: Čo všetko deťom k šťastiu treba

Juraj Tušiak (výber z poézie)

Epika

Výber zo slovenských ľudových

Slovenská ľudová rozprávka zo zbierky P. Dobšinského (výber)

Srbská ľudová rozprávka Bobuľko

Grozdana Olujićová: Oldanine záhrady (úryvok)

Ľudo Ondrejov: Pri potôčku.

Mária Rázusová-Martáková: Falošné dukáty

Janko Alexy: Čierna robota

Vincent Šikula: Ako vznikajú rozprávky

Pavel Grňa (výber z prózy)

Zoroslav Jesenský: Kúštik Števa

Tomáš Čelovský (výber z prózy)

Gabriela Futová: Hľadám lepšiu mamu

Elena Čepčeková: Hnedá rozprávka

Jozef Pavlovič: O krajine, v ktorej sa muselo všetko rýmovať

Sergej Jesenin: Bobiľ a Družko

Hans Christian Andersen (výber)

Mark Twain (úryvok z románu Tom Sawyer)

Zo svetovej detskej literatúry (výber)

Výber z detskej literatúry vojvodinských autorov

Ľudové rozprávky iných národov (výber)

Slovenské ľudové porekadlá, príslovia, hádanky, riekanky, vyčítanky

Príležitostné pranostiky a koledy

Časopisy pre deti

Bájky (výber)

Dramatizácia

Ludmila Podjavorinská: Pytačky

Miroslav Demák na motívy Eleny Čepčkovéj: Ako zvieratká privolávali jar

Anna Nemogová-Kolárová: Tomáš dostáva darčeky

Dramatizovaný text pre deti (výber)

Detské hry (výber)

Komiks (výber)

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu dať žiakom diferencované úlohy (podľa troch stupňov zložitosti).

Domáce čítanie (4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov)

Michal Babinka: Už aj letíme.

Výber zo súčasnej slovenskej poézie pre deti (Válek, Feldek, Rúfus, Hevier, Moravčík).

Lewis Carroll: Elenkine dobrodružstvá.

Rodari Guillot: Na krídlach snov (výber).

Výber z ľudovej slovesnosti.

Výber z detskej literatúry vojvodinských autorov

Literárnovedné pojmy

Poézia:

- Motív a idea (pozorovanie).

- Citová zložka básne a jej jazykové vyjadrenie.

- Prenesený význam slova, prirovnanie a básnický pozorovanie na texte).

- Verš, strofa, rým, rytmus.

- Balada (základné poznatky).

Próza:

-Téma a idea.

- Dej: časová postupnosť deja, miesto konania deja, prvky fabuly: úvod, zápleтка, rozuzlenie.

- Členenie textu (kolektívne a individuálne).

- Vyhľadávanie najnapínavejšieho miesta.

- Vonkajšie a povahové vlastnosti postáv, pohnútky konania postáv.

- Dialóg a monológ (pozorovanie a rozlišovanie v texte).

- Rozprávanie - rozprávač (pozorovanie v texte).

- Bájka; detský román; comics (základné poznatky).

- Ľudová rozprávka hlavné charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti).

Druhy ľudových rozprávok (zo života ľudí, o nadprirodzených bytostiach, o zvieratkách); ľudové a autorské rozprávky (rozlišovanie).

Jazyková zložka spracovania prózy: nové slová a slovné spojenia, základný a prenesený význam slova - používanie slovníka.

Práca s knihou: písanie záznamov názov a literárny druh diela, údaje o autorovi.

FILMOVÁ A SCÉNICKÁ KULTÚRA (okolo 10 hodín)

- Poznanie hlavných a vedľajších postáv.

- Pohyb vo filme a komikse.

- Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.

- Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; výstup v divadelnej hre.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t. j. upevniť zručnosť v čítaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopédie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 4. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, y* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu. Žiakov treba naučiť správne abecedne zoradiť slová podľa prvého a druhého písmena (abecedný zoznam, použitie slovníka). Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi časovaním a skloňovaním. Pri spracovaní podstatných mien treba líšiť rod a číslo, správne im meniť tvar podľa pádov a pádových otázok. Podstatné meno treba pozorovať aj ako podmet vo vete. Poznatky o vlastných menách treba prešíriť o poznávanie mien ulíc a námestí, názvy ustanovizní a podnikov, názvy kníh, časopisov a novín. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvratných a nezvratných slovesách, prehlbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času sloviess. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa byť. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Učivo o prídavných menách prehĺbiť: číslo, rod a pád podľa podstatného mena, stupňovanie prídavných mien a funkciu prídavného mena vo vete (prívlastok). Správne formovať u žiakov pojem zámena, osobné zámená: rod a číslo a osobné zámeno vo vete: podmet. Žiakov treba naučiť líšiť v texte základné a radové číslovky ako aj viacnásobné číslovky. Neohybné slovné druhy treba žiakov prezentovať len informatívne, aby ich líšili v texte. Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenie z

priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvitej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvítý podmet a holý a rozvítý prísudok) a rozvíjacie vetné členy (prívlastok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodnením paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, y* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek, pri písaní koncoviek slovesných časov. Žiakov treba nacvičiť používať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy, Vy, ty, Ty* a tvary *my- mi*. Venovať sa nacvičovaniu písania čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa s deťmi diktáty nacvičovať a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Školské čítanie

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúknuť žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských časopisov a iných tvarov literatúry pre deti. V tomto veku sa odporúča odpozerať najmenej dve divadelné predstavenia pre deti alebo bábkové divadlo, kreslený film a film pre deti. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni oddelenia (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Domáce čítanie: 4 knihy (podľa výberu učiteľa a žiakov). Žiakov treba zaučať analyzovať literárne dielo: názov diela, autor, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu toho čo prečítali.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v spisovnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba zaučať výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie pri opise predmetu, javu, osoby, zvieratá, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednotlivých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti toho veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie u žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviesť mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať bábkové a detské divadelné predstavenia.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Deťom treba pravidelne tlmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade v tomto veku treba žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých základných znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Odpisujú sa texty s danou úlohou (obmieňanie slov, slovných spojení, viet, tvorenie súvetí...), píše sa vety a kratšie texty s danou úlohou; krátky opis osoby, zvieratá, predmetu, javu, prírody, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozhovoru. Školské slohové práce treba robiť podľa danej osnovy a prihliadať na správne rozvrhnutie prejavu (úvod, hlavná časť, záver), písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúčajú sa domáce slohové práce analyzovať na hodine a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozornením, po zrakovej príprave, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

HRVATSKI JEZIK

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ČETVRTI RAZRED

Cilj i zadaci

Cilj nastave hrvatskoga jezika je ovladavati osnovne zakonitosti hrvatskoga književnoga jezika na kojemu će se usmeno i pismeno učenici ispravno izražavati. Učenici trebaju upoznati, doživjeti i umjeti tumačiti odabrana književna djela, kazališna, filmska i druga umjetnička ostvarenja.

Zadaci nastave hrvatskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema materinskom jeziku i potrebe za njegovim njegovanjem i unapređenjem;
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda hrvatskoga književnog jezika;
- stupnjevito upoznavanje gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika;
- upoznavanje jezičnih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima;

- osposobljavanje za uspješno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene uporabe i u različitim komunikacijskim situacijam;
- razvijanje osjećanja za autentične estetske vrijednosti u književnoj umjetnosti razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza;
- uvježbavanje i usavršavanje glasnog čitanja, pavilnog, smislenog i izražajnog i čitanja u sebi, doživljajnog, usmjerenog, istraživačkog;
- razvijanje ljubavi za čitanjem, tehnike čitanja, razumijevanje pročitanoa;
- izdvajanje glavnih likova, vremena i mjesta radnje i slijed događaja;
- razlikovanje pozitivnih od negativnih junaka, razlikovanje stvarnog od imaginarnog;
- postupno, sustavno osposobljavanje učenika za logično razumijevanje i kritičko procjenjivanje pročitanoa teksta;
- doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja - kazalište, film;
- savladavanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova kazališne i filmske umjetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštivanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštivanja prema kulturnoj baštini i potrebe za njegovanjem i unapređenjem iste;
- navikavanje na redovito praćenje i kritičko procjenjivanje programa za djecu na radiju i televiziji;
- poticanje učenika na samostalno jezično, literarno i kazališno stvaralaštvo;
- poticanje, njegovanje i vrednovanje učeničkih izvannastavnih aktivnosti;
- odgoj učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrijednosti;
- razvijanje patriotizma i odgoja u duhu mira, kulturnih odnosa i suradnje među ljudima.

Četvrti razred

Operativni zadaci:

- osposobljavanje za izražajno čitanje i kazivanje;
- proširivanje znanja o jednostavnoj rečenici i njenim dijelovima;
- savlađivanje osnovnih pojmova o promjenjivim riječima;
- upoznavanje pojava promjenjivosti i nepromjenjivosti riječi;
- navikavanje na koncizno i jasno usmeno i pismeno izražavanje;
- savlađivanje osnovnih metodologija izrade pismenih sastavaka;
- postupno osposobljavanje tumačenja književnoga teksta.

JEZIK

Slovnica/gramatika

Obnavljanje i utvrđivanje sadržaja iz prijašnjih razreda.

Rečenica: pojam glagolskog predikata (lični glagolski oblik); uočavanje riječi u funkciji dopune glagola (objekta) i priložnih oznaka za vrijeme, mjesto i način. Pojam subjekta; uočavanje riječi u funkciji atributa uz imenicu (ne samo uz subjekt - npr. - kupio sam knjigu) i imeničkog skupa riječi (imenička sintagma).

Upravni i neupravni govor.

Imenice: zbirne i gradivne; rod i broj - pojam i prepoznavanje.

Pridjevi: posvojni i gradivni - uočavanje značenja, roda i broja u rečenici.

Zamjenice: osobne - rod i broj: osobna zamjenica u funkciji subjekta u rečenici - pojam i prepoznavanje.

Brojevi: glavni i redni - pojam i prepoznavanje u rečenici.

Glagoli: pojam i osnovna značenja prezenta, perfekta i futura; vježbe u rečenici zamjenom glagolskih oblika u vremenu, licu i broju.

Uočavanje riječi koje u govoru i pisanju mijenjaju svoj oblik (promjenjive riječi), bez definicija i zahtjeva za promjenom po padežima i vremenima. Uočavanje riječi koje zadržavaju svoj osnovni oblik u svim situacijama (nepromjenjive riječi), bez imenovanja tih riječi.

Smjenjivanje *ije/je/e/i*; prilikom izgovaranja dugog ili kratkog sloga (mlijeko - mljekar, bijelo - bjelina, dogorjeti - dogorijevati, vrijeme - vremena, donijeti - donio, liti - lijevati, i dr.).

Utvrđivanje i sistematizacija sadržaja obrađenih od 1. do 4. razreda.

Pravopis

Uporaba velikog slova u imenima država i pokrajina; pisanje imena stanovnika i naroda; naziva knjiga, listova i časopisa.

Pisanje upravnog i neupravnog govora, sva tri modela.

Pisanje posvojnih pridjeva izvedenih od osobnih imena.

Pisanje brojeva i nadnevaka slovima.

Pisanje kratica: itd., sl., npr. i kratica koje označuju imena država.

Navodnici. Zagrada.

Ponavljanje, uvježbavanje i provjeravanje osposobljenosti učenika za primjenu obrađenih pravopisnih zahtjeva.

Ortoepija

Izgovor svih suglasnika i glasovnih grupa u skladu sa književno-jezičnom normom, č, ć, dž, đ, h; -ds- (ljudskih), -io, -ao i dr. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru i pisanju učenika (bijo, došo i sl.).

Uočavanje naglašanih i nenaglašanih riječi: vježbe u izgovaranju akcenatskih cjelina. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru učenika.

Intoniranje rečenice: ton i jačina glasa u izgovaranju rečenice: isticanje riječi u rečenici (rečenični akcent) intonacijsko podešavanje glasa u izgovaranju izjavne, upitne, usklične i zapovjedne rečenice; izgovaranje jasnog i niječnog oblika rečenice; važnost brzine i stanke u govoru.

KNJIŽEVNOST

Lektira

Poezija

Izbor iz poezije D. Radović i D. Lukić

Pozno jesenje jutro, I. Sekulić

More u snu, Kad se voli u školi, (izbor), T. Kolumbić

Ljeto u ravnicima, S. Femenić

Što se od vode pravi, Karneval, (izbor), Z. Balog

Osmijeh, B. Prosenjak

Riječi, Z. Kolarić-Kišur

Tvoja staza, Noćna bajka, (izbor), R. Zvrko

Moje igračke, Nosim sve torbe a nisam magarac, (izbor), D. Tadijanović

Smješko Snježić, M. Mimica

Ako ti leži, Z. Golob

Ptići, T. Ujević

I ja volim prirodu, M. S. Mađer

Šum šumi, M. Taritaš

Izbor iz poezije G. Krklec i Dobriša Cesarić

Proza

Bajka o belom konju, S. Raičković

Bosonogi i nebo, B. Crnčević

Početak plovidbe, Z. Krilić

Kad odrastem, bit ću... S. R. Čajavec

Kako su se jazavac i zec sudili, narodna basna

Gradski i poljski miš, J. de la Fontaine

Mala vila, Žabica kraljica hrvatska narodna bajka

Zimske večeri, Božić, Berba, (izbor) J. Truhelka

Zlatne cipelice, V. Stahuljak

Ukradeno sunce, J. Cvrtila

Strašilo zimi zebe i samuje, N. Iveljić

S biciklom nikad nisi sam, S. Pilić

Parkirana pripovijetka, B. Pašagić

Košulja sretnog čovjeka, I. Calvino

Ključić oko vrata, N. Pulić

Pipi Duga Čarapa, A. Lindgren

Emil i detektivi, E. Kästner

Bajka o ribaru i ribici, A. S. Puškin

Šuma Striborova, I. Brlić-Mažuranić

Petar Pan, J. Barrie

Družba Pere Kvržice, M. Lovrak

Heidi, J. Spyri

Igrokazi

Uoči rođendana, A. Gardaš

Pliva patka preko Save, nosi pismo navrh glave, D. Grundler

Stižu maškare, N. Iveljić

Dopunski izbor

Pored navedenih djela, nastavnik i učenici slobodno biraju najmanje dva, a najviše još četiri djela za odradbu.

Znanstveno-popularni i informativni tekstovi

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu.

Čitanje teksta

Čitanje naglas i u sebi kao uvod u razgovor o tekstu. Usmeno čitanje s ranije danim zadatcima; otkrivanje karakteristika likova (postupci, riječi, izgled, osobine), radnji događaja, prirodnih pojava i opisa; uočavanje jezično-stilskih slika.

Čitanje usklađeno vrsti i prirodi teksta (lirski, epski, dramski, znanstveno-popularni, novinski, ...). Poticanje učenika na varijacije u ritmu, jačini i boji glasa i logične stanke pri čitanju.

Usmjereno čitanje u sebi: brzo savladavanje sadržine, traženje odgovarajućih podataka o liku, stanju, osjećanjima i načinu njihovog prikazivanja.

Kazivanje naizust naučenih dijelova.

Tumačenje teksta

Uočavanje i tumačenje tijeka radnje, glavnih likova i osnovnih poruka u književnom djelu. Uočavanje važnih pojedinosti u opisu prirode (otkrivanje čulnih draži: vizualnih, akustičkih, kinetičkih, taktilnih, mirisnih i drugih). Ukazivanje na slikovita mjesta, izraze i riječi kojima su izazvani pojedini utisci u proznim i poetskim tekstovima.

Uočavanje i imenovanje sadržinskih cjelina u proznim tekstovima, stvaranje plana. Zapažanje faktora koji u raznim situacijama djeluju na postupke glavnih junaka (vanjske i

društvene okolnosti, unutarnji poticaji - osjećanja, namjere, želje). Uočavanje i tumačenje izraza, riječi i dijaloga kojima su prikazani postupci, sukobi, dramatične situacije i njihovi uzroci, rješenja i posljedice.

Osnovne karakteristike pripovijetke, bajke, basne i stripa.

Pri obradbi književnih djela savladavaju se pojmovi: ritam (intonacija, jačina, tempo, stanka, boja glasa); domoljubna pjesma; tema; osnovni elementi pjesničkoga jezika; pripovjedač, kronološki redoslijed događaja; pejzaž.

Književni pojmovi:

Poezija

Ritam; naglašeni i nenaglašeni slogovi; srok ili rima; motivi ili pojedinosti u pjesmi. Pjesnička slika.

Poređenje.

Lirska pjesma, šaljiva pjesma, domoljubna pjesma - osnovna obilježja.

Proza

Tijek radnje: povezanost događaja s mjestom, vremenom i likovima.

Priča, događaj, mjesto i vrijeme zbivanja. Ideja, tema.

Personifikacija.

Književni lik: izgled, osnovne etičke osobine i postupci, odnosi među likovima.

Piščev govor i govor likova.

Razgovor, dijalog, monolog, opis, pripovijedanje.

Bajka, basna, vijest, pripovijetka.

Igrokazi

Radnja, likovi i glumac. Scenski prostor.

Funkcionalni pojmovi

Poticanje učenika da shvataju i savladavaju pojmove: pripovijedanje, opisivanje, mašta, dijalog, lik, junak; glavno, sporedno; dojam, raspoloženje, interes; okolnost, situacija, ispoljavanje; poticaj, uvjet, poređenje, procjenjivanje, tvrdnja, dokaz, zaključak; divljenje, oduševljenje, ljubav (prema čovjeku, domovini, radu, prirodi); privlačnost, iskrenost, pravičnost, plemenitost, ugrožavanje, zaštita okoliša i radnog okruženja.

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Pričanje o događajima i doživljajima, stvarnim i izmišljenim. Pričanje na temelju danih (tematskih) riječi - individualno i po zajedničko sačinjenom planu u vidu teza. Pričanje prema samostalno odabranoj temi. Nastavljanje priče potaknuto danim početkom predstavljenog slikom ili tekstom.

Prepričavanje sadržine tekstova, filmova, kazališnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - slobodno detaljno prepričavanje, detaljno prepričavanje po zajedničkom planu, prepričavanje sadržaja u cjelini i po dijelovima; sažeto prepričavanje po zajedničkom i samostalno sačinjenom planu za prepričavanje. Prepričavanje najljepšeg mjesta. Opisno i sažeto prepričavanje. Izmjena gramatičkog lica pri prepričavanju (on - ja, ja - on).

Opisivanje složenijih predmeta iz izravne okolice (alatke, sportski rekviziti, kućanski aparati); prostora u kome se učenik kreće (dom, škola, dvorište, ulica); pojedinosti u prirodi i prirodne pojave (ravnicu, brdo, jezero, oluja, mećava); životinja, na temelju slike; ljudi i prirode: vanjska obilježja osobe koja se opisuje (fizički portret), njezine glavne karakterne crte (duhovni profil) i ponašanje u konkretnim životnim okolnostima (postupci, reakcije, govor). Skupna i samostalna promatranja prirode (šetnja, izlet, posjet, dokumentarni film) na temelju kojih se uvježbava opisivanje uočljivih i zanimljivih pojedinosti koje su međusobno povezane. Samostalno biranje motiva i izdvajanje detalja koji učenika posebno zaokupljuju i potiču na opisivanje - najčešće u

pismenom obliku. Uvježbavanje planskog pristupa u opisivanju. Osobni izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na temelju izravnog promatranja.

Izvjешće sažeto informiranje o sebi, kratak životopis. Izvješćivanje o obavljenom ili neobavljenom zadatku u školi ili kod kuće - u obliku odgovora na pitanja.

Vježbe u građenju izvedenih i složenih riječi. Vježbe u iznalaženju i zamjeni sinonima.

Uočavanje semantičke funkcije akcenta u riječima istog glasovnog sustava i različitog akcenta.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor riječi, iskaza, rečenica, poslovice, kraćih tekstova, slušanje zvučnih zapisa, snimanje čitanja, analiza snimke i odgovarajuće vrednovanje.

Ortografske vježbe: prepisivanje teksta, provjeravanje i vrednovanje urednosti i čitljivosti pisanja uz primjenu pravopisnih pravila. Prepisivanje teksta s danim zadatkom.

Diktati s predusretanjem grešaka, za primjenu pravopisnih pravila, s dopunjavanjem, autodiktat, izborni diktat, kontrolni diktat, slobodni diktat.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno/figurativno građenje riječi, formiranje porodica riječi, sinonimi, antonimi, riječi s umanjenim i uvećanim značenjem, uočavanje semantičke funkcije akcenta, neknjiževne riječi i njihova zamjena književnim jezičnim standardom.

Sintaksičke i stilske vježbe: dopuna iskaza različitim mogućnostima u skladu s ponuđenom govornom situacijom, proširivanje rečenice dopunom osobnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći i dr.

Intonacijsko podešavanje glasa u izgovora pojedinih rečenica (rečenice po značenju: izjavne, upitne i usklične te zapovjedne) ili nekih njihovih dijelova (rečenični akcent). Uvježbavanje podešavanja reda riječi prema komunikativnim potrebama u kontekstu.

Odgonetanje i rješavanje rebusa.

Kazivanje naizust naučenih tekstova (poezije, proze i igrokaza).

Uvježbavanje tehnike pisanja pismenog sastavka; analiza teme i određivanje njezinog težišta, promatranje, uočavanje i izbor građe; raspoređivanje pojedinosti; elementi kompozicije.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

JEZIK (slovnica i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljuju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim hrvatskim jezikom. U okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, učenici zapažaju jezične pojave bez njihovog imenovanja.

Stupnjevost se osigurava samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija stupnja obrade, kao vrsta upute za nastavnu praksu u pojedinim razredima naznačena je opisno formuliranim zahtjevima: zapažanje, uočavanje, savlađivanje, pojam, prepoznavanje i dr.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičnih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičnoj građi u programu, nastavnici se usmjeravaju na tumačenje gramatičkih kategorija koje se zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prijašnjim razredima uočili i njome ovladali u jezičnoj praksi. Stupnjevost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima sintakse i morfologije od prvog do osmog razreda. Isti principi su dosljedno provedeni i u ostalim oblastima jezika.

Elementarne informacije iz morfologije počinju se učenicima davati od drugog razreda i stupnjevito se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati na uočavanje osnovne morfološke kategorije.

Programske sadržaje iz akcentologije ne treba odražavati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezične kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcentske norme a stalnim vježbanjem učenika treba navikavati da čuju pravilno akcentiranu riječ.

Pravopis se savladava putem sistematskih vježbi, elementarnih i složenih vježbi koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisnim rječnikom.

U nastavi gramatike treba primjenjivati postupke:

- poticanje svjesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učeničkih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na temeljnim vrijednostima;
- uvažavanje situacijske uvjetovanosti jezičnih pojava;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičnih pojava;
- sistematska i osmišljena vježbanja u govoru i pisanju;
- njegovanje primjerenog znanja i umijeća;
- korištenje prikladnih ilustracija određenih jezičnih pojava.

U nastavi jezika nužno je promatrati jezične pojave u životnim jezičnim okolnostima koje su uvjetovale njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezična pojava prirodno javlja i pokazuje. Tekstovi bi trebali biti poznati učenicima, treba ih pročitati i o njima razgovarati s učenicima.

Nastavnik uvijek treba imati na umu presudnu ulogu vježbanja tj. nastavno gradivo nije savladano dok se dobro ne uvježba.

Metodika nastave jezika upućuje na nastavu materinskog jezika u kojoj što prije treba prevazići razine prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno njegovati više oblike znanja i umijeća - primjenjivost stvaralaštva u nastojanjima u nastavnoj praksi udovoljavati takvim zahtjevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanje iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na razinu umijeća i praktične primjene.

Učenike kontinuirano treba poticati da svoja znanja o jeziku povezuju s komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vježbanja utemeljena na korištenju primjera iz izravne govorne prakse, što nastavu u gramatici približava životnim potrebama u kojima se primijenjeni jezik pojavljuje kao svestrana motivirana ljudska aktivnost.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezične pojave, može i sam nastavnik postaviti učenicima, te ih spretno podsjećati na njihovo iskustvo, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Obradba novih nastavnih jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- korištenjem pogodnog polaznog teksta na kojemu se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezična pojava;
- korištenje iskaza govornih situacija;
- poticanje učenika na doživljaj polaznog teksta i shvatanje u cijelosti i u pojedinostima;
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičnim pojavama i pojmovima koji izravno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva;
- upućivanje učenika na uočavanje primjera jezičnih pojava u tekstu koja su predmet spoznaje;

- spoznaja bitnih svojstava jezične pojave;
- sagledavanje jezičnih činjenica s raznih stanovišta;
- ilustriranje i grafičko predstavljanje jezičnih pojava i njihovih odnosa;
- definiranje jezičnog pojma;
- prepoznavanje, objašnjavanje i primjena spoznatog gradiva u novim okolnostima;
- utvrđivanje, obnavljanje i primjena stečenih znanja i umijeća.

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju a ostvaruju se sukcesivno i sinkronoj postavci.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svijet književnosti, ali i ostalih predstavlja iznimno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stječu se osnovna i ne malo važna znanja, umijeća i navike od kojih će u dobroj mjeri ovisiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opća kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čovjeka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podjela na domaću i školsku lektiru, pa tako izvori za obradbu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Dana je lektira za određen uzrast, razvrstana po književnim rodovima - poezija, proza i igrokazi, te se može pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to.

Učitelj ima načelnu mogućnost ponuđene tekstove prilagođavati nastavnim potrebama u svojem razredu, ali je obavezan i na slobodan izbor iz narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova, prema programskim zahtjevima.

Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagodba čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove unutarne strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i druge jezične kulture i sl.)

Učitelju je dana mogućnost i dopunskog izbora tekstova u skladu s nastavnim potrebama i interesima konkretnog đačkog kolektiva s kojim ostvaruje program.

Čitanje teksta

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumijevanju. Pri tome je kakvoća shvatanja poruka i izravno uvjetovana kakvoćom čitanja. Zato su razni oblici usmjerenog čitanja preduvjet da učenici u nastavi stječu saznanja i uspješno se uvode u svijet književnog teksta.

Izražajno čitanje njeguje se sustavno, uz stalno povećanje zahtjeva i nastojanje što bolje iskoristiti sposobnosti učenika za postizanjem visoke kvalitete u vještini čitanja. Vježbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik pravovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utječu na prirodu izražajnog čitanja.

Izražajno čitanje uvježbava se na tekstovima različite sadržine i oblika. Posebna pozornost posvećuje se emotivnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odjeljenju treba osigurati odgovarajuće *uvjete* za čitanje i kazivanje. U odjeljenju stvoriti dobru slušateljsku publiku, zainteresiranu i sposobnu za kritičko i objektivno procjenjivanje kakvoće čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimki učenicima treba povremeno omogućiti da čuju svoje čitanje i kritički osvrt na svoje umijeće.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik stjecanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pozornost. Ono je uvijek usmjereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljuju za svakodnevno stjecanje informacija i za učenje.

Vježbe čitanja u sebi izravno se uklapaju u ostale oblike rada i uvijek su u funkciji svestranijeg stjecanja znanja i razumijevanja ne samo književnog djela, već i svih osmišljenih tekstova.

Kakvoća čitanja u sebi potiče se ranijim usmjeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obvezatnim provjeravanjem razumijevanja pročitanoг teksta, odnosno ostvarenja dobivenih zadataka. Informativno, produktivno i analitično čitanje najuspješnije se potiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradbu teksta ili obradbu saržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju logika i brzina čitanja, a osobito brzina shvatanja pročitanoг teksta, čime se učenici osposobljuju za samostalno učenje.

Izražajno kazivanje naizust naučenih tekstova i ulomaka u prozi ili stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je uvjerljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i nužan uvjet za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom satu naizmjenično uvježbava i uspoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Uspjeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog savlađivanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što to ponekad biva, stječeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika učenike navikavati na osmišljeno i interpretativno čitanje teksta napamet.

Tumačenje teksta

S obradbom teksta počinje se poslije uspješnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumjetničko djelo se čita, prema potrebi i *više puta*, sve dok ne izazove odgovarajuće dojmove i doživljaje koji su nužni za daljnje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmjerenog čitanja djela u cjelini ili njegovih odlomaka, obvezatno će se primjenjivati u obradbi lirske pjesme i kraće proze.

Pri obradbi teksta primjenjivat će se u većoj mjeri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Važne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko - jezični postupci neće se promatrati kao usamljene vrijednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne dijelove viših cjelina i tumačiti u prirodnom međusobnom djelovanju s drugim umjetničkim faktorima. Književnom djelu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kojemu je sve uvjetovano uzročno - posljedičnim vezama potaknuto životnim iskustvom i uobličenom stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnom djelu podrobnije dokazuju činjenicama iz samog teksta i tako ih osposobljavati na samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocjenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dijela u načelu *predteorijsko* te nije uvjetovano poznavanjem stručne terminologije. To, svakako ne smeta stručno zasnovanom razgovoru i izvedenom s puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti.

Obradba književnog djela treba biti protkana rješavanjem *problemskih* pitanja koja su potaknuta tekstem i umjetničkim doživljajem. Na taj način stimulira se učenička radoznalost, svjesna aktivnost i istraživačka djelatnost, svestranije će se upoznati djelo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi zahtijevaju *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društvenopovijesne okvire, davanje nužnih podataka o piscu i nastanku dijela, kao i obavještenja o bitnim sadržajima koji prethode ulomku - sve su to uvjeti bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživjeti i pravilno shvatiti.

Metodika nastave književnosti, već nekoliko desetljeća, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački i stvaralački odnos*

prema književnoumjetničkom djelu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči, već čita, prihvaća, u njoj se uživa i o njoj raspravlja*. To su načini u nastavi književnosti koja razvija učeničke istraživačke i stvaralačke sposobnosti, kritičko mišljenje i umjetnički ukus, pojačava i kultivira literarni, jezični i životni senzibilitet.

Moderna suvremena organizacija nastave podrazumijeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. Učenik ne smije biti pasivan slušatelj koji će u određenom trenutku reproducirati naučeno gradivo, odnosno nastavnikova predavanja, već on mora biti aktivan subjekt koji *istraživački i stvaralački sudjeluje* u proučavanju književnoumjetničkih ostvarenja.

Učenička aktivnost treba prolaziti kroz sve tri radne etape: prije sata, tijekom i poslije. U svim etapama učenik se mora sustavno navikavati na *samostalna* rješavanja brojnih pitanja i zadataka tijekom čitanja i proučavanja djela, koji će ga u punoj mjeri angažirati, pružiti mu zadovoljstvo i probuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadatci bit će najbolja motivacija za rad, što je osnovni uvjet u ostvarivanju predviđenih interpretativnih dometa. Nastavnik postavlja zadatke koji učenika potiču na *uočavanje, otkrivanje, istraživanje, procjenjivanje i zaključivanje*. Nastavnikova uloga je u osmišljenoj pomoći učeniku koja ga potiče i usmjerava, nastojeći razviti i razvijati njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i adekvatno vrednovanje učeničkih napora i rezultata u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnoumjetničkog djela je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motiviranje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umjetničkog teksta, čitanje, lokaliziranje, istraživački pripremni zadatci) za tumačenje djela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretiranju* književnog djela na nastavnom satu, a u oblicima *funkcionalne primjene stječenih znanja i umijeća* nastavlja se i poslije sata: u produktivnim *ponavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnoumjetničkih djela i *istraživačko interpretativnim pristupima* novim književnoumjetničkim ostvarenjima. Središnje etape procesa proučavanja književnoumjetničkog djela u nastavi jesu metodološko i metodičko zasnivanje interpretacije i njezino razvijanje na nastavnom satu.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnoumjetničkog djela osnovno metodološko opredjeljenje treba biti pretežita usmjerenost interpretacije prema umjetničkom tekstu.

Uz navedena metodološka opredjeljenja nastavna interpretacija književnoumjetničkog djela treba udovoljiti zahtjevima koje joj postavlja metodika nastavne književnosti: biti originalna, estetski motivirana, svestrano usklađena s nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima, imati vlastitu koherentnost i postupnost, a metodološka i metodička postupanja na svakoj dionici interpretiranja ostvaruje jedinstvo analize i sinteze.

U okviru osnovnog metodološkog orjentiranja, nastavno interpretiranje književno umjetničkog djela u najvećoj mjeri treba biti usmjereno prema umjetničkom tekstu, primat pripada opredjeljenju da se dinamika interpretiranja usklađuje s vodećim umjetničkim vrijednostima književnog ostvarenja, tako što će one biti faktori objedinjavanja interpretativnih tokova kroz svijet djela. Jedno od najvažnijih načela koje poštiva tako zasnovana i opredijeljena nastava interpretacije jest udovoljavanje zahtjevu da se tumačenjem vodećih vrijednosti obuhvati, odnosno prouči, djelo u cjelosti. Budući da su objedinjena postavka i odnosi svestranih međusobnih prožimanja prirodne danosti umjetničkih čimbenika u djelu, tumačenjem vodećih umjetničkih vrijednosti obuhvataju se i upoznaju i svi bitni drugi čimbenici umjetničke strukture među kojima svaki u interpretiranju dobija onoliko mjesta koliko mu pripada u skladu s udjelom koji ima u općoj umjetničkoj vrijednosti djela. U nastavnoj interpretaciji književnoumjetničkog djela

objedinjavajući i sintetički čimbenici mogu biti: umjetnički doživljaji, tekstovne cjeline, važni strukturni elementi (tema, motivi, umjetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacijski postupci, kompozicija) jezično-stilski postupci i literarni problemi.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradbu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na ranije učeničko iskustvo.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se tijekom nastave ukazuje na njihovu primjenu značenja. Učenici ih spontano savladavaju u procesu rada, u tekućim informacijama na satovima, a uz paralelnu nazočnost riječi i njome označenog pojma. Potrebno je samo poticati učenike da navedene riječi razumiju i shvate i da ih primijenjuju u odgovarajućim situacijama. Ako, naprimjer, na zahtjev uoče i objasne okolnosti koje utječu na ponašanje nekog lika i učenik navede te okolnosti, onda je to znak i provjera da je taj pojam i odgovarajuću riječ shvatio u potpunom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se provjeravati shvataju li učenici pravilno i upotrebljuju riječi: *uzrok, uvjet, situacija, poruka, odnos* i sl. Tijekom obradbe književnih dijela, kao i okviru govornih i pismenih vježbi, nastojat će se da učenici otkrivaju što više *osobina, osjećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te riječi bilježe i tako spontano bogati rječnik funkcionalnim pojmovima.

JEZIČKA KULTURA

Operativni zadaci za relizaciju nastavnih sadržaja ovog područja jasno ukazuju da je kontinuitet u svakodnevnom radu na bogaćenju učeničke jezične kulture jedna od primarnih metodičkih obaveza. Pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna uporaba pisma, napuštanje lokalnog govora i navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje i uz funkcionalnu primjenu savladanih i pravopisnih pravila, raznovrsna usmena i pismena vježbanja koja imaju za cilj bogaćenje učeničkog rječnika, sigurno ovladavanje rečenicom kao osnovnom govornom kategorijom i ukazivanje na stilske vrijednosti uporabe jezika u govoru i pisanju i dr. - osnovni su nastavni zadatci u ostvarenju programskih sadržaja iz jezične kulture.

Do trajnog i funkcionalnog usvajanja jezičnih pojmova put vodi preko brojnih i raznovrsnih usmenih i pismenih jezičnih ispoljavanja učenika, a to su najčešće: *jezične igre, vježbe, zadatci, tekstovi* i sl. Učenika valja osposobiti za samostalno, uvjerljivo i dopadljivo *opisivanje* one životne pojave jezičnim opisom (deskripcijom) koje postaju najprepoznatljivije (predmeti, biljke, životinje, ljudi, pejzaž, enterijer i dr.). Zato se opisivanje kao programski zahtjev javlja u sva četiri razreda. A ostvaruje se, prihvaća kao znanje i umijeće primjenom onih oblika koji će efikasnim, ekonomičnim i funkcionalnim postupanjima u nastavnim okolnostima učenika i jezičnu kulturu učiniti pouzdanom i trajnom. A to su: govorne vježbe, pismene vježbe (ili osmišljeno kombiniranje govora i pisanja), pismeni radovi, izražajno kazivanje umjetničkih opisnih tekstova, autodiktat i sl. A to vrijedi, u manjoj ili većoj mjeri, i za sve ostale vrste umjetničkog jezičnog izražavanja.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za stjecanje, usavršavanje i njegovanje valjane i pouzdane jezične kulture najmlađeg učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičnog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Sadržaje koje će učenici prepričavati obuhvaćaju tekstove iz čitanki i iz dragih medijskih oblasti. Potom učenike treba

pravovremeno motivirati, poticati i usmjeravati na ovaj vid jezičnog izražavanja, a to znači omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje, ali u koje će istovremeno biti integrirani i odgovarajući programski zahtjevi. Valja, zatim, voditi računa o tome da se prepričavaju samo oni sadržaji koji su ranije protumačeni/analizirani ili o kojima se s učenicima vodio makar pristupni razgovor. Prepričavanje, kao i sve ostale vidove učeničkog izražavanja, treba na odgovarajući način vrednovati (najbolje u razredu i uz svestrano sudjelovanje učenika i uz podršku učitelja).

Pričanje u odnosu na prepričavanje jest složeniji oblik jezičnog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reproduciranje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičnu izgrađenost, te učenika svestrano angažira: u izboru tematske građe i njezinih važnih pojedinosti, u komponiranju odabranih detalja i u načinu jezičnog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodički pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i njegovanja učeničke jezične kulture u osnovi je isti kao kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokaliziranje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a osobito s čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motiviranje, usmjeravanje i poticanje učenika na pričanjem ostvare što svestrajniju misaonu i jezičnu perspektivu, umješno vrednovanje učeničkih domaćaja u pričanju i dr.). Posebno treba voditi računa da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom dijelu sata) ne preraste u shematizirano i površno nabranje/imenovanje određenih pojavnosti a pritom se ne zanemari individualni pristup učenika danoj predmetnosti, te izostane stvaranje priče kao cjelovite mentalne predstave, dostatno prepoznatljive i valjane, misaone i jezično uobličene.

Opisivanje je najsloženiji oblik jezičnog izražavanja na razini najmlađih razreda. Dok je za prepričavanje osnova određen sadržaj, za pričanje neko događanje, doživljaj, za opisivanje nisu nužne neke posebne okolnosti jer se ono koristi kad god se dođe u dodir s pojavnostima koje u svakodnevnom jezičnom komuniciranju mogu skrenuti pozornost na sebe. Učenike treba osposobiti na pažljivo promatranje, uočavanje, otkrivanje, zapažanje, uspoređivanje, pa tek tada danu predmetnost misaono zaokružiti i jezično uobličiti. Učenike treba poticati i usmjeravati da iz složenog procesa opisivanja najprije savladaju neka opća mjesta kojima se mogu služiti dok se ne osposobe za samostalni i individualni pristup ovom zahtjevnom jezičnom obliku. Učenici trebaju naučiti lokalizirati ono što opisuju (vremenski, prostorno, uzročno), uočavati, izdvajati i zaokruživati važna svojstva/osobine (vanjske i uvjetno unutarne) i odrediti se prema promatranoj predmetnosti (prvi pokušaji formiranja osobnog stava/odnosa prema danoj pojavi). Isto tako, nužna je pouzdana procjena planiranja vježbi u opisivanju s usmjerenjima/poticanjima u odnosu na ona vježbanja u kojima može doći do izražaja učenička samostalnost i individualnost. Kako se opisivanje dovodi vrlo često u vezu s čitanjem i tumačenjem teksta, potrebno je stalno usmjeravati učeničku pozornost na ona mjesta koja obiluju opisnim elementima, a posebice kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano savladavanje opisivanja kao trajne vještine u jezičnom komuniciranju. Budući da je za opisivanje potreban veći misaoni napor i dulje vrijeme za ostvarenje zamisli treba prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opći metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičnog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i kod pričanja (od planiranja, preko realiziranja planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su usmena i pismena vježbanja za stjecanje, usavršavanje i njegovanje jezične kulture učenika).

Usmena i pismena vježbanja, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičnog izražavanja, počevši od najjednostavnijih, preko složenijih (leksičke, semantičke, sintaksičke vježbe, ostale vježbe za savladavanje uzornog govora i pisanja), do najstroženijih (domaće pismene zadaće i njihovo čitanje i vrednovanje na satu). Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kojemu se javlja potreba za funkcionalnim savladavanjem dane jezične pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematiziranja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičnoj situaciji. To znači da se ove vježbe ne realiziraju na posebnim nastavnim satima, već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičnog izražavanja (pričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja).

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци наставе српског језика јесу да ученици:

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких структура и речника од око 2000/3000/¹ фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;
- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје предвиђене језичке структуре и око 250/400/ нових лексичких јединица и израза;
- разумеју на слух више повезаних реченица и варирају познату садржину (на пример: промена времена, лица, рода, броја, места, радње и сл.);
- оспособе се за спонтан разговор о предвиђеним темама у оквиру одређене језичке и лексичке грађе и за дуже монолошко излагање у односу на претходни разред;
- усвоје друго српско писмо (ћирилица или латиница у зависности од усвојеног писма у III разреду);
- даље вежбају технику гласног читања текстова различитог жанра и уводе се у информативно читање или читање у себи;
- оспособе се за писмено изражавање у оквиру обрађених садржаја;

- користе основна правописна правила чија је употреба идентична у језику ученика;

- усвоје граматичку терминологију српског језика користећи стечена граматичка знања из матерњег језика.

ТЕМАТИКА

Школа: наставни предмети, распоред часова, одмор, другови; омиљени спортови; празници, прослава државних празника, школске свечаности; догађаји из живота ученика; суделовање у активностима друштвених дечјих организација у школи; школа у природи.

Породица и дом: лична интересовања чланова породице, чланови шире породице; прослава рођендана, припреме за дочек гостију, поклони; одлазак на излет, летовање и зимовање; болести и лечење, амбуланта или болница, апотека.

Град и село: у дому културе; на реци; акције уређења града и села.

Свакодневни живот: ситуације из свакодневног живота, у самопослузи, у млечном ресторану, у посластичарници; цртани филм.

Комуникативне функције: позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; честитање, исказивање добрих жеља, захваљивања, допадања, недопадања; предлагање и подстицање да се нешто заједно уради; изрицање забране.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Именовање предмета и бића

Увежбавање образаца из претходних разреда. У функцији субјекта треба увежбавати две или више именица различитог рода. У функцији глаголског дела предиката увежбавати помоћни глагол у футуру без исказаног субјекта.

Уводити атрибуте уз именицу мушког рода на -а.

Обрасци:

Ана и Милица су биле ученице.

Биле су ученице.

Марија и Иван су били (ће бити) ученици.

Бићу ученик.

Мој деда је био поштар.

/У функцији субјекта и именског дела предиката треба увежбавати именице на -лац, -ац, у оба броја.

Обрасци:

Овај читалац је ученик.

Ови читаоци су ученици.

Иванка је руководилац.

Јелена и Јован су (били) руководиоци.

Он је (ће бити) писац.

Они су (ће бити) писци.

Исказивање радње

Даље увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији субјекта треба увежбавати две именице различитог рода, а у функцији предиката облике перфекта. Обратити пажњу на слагање субјекта и радног глаголског придева у роду.

У функцији предиката увежбавају се облици футура без исказаног субјекта.

Поред правих и узајамно-повратних глагола, увежбавати и остале глаголе са морфемом где она не значи себе.

Увежбавање употребе глагола са непотпуним значењем (допуна у инфинитиву, односно да + презент).

И даље радити на уочавању разлика у глаголском виду и на његовој одговарајућој употреби.

Обрасци:

Писали сте задатке.

Написали сте задатке.

Она ће седети.

Она ће сести.

Јованка и Стеван су разговарали.

Отац и дете су разговарали.

Мама и дете су разговарали.

Читаћу.

Ићи ћете.

Он жели (може, мора, сме, мисли, воли и др.) путовати.

Он жели (хоће, треба и др.) да путује.

Исказивање особине предмета и бића и припадања

И даље увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији субјекта треба увежбавати именице женског рода на сугласник.

Уз придев у функцији именског дела предиката треба увежбавати одредбе за меру и степен: врло, мало, потпуно, сасвим и др.

Исказивање именског дела предиката редним бројем и конструкцијом за поређење; као + номинатив именице.

Обрасци:

Црвени аутомобил је њихов.

Пећ је стара.

Свечаност је била велика.

Јабукe су потпуно зреле.

Села су била сасвим пушта.

Милан је други.

Анка је друга.

Петар је као Јован.

Исказивање објекта

Даље увежбавање образаца из претходних разреда. Именице мушког рода на -а треба увежбавати са атрибутима у служби објекта. Увежбавати наглашене облике личних заменица.

У функцији објекта треба увежбавати именице у генитиву уз основне бројеве и одредбе за количину (именица, прилог).

Обрасци:

Он је донео белог зеца.

Он је видео малог Луку.

Њега је позвао на рођендан.

Њих нисмо позвали на ужину.

Петар је попио шољу млека.

Јасна је купила два лењира.

Петар је купио четири бојице.

Ученица је купила седам свезака (лењира).

Деда је донео много крушака.

/Увежбавање објекта у генитиву једнине без одредбе за количину. Обратити пажњу на допуну глагола немати.

Обрасци:

Саша је купио хлеба.

Напио се млека.
Налио је воде у чашу.
Петар нема сестру (сестре).
Ви немате књиге (књигу).

Исказивање намене

Увежбавање образаца из претходних разреда.
У функцији намене треба увежбавати ненаглашене и наглашене облике личних заменица у оба броја.

Обрасци:

Дечак је набрао траву прасету.
Петар му (јој) је дао ужину.
Она нам је показала књиге.
Она ми је донела цвеће.
Теби говори учитељица.
Њој помаже другарица.
Њима је причао наставник.
Вера је мени (нама) причала.

Исказивање просторних односа

У функцији одредбе за место треба и даље увежбавати нове прилоге (на питање куда): овамо, онамо и др. генитив именица и личних заменица са предлозима: изнад, испод, са, из (на питање где, одакле).

Обрасци:

Он долази овамо.
Девојчица иде онамо.
Јован станује испод Петра (испод њега).
Птица лети изнад куће.
Деца се враћају са излета.
Ученици излазе из учионице.
Испод нас је вода.

/У функцији одредбе за место треба увежбавати датив са предлозима: према и ка (на питање куда).

Обрасци:

Девојчица плива ка обали.
Воз је јурио према Београду/.

Исказивање молбе, заповести

Увежбавање исказивања заповести, односно молбе речцом нека и облицима презента.

Образац:

Нека Зоран обрише таблу.
Редари нека донесу свеске.
/Исказивање заповести конструкцијом да + презент.

Образац:

Да обришеш таблу и да донесеш креду.

Исказивање временских односа

Даље увежбавање обрасца из претходног разреда.
Треба користити нове прилоге за време: **ноћас, вечерас, јутрос, пролетос**, и др. и прецизно одређивати времена речима које значе временске јединице (сат, час, минут).

Обрасци:

У септембру почиње настава.

Ноћас путујемо.
Ја устајем у седам часова.
Час почиње у седам и тридесет (минута).
Ми ручамо у два сата.
Вечерамо у седам сати.

Исказивање начина радње

Поред предлога за начин, за исказивање начина вршења радње треба увежбавати и конструкцију као + номинатив.

Образац:

Петар ради као отац.
Иванка плива као риба.

/У функцији исказивања начина треба увежбавати: инструментал са предлозима и без њих, генитив с предлозима **без, из** и локатив.

/У функцији предиката треба увежбавати облике потенцијала (могућег начина).

Обрасци:

Он је ходао дугим корацима.
Ушли смо у собу са страхом.
Он је то учинио без одобрења.
Петар је викао из свег гласа.
Он је то у шали рекао.
Провели су вече у песми и весељу.
Ја бих путовала.
Ми бисмо ручали.
Они би се купали.
Ви бисте причали/.

Исказивање средства којим се врши радња

Даље увежбавање обрасца из претходног разреда.
Увођење атрибута уз именицу у инструменталу.

Образац:

Јован се игра аутомобилима.
Дечак се игра малим камионом.
Вера се игра малом лутком.
Марија црта нашим (његовим, воденим) бојицама.

Исказивање узајамне и заједничке радње

Даље увежбавање образаца из претходног разреда.
Увежбавање социјативног инструментала личних заменица у оба броја.

Образац:

Наш учитељ разговара са војником (са ученицима).
Она путује са мном.
Павле се такмичи са њим.
Они раде с нама.

ГРАМАТИКА

Терминологија на српском језику за граматичке појмове усвојене у оквиру наставе језика ученика. Увођење граматичке терминологије коју изискују најнеопходнија уопштавања потребна за брже и свесно усвајање језика (проста и сложена реченица; врста речи на тексту; одређивање рода и броја именских речи, препознавање усвојених падежних облика; глаголски облици; садашње, прошло и будуће време, заповедни начин).

Вршити систематизацију из области конгруенције (слагање атрибута с именицом, субјекта и предиката).

ПРАВОПИС

Писање гласова и гласовних скупова карактеристичних за српски језик.

Писање негираних глагола.

Преношење дела речи у нови ред.

Велико слово у писању имена планина, вода.

Састављено и растављено писање речи.

Скраћеница за меру: скраћеница типа: ч., уч., стр., год.

Указивање на принципе фонолошког правописа усвојене језичке грађе.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Даље савладавање правилног изговора.

Примена вежби из претходних разреда са појачаним захтевима и увођење нових.

Препричавање обрађених текстова, на основу плана (датих теза): увођење ученика у састављање плана.

Спонтани разговори у складу са обрађеном језичком и тематском грађом.

Кратко обавештење, извештавање.

Драматизација прикладних садржаја, извођење малих сцена из свакодневних ситуација.

Дидактичке игре за усвајање комуникативних функција.

Причање личних доживљаја и догађања из непосредне околине у дужем монолошком излагању у односу на претходни разред.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Усвајање другог писма. Примена вежби предвиђени у претходном разреду. Преписивање реченица и краћих обрађених текстова.

Одговори на питање и постављање питања у вези са задатим реченицама.

Препричавање кратког обрађеног текста по задатом плану. Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

Увежбавање читања првог писма у току првог полугодишта, а у другом полугодишту треба усвојити друго писмо.

Даље неговање технике гласног читања текстова различитог жанра у складу са тематиком.

Увођење ученика у информативно читање или читање у себи, као и увођење у служење речником.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из**

живота младих и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматици се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натури шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директним методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-дискосе, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: I-II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

I етапа (I и II разред)

Приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у учионици које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

У II етапи (III-VI разред) наставља се рад на развијању говорних способности ученика: савладавају се елементи изговора, језички модели, који се проширују новим елементима, комбинују се и варирају и нова лексика (900/1600) лексичких јединица); коригују се грешке на свим језичким нивоима; **развијају се још два језичка умења** - читање и писање (прво писмо, чији се графема мање разликују од графема матерњег језика ученика, усваја се у III разреду, а друго се усваја у IV разреду); стичу се језичка знања (граматика од IV разреда) која су у функцији бржег савладавања језика, односно у функцији стицања језичке компетенције; ученици се оспособљавају да користе усвојене језичке моделе и лексику у дужој дијалогској и монолошкој форми у односу на претходну етапу; оспособљавају се за писмено изражавање, да разумеју на слух компликованије језичке исказе у складу са захтевима програма, да усвоје и правилно користе комуникативне функције, оспособљавају се за самостално читање лектире (од V разреда), упознају се са елементима културе народа који говоре српски, упознају се са најфреквентнијим суфиксима и правописним нормама српског језика (од V разреда).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим

садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модели се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив ученик заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл., већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу, јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати, јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.).

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

**је био,
ће бити
...Петар жели постати ученик,
мора бити.**

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежбаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именоване предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више

атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именовање бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $S = P / = k + p /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

С обзиром на то да ученици у III разреду усвајају прво писмо српског језика и у првом полугодишту IV разреда усвајају друго, у овој етапи користе се и **писмене вежбе манипулативног карактера** којима се, такође, усвајају поједини језички елементи.

Писмене вежбе се везују за претходно орално усвојену садржину. Поред вежби, краћих диктата, допуњавања, супституције, користе се и друге. Од IV разреда организују се вежбе увођења ученика у коришћење речника. Поступно се, у овој и следећој (III) етапи, уводе и сложеније писмене вежбе: састављање реченица од датих речи према моделу, диктати лакшег/тежег текста на основу усвојених језичких модела и лексичких јединица, али са новим садржајем, трансформације реченице, трансформације низа реченица, састављање реченица од датих речи према супституционој табели са новим садржајем, правописне вежбе, лексичке вежбе, коришћења речника и приручника и др.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање, програмом предвиђене, језичке моделе, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварује другом садржином која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета, или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

У првој етапи преовладаваће питања и одговори, али треба настојати да ученици постепено исказују одговоре са више реченица. У II етапи одговори на питања не могу бити само препричавање, него и коментар или везивање својих искустава са обрађеном темом. Осим разних облика препричавања ученици треба, у овој етапи све чешће самостално да причају личне или заједничке доживљаје, а у III етапи треба да преовладава слободно причање.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентиране у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци

треба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Рад на тексту. У III разреду ученици развијају још једно језичко умеће - читање које се реализује идентично као и у настави матерњег језика ученика. **Савладавање читања може започети у II полугодишту II разреда**, после савладаних лекција у сликовници, са ученицима који савладају проширени део програма **само ако по процени наставника** постоје реалне могућности и интересовања ученика. На пример, ако у одељењу има ученика који покушавају или могу да прочитају наслове из листова за децу и сл. ти ученици савладавају читање, групним или индивидуалним радом, глобалном методом. То значи, да се читају целе речи и кратке реченице које ученици усмено већ добро знају. Наставник треба да користи графоскоп, плакат, картице, апликације или слике са исписаним речима које се састављају у реченице познате ученицима и сл. Вежбе у читању реализују се прво на основу звучног модела (наставник или звучни снимак), а касније и без тога.

Текст у настави српског језика пружа основу за савладавање језика на нивоу система и на нивоу комуникације. Текст има најспецифичнији положај у III разреду, јер се после двогодишње оралне наставе прелази на наставу која се темељи на уџбенику, односно полази се од текста.

Рад на тексту у III и IV разреду садржи следеће фазе:

а) **обрада текста** (уводни разговор са семантизацијом нових речи, читање текста, провера разумевања прочитаног);

б) **коришћење језичких и садржинских елемената текста за стицање језичке компетенције** (даље савлађивање језичког система);

ц) **вођење разговора о тексту и поводом текста укључујући и културни контекст који текстови садрже.**

СТРАНИ ЈЕЗИК

Заједнички део програма

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД (друга година учења)

Овај програм страних језика за четврти разред основне школе исти је за ученике који страни језик уче четврту годину и за ученике који га уче другу годину. С обзиром на то да су програми за први и други разред били усмерени на сензибилизацију ученика на стране језике и развијање вештина разумевања на слух и говора, већ у трећем разреду уочава се јасна тенденција да се програм за трећи разред као почетни и за трећи за трећу годину учења усагласе. Теме су у трећем разреду за оба курса готово идентичне и форсирају се све четири језичке вештине (говор, разумевање, читање и писање). У складу са узрасним, развојним и спознајним карактеристикама ученика, у четвртном разреду очекује се да ученици, уз неколико и допунских часова, могу да до краја четвртог разреда достигну исти ниво компетенција у језику који уче.

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

- подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост;
- подстиче задовољство коришћења страног језика.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницама других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава садржаје у вези са познатим темама.

Писмено изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће садржаје у вези са познатим темама, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује информације у вези са познатим темама поштујући социокултурне норме комуникације.

Знања о језику¹

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме општи садржај кратких и прилагођених текстова после неколико слушања;
- разуме краће дијалоге (до 5 реплика / питања и одговора), прилагођене приче и песме у оквиру тема предвиђених програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа и адекватно реагује на појединачне делове усмених порука издвајајући битне информације (датум, време, место, особе, количину...);
- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме краћи текст (до 50 речи), написане речи и реченице састављене углавном од познатих језичких елемената (речи и језичке структуре предвиђене програмом);

- разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама;

- разуме и реагује на одговарајући начин на писане поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију;

- самостално даје информације о себи и окружењу;

- описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, препричава општи садржај прочитаног или саслушаног текста, користећи усвојене језичке елементе и структуре.

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези са контекстом учионице, активностима у учионици, свакодневним активностима и договорима (у садашњости и будућности), као и догађајима из непосредне прошлости;

- размењује информације о хронолошком и метеоролошком времену;

- учествује у комуникацији (у пару, у групи итд.) поштујући социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге...);

- препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- допуњава и пише реченице и краће текстове (до 5 реченица, односно 20 речи), чију кохерентност и кохезију постиже користећи језичке елементе предвиђене програмом и у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем, користећи познате тематске и језичке елементе;

- препричава текст, пише честитку или разгледницу, поруку, позивницу и др.;

- попуњава формулар или пријаву (име, презиме, улица и број, место и поштански број, датум рођења).

Знања о језику²

Ученик треба да:

- препознаје и користи предвиђене граматичке садржаје (глаголска времена: садашње, прошло и будуће време у јасно контекстуализованим структурама, односно без теоријског објашњавања и инсистирања на апсолутној граматичкој тачности);

- поштује ред речи у реченици;

- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

¹ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Садржаји програма

Теме и ситуације

Школа:

- склоности према предметима, активности и теме по предметима, школски дан

Ја и моји другови:

- хоби, заједничке активности, солидарност и толеранција (помоћ другу/другарици, позајмљивање ствари, ужине, подела одговорности)

Породица и блиско окружење:

- слободно време у породици, породична путовања и излети
- подела послова и обавеза у породици
- опис и особине животиња; однос према животињама

Празници:

- прославе и манифестације у оквиру школе и ван ње (Дан школе, такмичења, ревије...)

Мој дом:

- дневни распоред активности током радних дана и викендом (учење, игре, обавезе...)

Исхрана:

- оброци ван куће (ресторан, ужина у школи, куповина у супермаркету...)

Одећа:

- одевни предмети за одређене прилике (формално и неформално одевање)
- народна ношња земаља чији се језик изучава

Окружење:

- суседски односи
- екологија, однос према човековој околини

Остало:

- знаменитости земаља чији се језик учи
- пригодна дечја прича или бајка
- бројеви до 1.000
- исказивање времена (детаљно)
- коришћење новца

Програм за четврти разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма.

Иако су комуникативне функције исте као у претходном разреду, оне су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за четврти разред основне школе.

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других;
2. Поздрављање;
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева итд. (у вези са темама);
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди;

5. Постављање и одговарање на питања;
6. Молбе и изрази захвалности;
7. Примање и давање позива за учешће у игри / групној активности;
8. Изражавање допадања/недопадања;
9. Изражавање физичких сензација и потреба;
10. Именовање активности (у вези са темама);
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, Долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*);
12. Давање и тражење информација о себи и другима;
13. Тражење и давање обавештења;
14. Описивање лица и предмета;
15. Изрицање забране и реаговање на забрану;
16. Изражавање припадања и поседовања;
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику;
18. Скретање пажње;
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања;
20. Исказивање извињења и оправдања.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Енглески језик

1. Употреба одређеног и неодређеног члана у реченичном контексту (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I have a new book.

The book is very interesting.

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I speak, you speak, he/she/it speaks, etc.

Do you speak English? Does she speak English?

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

I, you, he/she/it, we, you, the, me, you, him/her/it, us, you, them

4. а) Рецептивно и продуктивно:

- The Simple Present Tense, the present Continuous Tense

She goes to school every day. They are watching TV now.

- Прошло време, само одређени број најфреквентнијих глагола и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

The past Simple Tense, the Present Perfect Tense

She made a cake yesterday. She has never been in London.

- Будуће време помоћу going to и the Future Tense:

I am going to see my grandparents.

They will come tomorrow.

- б) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно:

I am hungry. he is cold. They are feeling thirst.

I like cooking.

- в) Најчешћи модални глаголи - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици не инсистирају):

must, can, may

I must go. You mustn't touch it! Can I sit here? I had to go earlier.

- г) Императив - рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

Come in. Stop talking. Let`s go.

д) Безличне конструкције са инфинитивом

It is important to study English.

Италијански језик

1. Слагање именица, чланова, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

la/una bella casa, un libro molto interessante, il mio amico, la cugina di Pietro ...

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

io parlo, tu parli, lui, lui/lei parla, Pietro e cecilia parlano, ecc.

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

io, tu, lui, lei, noi, voi, loro, me, te

4. Глаголи:

а) Садашње време *Presente Indicativo* најфреквентнијих неправилних глагола (*essere, avere, andare, fare, bere, mangiare ...*) Рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају);

б) Прошло време *Passato Prossimo* - само одређени број најфреквентнијих глагола, и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *ho finito, ho dimenticato il mio quaderno, sono andato (a) da mia nonna (essere, avere, stare, avere, andare, fare, scrivere, leggere, giocare, viaggiare, studiare, mangiare, bere, vivere, ecc).*

в) Изражавање будућности помоћу презента

Stasera vado al cinema. Domani sto a casa tuttlo ili giorno.

г) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно: *aver fame/sete/caldo/freddo/mal di testa/paura...*

д) Конструкције са инфинитивом (Модални глаголи *potere, dovere, volere, sapere*), *piacere* - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *posso uscire? dobbiamo tornare, non sa nuotare, mi piace mangiare il gelato.*

ђ) Императив - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) (2. лице једнине и множине, негација у 2. лицу једнине императива и формално обраћање у 3. лицу једнине, само као комплетне фразе)

Scrivi!

Apri la porta!

Non chiudere la finestra!

Fate silenzio!

Mi dia, per favore, un po` d` acqua.

Mi dica, per favore, sche ore sono?

е) Безличне конструкције са инфинитивом

È importante studiare lingue straniere.

È necessario dormire bene.

È bello avere tanti amici.

Немачки језик

1. Слагање и промена именица, детерминатива, заменица и придева (придеви само уз копулативне глаголе) у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - рецептивно и продуктивно:

Er liest einen Roman. Ich habe sie vor zwei Jahren kennen gelernt. Was machst du mit diesem Koffer? Mein Kleid ist gelb. Sie wird braun.

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - рецептивно и продуктивно:

ich lerne ... du lernst ... er lernt ... Paul und Birgitt lernen ...

3. Облици личних заменица (без облика генитива) - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици не инсистирају на њима):

ich, er, wir, ihr, ihm, uns, dich, euch, Ihnen ...

4. Глаголски облици - рецептивно и продуктивно:

а) презент слабих и најучесталијих јаких глагола (*sein, haben, werden, gehen, fahren, lesen, geben, helfen, nehmen, sprechen, sehen, gefallen*)

б) перфект - само одређени репертоар најфреквентнијих глагола и то као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) *Ich habe es gemacht. Ich habe mein Heft vergessen. Ich bin ans Meer gefahren. Mir hat es nicht gefallen.*

в) футур - изражавање будућности помоћу презента или футура (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

In den Ferien werden wir unsere Freunde in der Schweiz besuchen.

г) значење и употреба модалних глагола

Wann kannst du zu mir kommen? Ich muss zum Arzt gehen.

д) императив

Kommt! Setzt euch! Nehmen Sie Platz!

ђ) учестале фразе

Angst haben. Spass haben. Hunger/Durst haben.

Руски језик

1. Слагање именица и придевских речи - и рецептивно и продуктивно:

Хороший ученик, хорошая ученица, мой папа, моя мама, вкусное яблоко ...

2. Именице у функцији именског предиката - и рецептивно и продуктивно:

Я ученица. Сестра врач ...

3. Систем личних заменица у функцији субјекта:

я читаю, мне больно, он (она, оно), пишет, мы читаем, они слушают, им скучно

...

4. Глаголи у функцији простог глаголског предиката - рецептивно и продуктивно:

- презент глагола прве и друге коњугације:

я читаю, ты читаешь, я люблю ты любишь ...

- перфекат:

он говорил, она писала, оно читало, они рассказывали ...

5. Конструкције са основним глаголима кретања - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

Я иду в школу, я ходила в библиотеку, мы едем на велосипеде, мы ездили на море ...

6. Исказивање императивности - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

скажи/скажите, читай/читайте ...

7. Исказивање посесивности - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

у меня есть ---, у меня нет ...

Француски језик

1. Слагање именица, чланова, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

la/une belle maison, un livre très intéressant, mon ami, la cousine de Pierre, ...

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

je parle, tu parles, il parle, Pierre et Cécile parlent, etc ...

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

je, tu, il, elle, on, nous, vous, ils, elles, moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles ...

4. а) Рецептивно и продуктивно:

- презент индикатива глагола прве групе и најфреквентнијих неправилних глагола (*être, avoir, aller, faire*);

- сложени перфект - само одређени број најфреквентнијих глагола, и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *j'ai fini! j'ai oublié mon cahier, je suis all*

- изражавање блиског футура помоћу презента и помоћу перифразе *aller + infinitif: demain nous avons un contrôle en maths; ce soir, je vais regarder un film á la télé.*

б) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно: *avoir faim/soif/sommeil/chaud/froid/peur/envie de ...*

в) Конструкције са инфинитивом (најчешћи модални глаголи): *pouvoir, devoir, savoir, aimer* - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *est-ce que je peux sortir? nous devons rentrer; il ne sait pas nager; j'aime dessiner.*

Шпански

1. Слагање именица, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно

la/una casa bonita, el/un libro muy interesante, mi hermano,

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно

hablo, hablas, habla, etc ...

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, a mi, a ti, a él, ... me, te, se

4. Глаголи:

а. Садашње време *Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

б. Прошло време *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido* - само одређени број најфреквентнијих глагола (*ser, estar, tener, ir, pensar, trabajar, escribir, leer, jugar, viajar, estudiar, comer, beber, vivir, etc ...*) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Ayer estuve en casa toda la tarde.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

в. Модални глаголи (у горенаведеним глаголским временима) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају), само у конструкцијама са инфинитивом или са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Teno que estudiar mucho.

г. Императивне конструкције - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) (императив, 2. лице једнине и множине, субјунктив за негиране наредбе и формално обраћање)

Levántate

Escribid en la pizarra

No hables en serbio

Digame, por favor, ¿que hora es?

д. Безличне конструкције са инфинитивом

Es importante estudiar lenguas extranjeras.

Es necesario dormir bien.

Es interesante viajar a lugares nuevos.

ђ. Перифраза за изражавање будућности *ir a + инфинитиво*

¿Qué vas a hacer mañana por la tarde?

е. Основни глаголски изрази - и рецептивно и продуктивно

tener sed/frio/calor/sueño ...

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;

- од четвртог разреда наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности те узор није изворни говорник;

- с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (Интернет, дечји часописи, проспекти и аудио-материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- од четвртог разреда наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичног, заједнички припремљеног и прилагођеног скупа задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију с другим предметима и подстиче ученике на студиозан и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди, али и активности у вези с радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску итд.);
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.);
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанци, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.);
5. Игре примерене узрасту;
6. Певање у групи;
7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим / не волим, компарације...);
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника;
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова с текстом или, пак, именовање наслова;
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала;
13. (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације);
14. Разумевање писаног језика:
 - а) уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
 - б) препознавање везе између група слова и гласова
 - в) одговарање на једноставна питања у вези с текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор
 - г) извршавање прочитаних упутстава и наредби
14. Увођење дечје књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз;
15. Писмено изражавање:
 - а) повезивање гласова и групе слова
 - б) замењивање речи цртежом или сликом
 - в) проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
 - г) повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама
 - д) попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечји часопис или сл., налепнице за кофер)

- ђ) писање честитки и разгледница
- е) писање краћих текстова.

Упутство за оцењивање

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

МАТЕМАТИКА

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и зависности у животу и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- да ученици стичу знања неопходна за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- да ученици стичу основну математичку културу потребну за откривање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- да развија ученикову способност посматрања, опажања и логичког, критичког, стваралачког и апстрактног мишљења;
- да развија културне, радне, етичке и естетске навике ученика, као и математичку радозналост у посматрању и изучавању природних појава;
- да ученици стичу навику и обучавају се у коришћењу разноврсних извора знања;
- да ученицима омогући разумевање одговарајућих садржаја природних наука и допринесе радном и политехничком васпитању и образовању;
- да изграђује позитивне особине ученикове личности, као што су: истинољубивост, упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самосталан рад;

- да интерпретацијом математичких садржаја и упознавањем основних математичких метода допринесе формирању правилног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика;
- да ученици стичу способност изражавања математичким језиком, јасноћу и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- да ученици усвоје основне чињенице о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- да ученици савладају основне операције с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе тих операција;
- да ученици упознају најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове узајамне односе;
- да оспособи ученике за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- успешно савладају читање и писање природних бројева у декадном бројевном систему;
- упознају скуп природних бројева;
- науче да природне бројеве приказују тачкама бројевне полуправе;
- умеју да читају и записују помоћу слова основна својства рачунских операција;
- упознају и уочавају зависност између резултата и компонената операције (на примерима);
- примењују упозната својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачунских олакшица;
- знају да читају, састављају и израчунавају вредност израза са више операција;
- знају да решавају једноставније једначине и неједначине (упознатих облика) у скупу природних бројева;
- успешно решавају задатке дате у текстуалној форми;
- упознају разломке (наведене у програму), њихово читање, писање и значење, уз коришћење одговарајућих термина;
- знају да цртају мреже и праве моделе коцке и квадрата;
- упознају јединице за површину и примењују их при израчунавању површине квадрата, правоугаоника, квадрата и коцке.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Скуп природних бројева

Писање и читање природних бројева у декадном систему.

Бројевна полуправа.

Разломци $\frac{a}{b}$ облика $\frac{a}{b}$ ($a < b$ и $b \leq 10$).

Рачунске операције у скупу природних бројева и њихова основна својства (изражена формулом).

Зависност збира, разлике и производа од чланова.

Изрази са више операција.

Једначине и неједначине раније упознатих облика.

Решавање текстуалних задатака.

Мерење и мере

Мере за површину.

Површина

Површина правоугаоника и квадрата. Површина коцке и квадра.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова за поједине теме по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање).

Скуп природних бројева (132; 50 + 82)

Мерење и мере (10; 4 + 6)

Површина (30; 12 + 18)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акцентовани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Издвајањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је, на неки детету доступан начин, јасан кључ по којем је извршено издвајање и тиме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Треба, такође, у разноврсним примерима и задацима користити симболе за скуп и припадност елемента скупу.

Графичко представљање разних стварних ситуација помоћу Венових дијаграма (и на друге прикладне начине) има изванредну сазнајну улогу: истицање битног и занемаривање небитног, развијање "дидактичке писмености" и оспособљавање детета за сврсисходно мишљење. Истовремено, тиме се остварују разне кореспонденције, што активно зачиње и подстиче развој идеје о функцији. Зато се често предвиђа коришћење дијаграмских слика и рад са њима - спајање, преслагање елемената и сл.

На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу, како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

Дељење једноцифреним бројем, са и без остатка, заокружује минимум садржаја обавезних за усмено рачунање и тако чине усмени фонд за алгоритме рачунања са бројевима у декадском запису.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима

знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат; као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели тим истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

Поред писменог рачунања и даље треба поклањати пажњу усменом рачунању, јер оно често брже и једноставније доводи до резултата и има предност у практичном животу кад се рачуна с малим бројевима. Тако, на пример, уместо да ученици писмено израчунавају 8×39 , много је брже и једноставније да усмено израчунавају 8×40 , па да од тог привременог резултата одузму 8. За овакав рад неопходно је да ученици добро схвате својства рачунских операција. Ово ће бити остварено тек када ученицима постане потпуно јасна зависност између компонената рачунских операција.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Сама та техника међутим, није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање, а не нагађање, када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуалне задатке приказују бројевним изразима да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почети формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Паралелно са случајевима једнакости двају израза, ученици познају и случајеве неједнакости, који дозвољавају не само увођење многих разноврсности у систем вежбања него и упознавање нових случајева када постоји само неки одређени број вредности слова које задовољавају постављени услов. Корисно је разматрати и такве случајеве када ниједна од могућих бројевних вредности дате области бројева не испуњава задате услове.

Програм предвиђа да се једначине и неједначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења треба узимати само примере с целобројним решењима. Код решавања неједначина треба користити начин "погађања" на погодан одабраним примерима. Исто тако, уз дату неједначину, треба посматрати и одговарајућу једначину која се добија кад се у

неједначини знак неједнакости замени знаком једнакости. Ако одредимо решење једначине, онда је лако одредити скуп решења дате неједначине.

Једначине и неједначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину или неједначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма.

Таблични начин изражавања пресликавања користи се за утврђивање промене резултата операција у зависности од промене једне од компонената, као и за установљавање пропорционалности промена појединих елемената операције.

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20 ... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно - математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

Разматрају се једноставни задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретной ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је, такође, да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику

пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршеним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење површи). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили. Приликом обраде мера за површину треба користити моделе у величини квадратног метра, квадратног дециметра, квадратног центиметра.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера, отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо са рачунањем с природним бројевима, на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

ОСНОВНИ ЗАХТЕВИ У ПОГЛЕДУ МАТЕМАТИЧКИХ ЗНАЊА И УМЕЊА УЧЕНИКА

Знати:

- низ природних бројева;
- својства рачунских операција;
- понашање нуле при сабирању и множењу и јединице при множењу;
- јединице за површину;
- формуле за површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;

Умети:

- читати, записивати и упоређивати природне бројеве;
- придруживати природним бројевима тачке бројевне полуправе;
- читати и састављати изразе са више операција и израчунавати њихову вредност;
- вршити четири основне рачунске операције у скупу природних бројева;
- користити при обављању рачунских операција упозната својства тих операција ради лакшег и бржег рачунања;
- уочавати зависност између резултата и компонената рачунских операција;
- читати и писати разломке (наведене у програму);
- решавати једначине и неједначине упознатих облика;

- самостално проверити тачност извршене рачунске операције, као и решење једначине или решење неједначине;
- решавати текстуалне задатке (састављањем израза, односно помоћу једначине);
- израчунавати површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;
- коректно записивати решење задатка (у свесци или на табли);
- користити уџбеник.

ПРИРОДА И ДРУШТВО

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета *Природа и друштво* јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају, као и шире друштвене заједнице. Наставни предмет *Природа и друштво* развија код деце сазнајне способности, формира основне појмове и постепено гради основе за систем појмова из области *природе, друштва и културе*. Истовремено, стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе као природно и друштвено окружење. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Преко интерактивних социјалних активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености, омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета *Природа и друштво* јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета су:

- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;
- стицање елемента научне писмености и стварање основа за даље учење;

- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог рационалног коришћења и дограђивања;
 - развијање еколошке свести и навика здравог живљења.
- Циљеви и задаци
- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
 - развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу - завичају и домовини;
 - развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
 - развијање способности запажања основних својстава материјала, објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
 - развијање елемената логичког мишљења;
 - стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
 - оспособљавање за сналажење у простору и времену;
 - разумевање и уважавање различитости међу појединцима и групама;
 - коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у комуникацији и другим интеракцијским односима;
 - развијање одговорног односа према себи, другима, окружењу и културном наслеђу;
 - чување националног идентитета и уграђивање у светску културну баштину.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

МОЈА ДОМОВИНА ДЕО СВЕТА

- Основне одреднице државе (територија, становништво, симболи ...).
- Основне одреднице државе Србије (територија, границе, становништво, главни град, симболи).
- Развој модерне српске државе (период деветнаестог и двадесетог века).
- Стратешки положај Србије - физичко-географски и саобраћајно-географски (у државној заједници СЦГ, на Балканском полуострву, Европи и свету).
- Природно-географске одлике Србије: *рељеф, воде и клима* наше домовине.
Рељеф (Панонска низија, низије у долинама река и котлина, брдско-планински предели, највеће планине) *воде* (најдуже реке, сливови, природна и вештачка језера, бање) *клима* (одлике умерене климе).
- Угрожена и заштићена подручја у Србији (национални паркови, резервати споменици природе).
- Становништво Србије: природно кретање становништва (број, густина насељености, миграције); структуре становништва (старосна, образовна; национална, верска, језичка ...).
- Грађење демократских односа (упознати правила која регулишу узајамна права и обавезе државе и грађана).
- Очување националног идентитета и уграђивање у светску културну баштину (неговање идентитета, развијање толеранције и свести о припадности мултиетничком, мултикултуралном и мултиконфесионалном свету).
- Ми смо деца једног Света - *Конвенција о правима детета* (ОУН, УНИЦЕФ, УНЕСКО, САВЕТ ЕВРОПЕ "Радост Европе"...).

СУСПРЕТ СА ПРИРОДОМ

Биљни и животињски свет у Србији

- Груписање живог света на основу сличности и разлика (подела на царства);

- Флора наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене биљке; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација);
- Фауна наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене животиње; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација);
- Домаће животиње и гајене биљке (значај, потребе и могућности; потенцијали за производњу здраве хране);
- Природне појаве, прилагођавање: посматрање, запажање, праћење и бележење на различите начине неких адаптивних промена и понашања (рађање, цветање, плодношење, лињање - митарење, сеобе...).

Човек део природе

- Човек, део природе - свесно и друштвено биће.
- Спознаја себе, уочавање полне различитости.
- Основи здравог живљења - како могу да утичем на квалитет живота (исхрана, хигијена, одевање, становање, здравствена култура...).
- Одговоран однос према себи и другима (вршњацима, старим лицима, болесним лицима, кућним љубимцима, напуштеним животињама...).

ИСТРАЖУЈЕМО ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ

Истраживање и уочавање узрочно-последичних веза, издвајање параметара, њихов међусобни однос, оглед

- Правила која важе за сва кретања (покретање, заустављање, промена брзине...); систематизација досадашњих знања и провера параметара.
- Шта и како утиче на пређено растојање неког предмета; падање различитих предмета; клизање и котрљање наниже; шта утиче на брзину кретања клатна?
- Од чега зависи величина сенке?
- Како висина ваздушног стуба (ниво воде у чаши) утиче на висину звука?

Испитивање својстава материјала

- Материјали и њихова својства: *механичка, топлотна, електрична, магнетна, растворљивост.*

- Који се предмети (материјали) најбоље наелектришу, а који најбоље проводе електричну струју. Како то утврдити?
- Како повећати или смањити дејство магнета?
- Материјали и светлосна пропустљивост.
- Који материјали најбоље проводе топлоту?
- Испитивање растворљивости материјала (уочавање разлика у растворљивости чврстих, течних и гасовитих материјала у води).
- Смеше - идентификовање и описивање смеша у окружењу (вода у природи, ваздух, земљиште, храна...).
- Раздвајање састојака смеше различитим поступцима, који се бирају на основу својстава састојака (просејавањем, цеђењем, испаравањем воде из раствора...).

Промене материјала

- Повратне и неповратне промене материјала.
- Идентификовање промена материјала при којима настају други материјали, различитих својстава (сагоревање, рђање, труљење, кување...).
- Сагоревање материјала - ваздух (кисеоник), запажање промена при сагоревању.
- Запаљиви материјали, ознаке за запаљиве материјале; опасност и заштита од пожара, гашење пожара.

Где све запажамо и користимо оно што смо научили о: различитим облицима кретања, електричним појавама, магнетима, светлосним појавама, различитим својствима и променама материјала

РАД, ЕНЕРГИЈА, ПРОИЗВОДЊА И ПОТРОШЊА

- Рад - свесна активност човека (поредити рад људи и активности различитих животиња).

- Утицај природних и друштвених фактора на живот и рад људи.

- Природна богатства и њихово коришћење (ресурси, технологије, производи, рационална производња и потрошња, рециклажа, ревитализација).

- Ресурси: воде, горива, руде и минерали, земљиште, шуме, биљни и животињски свет.

- Природне сировине - примена: (кухињска со, гипс, мермер...).

- Прерада природних сировина - технологије добијања метала, папира, гуме...

Прерада воде и добијање здраве хране.

- Сунце, ваздух, вода - обновљиви извори енергије.

- Угаљ, нафта, гас - необновљиви извори енергије, заштита животне средине.

- Недовољно искоришћени и еколошки извори енергије.

- Делатности људи у различитим крајевима Србије (равничарским, котлинским, брдско-планинским; селу и граду).

- Производња и услуге, пласман и тржиште, понуда и потражња, трговина и потрошња (маркетинг).

- Рад, производња, потрошња и одрживи развој (увидети везе између коришћења ресурса, примењених технологија и одрживог развоја).

ОСВРТ УНАЗАД - ПРОШЛОСТ

- Трагови прошлости (пратити трагове прошлости: своје и своје породице, насеља - краја у коме живим).

- Временска лента (временски одредити векове, констатовати неке типичне карактеристике векова).

- Лоцирање догађаја - датума (сналазити се на временској ленти: лоцирати догађаје, датуме; одредити време, животна доба својих родитеља и њихових предака; одредити неке познате савременике, на временској ленти обележити животни период неких знаменитих (познатих) личности и одредити њихове савременике из истих и различитих области као и претходнике и следбенике из истих области (ликовне ствараоце, музичке, књижевнике, спортисте, глумце...).

- Хронологија различитих научних открића (рецимо из области медицине у прошлом веку).

- Начин живота у средњем веку - информисати се о различитим животним ситуацијама људи у средњем веку на територији Србије: село - град, живот некад и сад (становање, исхрана, рад, дечије игре, школовање, понашање, ратовање...).

- Прошлост српског народа (упознати се са значајним догађајима из националне прошлости: сеобе Срба, простор на коме су Срби живели, Први и Други српски устанак...).

- Уочити везу између историјских збивања у свету и код нас (Први и Други светски рат...).

- Стварање што објективније слике о догађајима из прошлости коришћењем различитих историјских извора.

- На временској ленти хронолошки одредити развој (*континуитет* и *дисконтинуитет*) државе Србије и упознати се са њеним владарима, почев од лозе Немањића па све до данас.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета *Природа и друштво*, као и циљева и задатака разрађених на нивоу разреда. *Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и садржајем, структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.*

Наставни предмет *Природа и друштво* у четвртом разреду представља програмски континуитет интегрисаног наставног предмета из прва три разреда основног образовања и васпитања. Наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, умења, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно развија принцип завичајности који се протеже кроз први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење)

II разред *Моје место* (насеље са околином)

III разред *Мој завичај* (природно и друштвено окружење, крај односно крајина)

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма јасно указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се читава у циљевима, избору садржаја и начина реализације програма *Природа и друштво* у четвртом разреду. Такође се јасно наглашава и нов приступ при изучавању прошлости на овом узрасту, који је ослобођен садржаја из шире политичке историје, јер их ученици теже усвајају и брзо заборављају.

Наставни предмет *Природа и друштво* реализује се **по новом наставном плану са 72 часа годишње**, односно **2 часа недељно, као интегрисан наставни предмет**. У наставном процесу потребно је расположиви фонд часова флексибилно дистрибуирати и организовати тако да се уважи концепција предмета, општи циљ, остали циљеви и задаци предмета, као и циљеви и задаци *Природе и друштва* у четвртом разреду.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе, примењена је концепција *спиралних кругова* у циљу формирања елементарних појмова и постављања мреже за *систем појмова* из наведених области, у складу са узрастним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета Природа и друштво није само усвајање програмских садржаја, већ подстицање развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се огледа у наведеним циљевима и задацима.

У програму предмета *Природа и друштво* циљеви су дати двојачко:

- **експлиците** - као идеје водиле у практичној реализацији програма

- **имплиците** - дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја.

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове интелектуалне способности, практичне вештине, *ставове* и *вредности*.

Експлиците циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су "прикривени" и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, који превазилазе оквире предмета и разреда, залазе у све области које се обрађују у

оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократија, здравље и технологија*.

Обе групе циљева реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке - тврдње - чињенице и стицати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Измењеном концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се рутинско понављање, а усвајањем наведеног садржаја програма, омогућује надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење и сналажење у свакодневном животу.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета *Природа и друштво* у целини и у програму четвртог разреда, а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Садржаји програма *Природе и друштва* структуриран је у пет тематских целина усмерених ка реализацији постављених циљева и задатака наставног предмета у четвртом разреду. Кохерентна структура предмета изложена је у избору и следу садржаја унутар програмских тема као и њиховом редоследу: *Моја домовина део света; Сусрет са природом; Истражујемо природне појаве; Рад, енергија, производња и потрошња и Осврт уназад - прошлост*.

I тема: *Моја домовина део света* - одређује појам државе, упућује на основне одреднице државе Србије и њено географско и стратешко лоцирање у простору и на карти. Усвајањем садржаја ове теме ученик треба да добије одговор на питање: "Зашто је Србија моја домовина?" и да развије осећај припадности без обзира на разноврсну мултиетничку, мултинационалну и мултиконфесионалну структуру. Потребно је да упозна природно кретање и основне структуре становништва Србије, схвати узрочно-последичне везе ових одлика у урбаним и руралним срединама (село - град).

Важно је уочити узајамна права и обавезе државе и грађана и умети их препознати у правилима која регулишу односе у држави и обезбеђују једнака права свих њених грађана.

У оквиру ове теме неопходно је оспособљавати их за интеграцију у светску културну баштину, без асимилације, уз очување и неговање националног идентитета.

Неопходно је сазнати шта их чини децом једног света и оспособљавати их за свакодневну примену Конвенцијом декларисаних права. Упознати се са међународним и домаћим организацијама и манифестацијама које су "гаранти" дечијих права.

II тема: *Сусрет са природом* - у оквиру ове теме систематизују се знања и надограђују појмови живе природе из претходних разреда, груписањем на основу карактеристичних сличности и поделом на основу суштинских разлика. Упознавање флоре и фауне наше земље - разноврсности, богатства, угроженост, али и

сагледавање значајне улоге човека у заштити и обнављању живог света - одржању еколошке равнотеже ради сопственог опстанка. Важно је сагледавање значаја и могућности производње здраве хране при узгоју животиња и гајењу биљака.

Запажање и праћење неких природних појава и облика адаптације кроз промене и понашање живог света, основни је предуслов разумевања и схватања прилагођавања као основног услова опстанка. Ове процесе погодно је хронолошки пратити, код различитих живих бића, и доводити у везу са променама годишњих доба, као и увиђањем веза између живе и неживе природе.

У оквиру ове теме спада и комплексно сагледавање човека као живог и свесног друштвеног бића. Спознавање себе и својих основних животних потреба и развијање навика здравог живљења.

Поред одговорног односа према себи неопходно је развијати једнако одговоран однос ка другима и свом комплетном окружењу. Неговати суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост, солидарност, емпатију...

Човек - дете, као друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у свету. Он је регулатор у односима различитих животних заједница и друштвених средина што се не сме губити из вида при обради ове теме, али и свих осталих тема у оквиру овог наставног предмета.

III тема: *Истражујемо природне појаве* - *Садржаји ове теме у наставном процесу реализују ученици самосталним извођењем огледа уз подршку учитеља. Истраживањем и уочавањем узрочно-последичних веза, издвајањем параметара, увиђањем њихових међусобних односа и закључивањем долази се до систематизовања претходних сазнања на вишем нивоу. Тако се кроз феноменолошки приступ изучавају појаве, процеси и својства материјала, стварају контуре појмова из наведених области и елементарно разумевају односи а потом се омогућује трансфер на препознавање истих у непосредном окружењу и примену у свакодневном животу.

Ради лакшег разумевања садржаја ове теме погодно је успостављати сталну корелацију како са свакодневним искуственим сазнањима, тако и са садржајима других тема унутар предмета (посматрати различите начине кретања животиња и облике механичког кретања и уочити шта од чега зависи у кретању по земљи, води и ваздуху - II тема - *Сусрет са природом*. Својства и промене материјала повезати са садржајима из IV теме - *Рад, производња, потрошња...*).

IV тема: *Рад, енергија, производња и потрошња* - кроз реализацију садржаја ове теме неопходно је уочити разлику између рада човека и "рада животиња". Потребно је сагледати рад као суштинску (планску) активност човека и увидети све неопходне предуслове, сврху и смисао људске делатности као и односе према процесу и продукцима људског рада. Истовремено морају се сагледати расположиви ресурси, погодне производне технологије и увидети потреба рационалне потрошње. Сагледавање "граница" природних ресурса и последица њихове неконтролисане потрошње потребно је повезати са неопходношћу штедње, рециклаже и могућностима ревитализације обновљивих ресурса.

Енергију треба сагледати као свакодневну људску потребу. Упознати се са обновљивим и необновљивим изворима енергије, увидети неопходне уштеде енергије у свакодневном животу и раду. Важно је усмеравати пажњу ученика ка сагледавању недовољно искоришћених и еколошких енергетских извора у свом окружењу (слама, кукурузовина... ветар, вода, сунце).

Технологије треба сагледати као процесе прераде сировина и путеве доласка до производа, као и начине коришћења и производње енергије. Важно је разликовати "чисте и прљаве" технологије и увидети значај заштите животне средине.

Потребно је знати од чега зависи делатност људи у различитим крајевима и насељима Србије. Увидети везе између понуде и потражње, маркетинга, трговине и потрошње, могућности и значаја размене производа.

Све ставке ове теме пожељно је разматрати са аспекта одрживог развоја. Садржаји унутар теме су у непосредној корелацији са свим осталим темама предмета *Природа и друштво* и могу се преко временске ленте (пратити кроз простор и време) развојно сагледавати и поступно усвајати.

У тема: *Осврт уназад - прошлост* - Преко садржаја ове теме омогућује се сналажење ученика у времену и простору. Проналажењем информација из различитих историјских извора (писаних, материјалних или усмених) сагледавају се поједини догађаји и збивања из прошлости и одређује се њихов редослед (шта се десило пре, шта у току догађаја а шта после).

Лоцирањем догађаја - датума на временској ленти сагледава се време догађања радње. Ради добијања што објективније слике протеклих збивања морају се сагледати и околности - контекст догађања. На овај начин омогућује се ученицима да стекну комплексну слику времена у коме се радња (догађај) дешава и тако увиде узрочно-последичне везе праћених збивања из протеклих времена.

Сагледавањем претходника и следбеника директно се прати *хронологија* и кретање кроз време, а сагледавањем савременика (догађаја, личности...) у једном временском раздобљу (години, деценији... веку) из различитих области уз помоћ разноврсних историјских извора сагледава се *контекст* (околности, окружење) значајних догађаја - збивања.

На тај начин се посредно сагледава прошлост, одређује хронологија и поступно схвата развој одређених друштвених збивања.

У оквиру ове теме потребно је сагледати начин живота људи у средњем веку на територији Србије. Такође је потребно упознати се са значајним догађајима из националне прошлости и умети их лоцирати на временској ленти - одредити хронологију.

Преко временске ленте може се пратити развој државе Србије од лозе Немањића до данас само у најелементарнијим контурама како би се ученици ослободили непотребне фактографије а ипак сагледали развој српске државе (јачање, слабљење, нестајање, оживљавање модерне српске државе, успоне и падове...).

Наведене теме представљају структуру садржаја програма наставног предмета *Природа и друштво* за четврти разред. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма како општих за предмет, тако и посебних на нивоу разреда.

Динамика реализације садржаја у самом процесу наставе зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ, имајући у виду циљеве програма, развојне могућности детета и претходна искуства и знања ученика.

За изучавање природних појава врло је значајно *проблемско структурирање* садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. У *четвртом разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, али и разумевању узрочно-последичних веза уочених кроз експеримент, у осмишљеној образовној активности*, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Приликом планирања и реализације наставе, од учитеља се очекује да оствари ***интегрисани тематски приступ*** самосталним избором кохерентних и

компатибилних садржаја из наведених тема. Он има могућности да комбинује садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, и из других наставних предмета, да на основу њих примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном и међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. *Природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у четвртом разреду (*Чувари природе, Рука у тесту, Народна традиција, Грађанско васпитање, Верска настава...*) јер су садржаји ових програма и Природе и друштва међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру планиране теме. *Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма Природа и друштво заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.*

Активности ученика

Приликом остваривања циљева и задатака предмета *Природа и друштво*, мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодвојиви у наставном процесу као и амбијент у коме се настава реализује*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно-практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете *испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да *кроз активности покаже своју оспособљеност* у практичној примени усвојених знања.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *Природа и друштво* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- **Описивање** - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- **Процењивање** - самостално одмеравање;
- **Груписање** - уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- **Праћење** - континуирано посматрање ради запажања промена;
- **Бележење** - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- **Практиковање** - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- **Експериментисање** - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- **Истраживање** - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- **Сакупљање** - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- **Стварање** - креативна продукција;

- **Активности у оквиру мини-пројекта** - осмишљавање, реализација и презентација.

Већина циљева и задатака овог наставног предмета постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце уз ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета *Природа и друштво* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Погодне су различите методе учења - наставе.

Партиципативне методе учења поред стицања знања омогућују развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању - практиковању одређених радњи.

Решавање проблем-ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућују социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућују разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућује реалан контекст (животни простор) за упознавање природе или друштва, односно света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења, како би се знања стицала у реалном контексту.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта за четврти разред, у реализацији програма за предмет *Природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање - оцењивање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља је да организовањем наставе - учења, утиче мотивационо и подстицајно на развој способности ученика - уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина рада - у циљу поштовања права на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

Оцењивање ученика овог предмета неопходно је усагласити са одредбама Закона о изменама и допунама Закона основама система образовања и васпитања

("Службени гласник РС", бр. 58/04 и 62/04) као и Правилника о оцењивању ученика основне школе ("Службени гласник РС", бр. 93/04 и 92/05).

Учитељ је дужан да постављене циљеве и задатке програма реализује кроз наставу и остале организационе форме рада у школи и изван ње, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи као потенцијални учесници у реализацији програма могу бити добровољно ангажовани као расположиви ресурси локалне средине у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;
- да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;
- стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;
- стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;
- развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;
- развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;
- развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;
- да ствара интересовање и потребу за посећивање изложби, галерија, музеја и чување културних добара;
- да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави, ученици примењују у раду и животу;
- развијати сензибилитет за лепо писање;
- развијати моторичке способности ученика.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- разликују и повезују дводимензионалне и тродимензионалне облике;
- граде искуства и критеријуме према захтевима програма, ликовних уметности и ликовних појава у животу;
- усвоје знања о боји, ликовним техникама и креативно практично раде са односима боја;
- ускладе ликовни рад са другим медијима (звук, покретом, литерарним изразом и сценским амбијентима);
- препознају ликовне технике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I КОЛАЖ, ФРОТАЖ, ДЕКОЛАЖ И АСАМБЛАЖ
(површински и тродимензионални колаж) (6+4)

1. Колаж (дводимензионални - површински колаж)
Појмови: колаж, фротаж, деколаж, асамблаж
2. Фротаж (површинске игре)
3. Деколаж (наслојавање, доцртавање, досликавање...)
4. Асамблаж (тродимензионални колаж, инсталације, проширени медији...)

II ВЕЗИВАЊЕ ОБЛИКА У ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОМ ПРОСТОРУ И У РАВНИ (6+4)

Компоновање апстрактних облика у простору према положеној, косој или усправној линији

Организација бојених облика у односу на раван у простору

Организација тродимензионалних облика у простору и на равни

Појмови: акварел, пастел, темпера

III СЛИКАРСКИ МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ (6+4)

Карактеристике акварел технике

Карактеристике пастелних боја и креда у боји (суви пастел и воштани пастел)

Карактеристике темпера боја

Појмови: материјали и технике

IV ОСНОВНЕ И ИЗВЕДЕНЕ БОЈЕ (6+4)

Црвена + жута = наранџаста

Црвена + плава = љубичаста

Жута + плава = зелена

Појмови: основне боје, изведене боје

V ЛИНИЈА, ПОВРШИНА, ВОЛУМЕН, БОЈА, ПРОСТОР (16+8)

1. Линија - простор

2. Површина - простор

3. Волумен - простор

4. Боја - простор

5. Линија, површина, волумен, боја - простор

Појмови: волумен

VI АМБИЈЕНТ - СЦЕНСКИ ПРОСТОР (6+4)

1. Идејна решења за израду маски

2. Израда маски

3. Израда сцене

4. Предлог за кореографију, музику, костим

5. Израда сцене

6. Реализација по групама или у целини

Појмови: амбијент и сценски простор

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I Колаж, фротаж, деколаж и асамблаж

Имајући у виду наставу ликовне културе у целини и савремени приступ медијима под називом проширени медији, сматра се да је ова целина најпримеренија за увођење ученика у нова искуства. Када се приђе реализацији садржаја колажа, одмах се мисли на већ постојеће извесно искуство ученика о колажу, с тим што се најчешће води рачуна о примерености захтева узрасним могућностима ученика па су се у пракси најчешће тражила решења по логици шаљивог колажа. То значи да су преузимани различити облици којима су стварани неки нови облици по личном нахођењу сваког ученика. Пракса је показала да се у таквим ситуацијама често добијају духовита решења. Такво искуство је примерено за ученике, стога се почиње

од површинског колажа. У даљем раду такви колажи могу да буду изванредан материјал за одлепљивање, поновно лепљење, доцртавање, досликавање, те се од ученика тражи извесна доза упорности што је могуће на том узрасту. То је истовремено шанса за ученике да направе неко ново решење а и да се сам водитељ наставног процеса припреми за процену новонасталих остварења. Такви радови могу да буду подведени под назив деколажа. Да би ученици сачинили фротаж могу се користити природни и вештачки облици као подлога преко које ће ученици стављати тањи папир и потом са оловкама које у себи имају меки графитни уложак превлачити преко папира да би се одштампали највиши делови (рељефност - структура материјала који се налази испод папира). Када се ради о асамблажу, мисли се на повезивање тродимензионалних облика у нове за ученике смисаоне целине. Без обзира на вештачке или природне облике које ученици уграђују у свој рад, потребно је да наставник ограничи број материјала исте врсте да би ученици лакше дошли до својих смисаоних решења. Оваква целина програма је у тесној вези са проширеним медијима у савременој уметности. То ће бити уједно и прилика за препознавање савремене уметности у музејима и галеријама. Самим тим, намеће се обавеза наставнику да ученике повремено води на изложбе које се налазе у њиховом непосредном окружењу.

II Разумевање тродимензионалних облика и рад на њима

Ова целина је логичан наставак претходне целине програма о асамблажу, са другом систематизацијом, када се може почети с радом полазећи од апстрактних облика неког предмета. Заправо, мисли се на нефигуративне облике који се у даљем раду могу супротставити фигуративним облицима. Пре свега се мисли на облике које можемо препознати у природи или на облике које је човек створио а не препознајемо их у природи. На пример, облик шоље, препознајемо према карактеристичним линијама. Ако бисмо избрисали линије дршке и карактеристичну линију која чини облик шоље, добићемо нефигуративан облик - апстрактни облик. Такав приступ се може начинити у свим ситуацијама када се цртају или сликају миметички облици. На самом почетку реализације ове целине, ученици могу да цртају са оловкама, са ознаком Б, ради лакшег интервенисања у процесу рада. Потом могу да користе и сликарске технике, али најпримеренији је тродимензионални рад. Не треба заобићи класичне материјале као што је глина, али су посебно захвални вештачки материјали као што су делови дечјих играчака, који могу да сачине неки нови облик у складу са њиховом маштом.

III Сликарски материјали и технике

Како су ученици до 4. разреда, па и у 4. разреду, користили темпера као сликарски материјал, сматра се да је од посебне важности да науче које су карактеристике акварела, темпера или гваша. Акварел технику карактерише лазурни начин сликања, што значи да се више користи вода са благим тонирањем боје, а слика делује свеже без црне и беле боје. Темпера је покривајућа боја, наноси се више у виду пасте, што значи да таква слика подноси наслојавање, за разлику од акварела који подразумева ал-прима рад, што подразумева добро промишљање која ће боја да се стави на коју површину. У темпери се може више пута наносити боја преко исте површине. Уз додатке беле покривајуће боје и мешање других боја с белом, добија се гваш техника. Сматра се да с овим знањима ученик касније може успешно да прати наставу ликовне културе.

IV Основне и изведене боје

Ученици су до сада користили све боје без познавања карактеристика боја, већ су сликали према свом осећају, уз помоћ маште, углавном по логици аперцепције. У овој целини би требало да добију елементарна знања о основним и изведеним

бојама, што значи да ће мешањем жуте и црвене добити наранџасту, да ће мешањем плаве и црвене добити љубичасту као изведену, и напослетку мешањем жуте и плаве да ће добити изведену зелену. После тих искустава ученици могу урадити и неке вежбе по перцепцији или аперцепцији користећи и основне и изведене боје.

V Линија, површина, волумен, боја, простор

У оквиру ове целине рачуна се на повезивање ученикових искустава о линијама, површинама и волумену у одређеном простору. У таквом процесу биће од изузетне важности да ученици раде по перцепцији, посматрајући пре свега природне облике и боје. У овој целини програма ученици разредне наставе први пут осмишљеније треба да раде по перцепцији. На наставнику је да пронађе мање природне облике, чиме ће упутити ученике да сами откривају богатство природе, проналазе природне облике, да врше анализу када ће моћи у свим техникама да изразе шта осећају док посматрају неки природни облик. Најпримљеније је да свако дете има свој модел који ће посматрати, чиме се постиже избегавање академске поставке мртвих природа. Поред цртања и сликања, препоручује се и рад у глини која је најзахвалнија за развој моторике, а у функцији је опажања и преношења немиметичког преношења посматраног природног облика.

VI Амбијент - сценски простор

Ако се пође од чињенице да сви живимо у неком амбијенту, посебно је важно да се са ученицима разговара о карактеристикама појединих амбијената. Амбијент учионице, амбијент кухиње, амбијент улице, амбијент аутобуске станице, игралишта... Дакле, у целини гледано, сваки амбијент је карактеристичан по нечему, на наставнику је да заједно са ученицима извуче посебне детаље о неком препознатљивом амбијенту. У духу таквог захтева, ученици могу да раде сцену, маске, костим, да се определе за музику, али је најважније да се цео процес одвија кроз игру. У тој игри ученици ће доћи до сазнања о искуствима цивилизације, што се може пронаћи у литератури, а самим тим и повезивање оваквог садржаја са другим областима, посебно са књижевношћу, музичком културом, позориштем...

МУЗИЧКА КУЛТУРА

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Циљ

- развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности;
- оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;
- развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем музичке традиције и културе свог и других народа.

Задаци

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;
- подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- упознавање традиционалне и уметничке музике свог и других народа;
- развијање критичког мишљења;
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају песме по слуху;
- певају песме солмизацијом;
- обраде просте и сложене тактове;
- усвајају основе музичке писмености;
- свирају на дечјим музичким инструментима;
- изводе дечје, народне и уметничке игре;
- импровизију мелодије на задани текст;
- упознају звуке разних инструмената;
- слушају вредна дела уметничке и народне музике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) Певање

- Певање песама (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

б) Свирање

- Свирање пратње за бројалице, песме, игре на ритмичким дечјим инструментима.

- Свирање песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

- На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу.

Стварање музике

- Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, Орфов инструментаријум).

- Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

- Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

- Импровизација мелодије на задани текст.

- Импровизовање дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У склопу осталих предмета основне школе музичка култура је једна од најважнијих дисциплина која утиче на свестрани развој личности савременог друштва.

Настава музичког васпитања тежи ка свесном усвајању знања и вештина тако да музичка уметност постане потреба сваке личности. Свесно музичко описмењавање почиње крајем трећег, односно у четвртном разреду.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса ученици се оспособљавају да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

- **певање и свирање**, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;

- **слушање музике** и усвајање основних појмова из опште музичке културе;

- активности у **музичком стваралаштву**.

У четвртном разреду певање и свирање остварује се по слуху и са нотног текста, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних помагала. И даље се ради на упознавању музичког писма, што траје до краја основног школовања. Усвајањем вештине читања нота омогућава се ученицима лакше и тачније певање мелодија, као и активно стицање информација о свирању на појединим инструментима. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Препоруке за остваривање програма у четвртном разреду

Певање песама по слуху и са нотног текста, игре са певањем, описмењавање ученика

- Дечје песме.

- Игре са певањем.

- Утврђивање музичког речника у вези са певањем/свирањем: **p** (piano) за тихо певање/свирање, **mf** (mesoforte) средње гласно, полугласно певање/свирање, **f** (forte) за гласно певање/свирање.

- Усвајање музичког речника у вези са певањем/свирањем: **crescendo** (крешендо) за постепени прелаз из тишег у јаче певање/свирање, **decrescendo** (декрешендо) за постепени прелаз из јачег у тише певање/свирање.

- Усвајање музичког речника у вези са темпом (брзином) којом се изводи једно музичко дело: за лагани темпо називи су **Adagio** (адађо) или **Andante**; за умерени темпо **Moderato**; а за брзи темпо **Allegro** (алегро).

- Савладавање тонске висине и солмизације.

- Усвајање музичког писма и појмова: цела нота и пауза; нота четвртине са тачком; корона; појам и називи интервала; Ц дур лествица; ступањ; степен и полустепен; знак за репетицију, прима и секунда волта; дводелни и троделни облик песме.

Свирање

- Свирање и певање модела и наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

- Извођење песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментарија.

- Понављање задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторике).

Слушање музике

- Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти);

- Навикавање ученика на пажљиво слушање музике;

- Подстицање изражавања ученика о слушаном делу;
- Упознавање музичког дела уметничког и народног стваралаштва.

Музичко стваралаштво

- Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песама;
- Измишљање ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова;
- Слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте);
- Импровизација дечје мелодије на властити стих или на стих који је предложио учитељ;
- Осмишљавање покрета уз музику;
- Слободно музичко изражавање.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радосћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу с важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Песма је, као облик рада, основ за формирање и развијање слуха и гласа, музичке писмености. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај Музичке културе чине активности:

- извођење музике;
- слушање музике;
- стваралачки рад;
- хорско и оркестарско музицирање.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Певање у четвртном разреду јесте певање по слуху и певање са нотног текста. Потребно је да ученици, поред певања песама по слуху, науче читање и писање нота као и осталих музичких знакова помоћу којих ће сами доћи до мелодије.

Да би се што правилније извела обрада песме са нотног текста, потребно је да ученици:

- *анализирају нотни текст* - Кроз уочавање тоналитета, такта, темпа, ритмичких вредности које се налазе у мелодији, имена тонова и начина њиховог певања, ознака за: динамику, репетицију, прима и секунда волту...;

- *обраде ритам на неутрални слог* - Ритам песме најбоље ће усвојити ако певају песму неутралним слогом на једном тону уз тактирање. Ритмичко читање нотног текста не треба обрађивати ако је ритам једноставан и ученицима јасан;

- *обраде ритам парлато* - За добар парлато није довољно да је савладан само ритам, већ је потребно познавање положаја и назива тонова у виолинском кључу. Ако ученицима нису најјаснији неки тонови потребно је констатовати о којим је тоновима реч, затим их извести у споријем темпу, а онда целу композицију извести у одговарајућем темпу. У току обраде ритма комбиновати оба начина ритмичког бројања тонова - куцање и тактирање. Куцање је погодно за равномерно бројање основних јединица, а тактирање због лакшег усвајања врсте такта и нагласака у њему;

- *певају солмизацијом* - На табли или на хамеру треба да стоји исписана цела песма у виду мелодијске вежбе без речи. Пре певања песме солмизацијом, добро је распевати ученике певањем каденце, или појединих тонова лествице који ће чинити интервалске покрете из саме песме. Прво певање је певање без тактирања да би наставник проверио интонирање тонских висина. Наредна певања су истовремено тактирање и певање песме док се мелодија не савлада. Уколико ученици погрешно певају неко место у песми, интонативно или ритмички, потребно је одмах зауставити певање и исправити грешку;

- *обраде текст* - Одговарајућим разговором објаснити ученицима да би научена мелодијска вежба, додавањем литерарног текста, могла да постане песма. Неопходно је код ученика пробудити жељу за учењем текста песме. Текст песме треба изговорити правилно, а непознате речи је потребно објаснити. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих предмета, а посебно са наставним предметом Природа и друштво;

- *певају песму са текстом, односно да се ослобађају солмизационих слогова и повезују ритам и мелодију са текстом у једну целину* - Литерарни текст треба исписати испод нота, тако да испод сваке нотне вредности стоји по један слог речи. Уместо солмизационих слогова са ученицима певати слокове речи;

- *утврђују и изражајно дотерују песму* - Користити способност и предзнање ученика о музичким елементима погодним за одсликавање литерарног текста, нпр. темпо и динамика. Уколико је темпо назначен, онда ученицима треба указати на значење те ознаке, као и на њену повезаност са карактером композиције. Ако темпо није назначен, наставник може сам да га одреди, а да ученицима објасни разлоге за такву одлуку. Бољи поступак је певање песме у неколико различитих темпа, а ученицима препустити да се определе за прави темпо на основу доживљеног утиска. За изражајно певање важна је правилна динамика. Она произлази из мелодије песме, али и из добре психолошке анализе литерарног текста. Пожељно је певати композицију у динамичком распону од **pp** до **mf** због особености дечјег гласа. Код ученика нижих разреда форте певање може изазвати негативне последице као што су промуклост и слабија певачка издржљивост. Ако наставник не поседује гласовне способности којима би изражајно отпевао песму, тада ће речима, сликовито, објаснити значење динамичких ознака. После обрађене песме, где је то могуће, користити драматизацију текста и илустрацију песме како би ученици узели активно учешће у раду;

- *изводе песму уз инструменталну пратњу* - Да би ученицима представио извођење композиције у виду музичког доживљаја, наставник ће свирати на неком

хармонском инструменту. Уз певање научене песме могу се користити за пратњу и дечји музички инструменти Орфовог инструментаријума;

Настава нема задатак да ствара уметнике, већ код ученика развија љубав према уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже њихов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Наставник треба, ради актуелизације програма, да научи децу и неку песму која није наведена у препорученом избору за певање, ако то одговара циљу и задацима програма и ако задовољава критеријуме васпитне и уметничке вредности.

Свирање

Свирање на инструментима Орфовог инструментаријума развија код ученика свест о сопственим могућностима, а поред певања пружа му задовољство и лично уживање. Свирањем се ученици укључују у разне облике музичког комуницирања, активира се њихова радозналост, развија интересовање за инструментално музицирање, регулише се и ослобађа моторика, негује се интересовање за групне музичке активности...

Кроз свирање ученици развијају:

- осећај за лепо, ритам, динамику, темпо;
- способност меморисања музичких целина, примене музичке писмености.

У току школовања корисно је да сваки ученик свира на инструментима Орфовог инструментаријума. Да би ученик уживао у свирању његови покрети треба да буду:

- опуштени,
- да што боље искористи могућности инструмента,
- да са својим инструментом изгледа лепо, што подразумева отклањање сваке неспретности при покретима.

Уживајући у свирању на приредбама ученик ће своје одушевљење преносити на оркестар и публику.

Наставник може сам, према расположивим инструментима, да прави аранжмане за песме, малу музичку драматизацију или музичку игру тако да употпуни звучни утисак и обогати извођење.

Слушање музике

Од свих облика музичко-васпитног рада слушање музике поред стваралачке активности најјаче делује на формирање ученикове индивидуалности. Ученик треба да је током целог свог школовања у директном додиру са добром музиком намењеном његовом узрасту.

Слушање музике треба да допринесе да настава тече у радосној и ведрој атмосфери. Помоћу музике ученици треба да ступе у додир са уметничким изразом богатог регистра људских мисли и осећања (храбрости, радости, одушевљења, туге итд.).

Своје доживљавање музике ученици могу испољити: покретом, мимиком, описом, причом или разговором.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом одговорати могућностима перцепције ученика, што значи да су:

- кратке,
- вокалне или приче илустроване музиком,
- вокално-инструменталне.

Најпогодније за прво слушање и упознавање музике су приче илустроване музиком чији су литерарни садржаји донекле познати и у којима ће ученик по музичким наговештајима наслутити садржај који следи. У причама у којима се личности приказују музиком, ученици ће уочавати који глас, темпо или ритам дочарава одређену личност.

Вокално-инструменталне композиције програмског карактера слушају се онда када ученици могу да схвате могућности музичког изражавања.

Код слушања дечјих песама са инструменталном пратњом треба уочавати и објашњавати текст; уочавати инструменталну пратњу и давати запажања како је музика илустровала текст.

У раду на развијању ученикових могућности за доживљавање и примање музике наставник може да користи дела и програмског и апсолутног карактера да би изградио и развио његове естетске и емотивне особине.

У раду на слушању музике главна пажња треба да буде концентрисана на развијање ученикове љубави према доброј музици, а не на непрекидну борбу са лошом.

Стваралачки рад

До четвртог разреда стваралачки рад се сводио на најелементарније облике стваралаштва, више кроз игру и импровизацију у којој је доминирала маштовитост ученика. Полазећи од природног покрета, пуног личног расположења и доживљаја насталих под снажним утицајем ритма и музике, ученици су стварали слободну форму, креирајући сопствени израз, пун динамичности и градација из света дечје маште. Естетски квалитети настали на овај начин богатали су ученичку емотивност и разбијали физичку и психичку укоченост.

Сада ће музичко стваралаштво бити разноврсније и изражајније и пружаће веће могућности за инвенцију.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре,
- ритмичку допуњалку,
- мелодијску допуњалку са потписаним текстом,
- мелодијску допуњалку,
- импровизацију ритма на задани текст са записивањем,
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива,
- компоновање мелодије на задани текст,
- илустрацију непознате композиције,
- импровизацију игре и покрета на одређену музику.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народне песме

1. Поранила девојчица
2. Спустила се густа магла
3. Лепо ти је рано уранити
4. Додола
5. Једна стара мајка
6. Два се петла побише

7. Јесте ли видели мога сина Јанка
8. Високо се вију лабудови
9. Боса Мара
10. Домаћице од куће
11. Подуна, мори подуна

Дечје песме

1. Зима - Б. Станчић
2. Ближи се, ближи лето - Б. Станчић
3. Ветар - Б. Станчић
4. Медвед Брундо - А. Кораћ
5. Веверице - Г. Илић
6. Има једна Марија - Г. Илић
7. Деца су украс света - М. Субота
8. На ливади - М. Милојевић
9. Стигло је лето - песма из Данске
10. Домовина - Н. Вукомановић
11. Дечја права - С. Маринковић
12. Прича о чобанчету са фрулицом - песма из Румуније
13. Принцеза - С. Малушић
14. Јесен - М. Шоуц
15. Јесења песма - С. Гајић

Свирање на Орфовим инструментима

1. Изгубљено пиле - В. Томерлин
2. Први снег - Б. Станчић
3. Срећна Нова година - С. Барић
4. Птице се враћају - народна песма из Немачке
5. Игра коло у педесет и два
6. Прва словенска игра - А. Дворжак

Песме чији су ствараоци деца

1. Чему служи срце - И. Симулов
2. Деца могу да полете - Н. Мајдевац
3. Пролећни сан - Ј. Драговић
4. Понашам се попут паше - А. Бан

Препоручене композиције за рад хорова

1. Чај горо чарна - З. Вауда
2. Под оном, под оном - З. Вауда
3. Никола Тесла - З. Вауда
4. Песме старог ратника - З. Вауда
5. Дукун - народна
6. Заљубљени зека - Н. Херцигоња
7. Мало цвећа, мало птица - А. Кораћ
8. Другарство - А. Кораћ
9. Певач - Д. Радић
10. Три девојке - М. Тајчевић
11. Јана шета - М. Тајчевић
12. Успаванка - Брамс
13. Врабац и мачка - М. Милојевић
14. Ветар - М. Милојевић
15. Цветна ливада - М. Милојевић
16. Српкиња - И. Бајић

17. Моја се земља слобода зове - Б. Херман
18. Нек свуд љубав сја - Тисо (обрада З. Вауда)
19. Светосавска химна - запис П. Крстић
20. Ко удара тако позно - Војислав Илић
21. Тихи позив - В. Ђорђевић
22. Жуна - Каплан
23. Јесен на пијаци - Д. Шарковић
24. Еци, пеци, пец - А. Обрадовић
25. Повратак - Ј. Маринковић
26. Све тичице запјевале - народна, обрада К. Бабић
27. Вишњичица род родила - народна, обрада К. Бабић
28. На Светог Саву - Б. Станчић
29. Ода радости - Бетовен, обрада З. Вауда
30. Када се воли - П. Поповић, клавирску пратњу приредио З. Вауда
31. Здравница - песма из Југославије
32. Поточара - Ј. Це
33. Сумрак - Бетовен

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народне песме и кола

1. Народна - Крстоноше бога моле
2. Народна - Три ђевојке друговале
3. Народно коло - Радмилино коло
4. Народно коло и чочек
5. Народна из Србије - Фрулашки разговор
6. Народна из Србије - Дим се вије на врх Чакора

Домаћи композитори

1. Новак Радуловић - Љубав се права на песку пише
2. Славица Стефановић - Вјеруј
3. Исидор Бајић - Српкиња
4. Стеван Мокрањац - IX руковет
5. Никола Србин - Херувимска песма
6. Петар Озгијан - Мала свита за оркестар хармоника
7. Јован Јовичић - Македонска рапсодија
8. Непознати аутор - Зелени рукави

Страни композитори

1. Камил Сен-Санс - Карневал животиња (Кенгури; Корњаче; Антилопе; Акваријум; Финале)
2. Јозеф Хајдн - Дечја симфонија
3. Феликс Менделсон - Свадебни марш
4. Жорж Бизе - Свита (Дечја игра; Марш; Емпромти; Галоп)
5. Волфганг Амадеус Моцарт - Менует
6. Антоњин Дворжак - Словенска игра бр. 1
7. Модест Мусоргски - Слике са изложбе (Игра пилета у љусци од јајета; Баба Јага)

8. Едвард Григ - Поворка патуљака
9. Жан Филип Рамо - Тамбурин
10. Франц Шуберт - Музички тренутак оп. 94 бр. 3 (f-moll)
11. Томазо Албинони - Адађо (транскрипција за оркестар и мандолине)
12. Петар Илич Чајковски - Наполитанска песма
13. Петар Илич Чајковски - балет, "Лабудово језеро" (валцер из I чина; Игра лабудова из II чина)
14. Фредерико Морено Тороба - Бургалеса
15. Едвард Григ - Јутро

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања јесу:

- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности;
- стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;
- формирање морално-вољних квалитета личности;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Оперативни задаци:

- усмерени развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације;
- усмерено стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;
- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.);
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл. ;
- естетско изражавање кретњом и доживљавање естетских вредности;
- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОПШТИ ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОГРАМ

Овладати природним и изведеним, елементарним (правилним) кретањима, у различитим условима извођења.

АТЛЕТИКА

Техника трчања:

Рад на техници трчања у месту и у кретању. Рад руку са савијеним лактовима (напред, напред шака до висине браде, а назад 5 до 10 см иза зглоба кука). Стопала паралелна и трчи се на предњем делу стопала. Труп усправан, глава подигнута и дисање слободно (на нос и на уста). Варијанта трчања: напред, бочно и леђима окренути у правцу кретања. Трчање краћим и дужим кораком (уз нагиб трчи се кратким кораком и на предњем делу стопала). Код крос трчања и на слободним површинама (трава, шума и сл.) обратити пажњу на неравнине због могућих повреда.

Савлађивање брзог трчања кроз убрзања (2 до 3 убрзања на 30-40 m).

Техника високог и ниског старта. Спринт на деоницама до 50 m.

За развој издржљивости користити интервални метод рада, умереног интензитета (нпр. на стази дужине највише до 800 метара наизменично 100 m трчања, 100 m ходања, или у укупном трајању од 5 до 10 минута).

Скок увис

Усавршавање прекорачене технике на већим висинама.

Скок удаљ

Усавршавање технике згрчне и предвежбе за технику увинућа.

Бацање

Бацање лоптице од 200 грама у даљ јачом и слабијом руком, техником из места и техником из залета. Бацање медицинке од 2 kg. Са две и једном руком на различите начине (напред, увис и назад преко главе).

Штафетно трчање

Игре, деонице до 20 m са додиром (рука додирне раме, леђа, руку).

ВЕЖБЕ НА ТЛУ И СПРАВАМА

У реализовању програма вежби на справама значајно је искористити све справе које су на располагању, на којима се, **без обзира на пол**, могу извести вежбе у вису и упору, вежбе на смањеној површини ослонца и прескоци. Одређене вежбе, које су предвиђене за ученике могу изводити и ученице (паралелни разбој, кругови, коњ са хваталкама). Индивидуални приступ ученицима постиже се диференцираним приступом, на свакој справи посебно.

Тло (ученици и ученице): 1) поновити обавезни састав (комбинацију вежби) из трећег разреда; 2) колут напред до чучња, окрет у чучњу за 180 и спојено (у даљем тексту и сл.) колут назад до чучња; 3) суножним одразом колут напред преко препреке; 4) став на шакама уз помоћ; 5) предвежбе за прамет упором странце; 6) из лежања на леђима мост и поново лећи на леђа (уз помоћ - после мостова урадити претклоне); 7) вага претклоном и заножењем. 8. Комбинације савладаних вежби (обавезни састав из првог, другог и трећег разреда допунити новим вежбама, диференцирано према полу и способностима ученика. **За напредније ученике и ученице**, поред претходних вежби, додати: из става раскорачног колут назад до става раскорачног; колут летећи (на сунђер струњаче); прамет упором странце; мост заклоном и усклон уз помоћ.

Прескок (ученици и ученице): 1) поновити припремне вежбе за прескок, прво фазу доскока; 2) припремне вежбе за разношку и разношка преко козлића 110 cm. **За напредније ученике и ученице**: удаљити даску.

Двовисински разбој (уколико школа нема справу, ученице могу вежбати на једној притки разбоја, вежбе у вису извести на вратилу, а вежбе у упору на дочелном вратилу): 1) одразом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок; 2) испод више притке, лицем према нижој притки наскок у вис предњи (уз помоћ); клим и трећим климом премах десном (левом) у вис лежећи јашући; прехват разноручно до седа јашућег; потхватом десне (леве) саскок одношка са окретом за

90, завршити десним боком према разбоју. **За напредније ученице:** обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Греда (ученице): поновити комбинације вежби и саставе из претходних разреда. У састав укомпоновати кораке уназад зибом почучњем, слободна нога поред греде; окрет у успону за 90° и саскок пруженим телом (чеоно). **За напредније ученице** саскок увитим телом; делови из обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда. Ученици: ходањем, трчањем, окретима и издржајима у одређеном положају треба да развијају осећај за равнотежу).

Паралелни разбој (ученици): 1) поновити вежбе из трећег разреда; 2) предњихом сед разножно пред рукама; приножити једном (левом) ногом до седа ван (удесно); саскок удесно десноручке са окретом за 180 (уз помоћ), доскок десним боком према разбоју, 2) њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем. **За напредније ученике** обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Ученице: 2) њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем.

Вратило (ученици): поновити вежбе из трећег разреда: дочелно вратило: наскок у упор предњи активни (са повишене површине или одскоком), зањихом саскок. За напредније ученике обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Кругови (ученици и ученице): дохватни кругови: 1) суножним одривом вис узнето, вис стражњи, саскок; 2. ученици: доскочни кругови: вис прости предњи, њих у вису уз помоћ. За напредније ученике делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Коњ са хватаљкама (ученици и ученице): 1) упор предњи активни; 2) упор стражњи активни; 3) упори мешовито одножно; 4. ученици: из упора предњег (стражњег) одножити једном са преносом тежине у другу страну - исто са одножењем друге ноге - повезано (замаси). За напредније ученике: из упора предњег премак одножно у упор јашући (назначити), премак другом ногом у упор стражњи и делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Минимални образовни захтеви за ученике и ученице:

Вежбе на тлу: колут напред до чучња, окрет у чучњу за 180° и спојено колут назад до чучња; колут напред суножним одразом преко препреке; став на шакама уз помоћ.

Прескок: разношка.

Греда - ниска, шведска клупа: наскок на једну ногу бочно, кораци (ученице у успону) до средине греде, чучањ, окрет у чучњу за 180, усправ, два корака уназад, успон окрет за 90, саскок пруженим телом, завршити леђима према справи.

Вратило - нижа притка разбоја: узмак одразом једне ноге, саскок зањихом.

Организовати међудодељењско такмичење у обавезним саставима на тлу и справама према програму стручног већа.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА И НАРОДНИ ПЛЕСОВИ

Обновити програм из претходног разреда. Повезати различите покрете руку, тупа и ногу у комплекс вежби обликовања.

Равнотеже успоном на две и једној ноzi.

Окрети за 180° и 360° ослонцем на две и једној ноzi.

Скокови: високо-далеки скок и повезивање са галопом.

Вијача: повезивање галопа са дечјим поскоком и елементима из претходног разреда.

Лопта: бацања и хватања повезати са равнотежама, окретима и скоковима и допунити обавезни састав из трећег разреда овим елементима.

Обруч: замаси у бочној и чеоној равни са прехватањем и ниским избацивањем из руке у руку у месту и кретању (кораком, трчећи кораком и дечјим поскоком).

Плесови: Српско коло. Једно коло из краја у којем се налази школа.

ОСНОВИ СПОРТСКИХ ИГАРА

Поновити вежбе основних ставова из претходног разреда и комбиновати са разним варијантама ситуација игре.

Рукомет: поновити основне вежбе држања лопте, хватања и додавања. Вежбе основа технике комбиновати са вежбама ситуације у игри; шутирање из места после вођења и заустављања; скок - шут (за напредније). Игру 3:3 усавршити са конкретним задатком из основа тактике у одбрани и нападу.

Кошарка: поновити вежбе руковања лоптом и усложњавати вежбама "жонглирања"; вежбе хватања и додавања поновити и даље их примерити ситуацији њихове примене у основној тактици одбране и напада; шутирање испод коша после вођења и заустављања са леве и десне стране ; двокорак (за напредније). Игра 3:3 са конкретним задатком из основа тактике у одбрани и нападу.

Одбојка: поновити вежбе додавања прстима из претходног разреда; за напредније ученике: примена технике у неколико ситуација игре; додавање преко главе и бочно. Игра преко ниже мреже (ластиша) на смањеном терену 2:2 са применом основне технике и за напредније ученике 3:3 из основне тактике у нападу и одбрани.

Фудбал: вођење лопте праволинијско и са променом правца; примање лопте и додавање лопте различитим деловима стопала; шутирање; одузимање лопте; игра са основним правилима за мали фудбал.

Организовати такмичења између група у одељењу из све четири игре:

Здравствено васпитање:

- твоја физичка форма,
- лична хигијена и хигијена здравља,
- правилна исхрана,
- правилан ритам рада и одмора,
- прва помоћ.

Минимални образовни захтеви:

Атлетика: трчање на 40 m из ниског старта (без стартних блокова). Скок увис прекорачном техником. Скок удаљ згрчном техником, залетом до 15 m. Трчање на 500 m (ученици) и 400 m (ученице).

Вежбе на справама и тлу: обавезни састав на тлу, разбоју и греди; прескок: разношка: на вратилу, коњу са хватаљкама и круговима: по један изборни елемент.

Основи тимских игара: основна техника у кретању (одабрати 2 - 3 вежбе које су коришћене у обучавању и увежбавању).

Ритмичка гимнастика и плесови: обруч - замаси у бочној равни у кретању са ниским избацивањем из руке у руку. Коло из краја у којем се налази школа.

Здравствено васпитање: правилно држање тела, лична хигијена и хигијена здравља, правилна исхрана, ритам рада и одмора.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Додатни рад организује се за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за спорт.

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне

карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ - ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: *два кроса* - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручни актив).

КУРСНИ ОБЛИЦИ И ОБАВЕЗАН СТРУЧНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Из фонда часова за заједнички програмски садржај и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада, као и обавезан стручно-инструктивни рад.

Пливање

Ученици млађих разреда треба да имају по један курс пливања у сваком разреду, а најмање један током четворогодишњег школовања у првом циклусу основног образовања и васпитања. Курс пливања планира се за 12 часова од укупног фонда предвиђеног за заједнички програм. Наставник или инструктор спроводи обуку пливања и усавршавање обучене технике. На крају обуке, ученик треба да преплива најмање до 20 m изабраном техником.

Спортска активност од значаја за друштвену средину

Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој је школа има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење,...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм припрема и спроводи наставник или инструктор.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се за ученике са посуралним поремећајима.

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног актива у и то:

Обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду),
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручни актив и школа планирају и програмирају унутаршколска такмичења и прилагођавају их календару школских спортских такмичења у организацији Министарства просвете и спорта.

ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ - ИЗАБРАНЕ СПОРТСКЕ ГРАНЕ

Обавезни програм - изборне спортске гране остварује се са по једним часом седмично у сваком разреду од 4 до 8 разреда(обавезно). Обавезни програм - изборне спортске гране, односи се на изабрану спортску грану, по избору ученика, а у складу са могућностима школе. Ученицима се пружа прилика да, својим избором уз савет наставника физичког васпитања, задовоље своје жеље и интересовања.

За спортске гране ученици се опредељују на почетку школске године. Једна изабрана спортска грана обрађује се током школске године. У мешовитим одељењима (девојчице и дечаци) могу се изабрати две спортске гране. Настава је обавезна за све ученике у одељењу и припада редовном распореду часова.

Часови обавезног програма - изабране спортске гране за ученике могу се организовати на начин који највише одговара могућностима школе (могу бити одржавани у супротној смени - нпр. часови пливања и др.).

У случајевима кад школа не располаже предвиђеним условима за реализацију обавезног програма - изабране спортске гране, актив учитеља и наставника физичког васпитања предлаже ученицима ону спортску грану чији се програм може реализовати.

Садржај обавезног програма - изабране спортске гране, остварује се: у објекту школе; ван школе у одговарајућим вежбалиштима (спортска хала, базен, отворени терени, клизалишта, ски терени итд).

Садржај обавезног програма - изабране спортске гране предлажу наставници физичког васпитања, а у складу са интересовањима ученика, материјалном опремљеношћу школе, узрасним карактеристикама ученика и стеченим стручним квалификацијама наставника.

Организација остваривања обавезног програма - изабране спортске гране (у истој или супротној смени) усклађује се са условима рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

3. Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.

5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

У трећем и четвртном разреду може се организовати предметна настава

2.1. Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- курсне облике рада;
- корективно-педагошки рад;
- излете;
- кросеве;
- такмичења;
- слободне активности.

Курсни облици рада

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Програмом се предвиђа најмање један *курс за обуку пливања* од првог до четвртог разреда и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради.

Разредни учитељ (или предметни наставник) треба да упућују ученике да у слободно време *самостално вежбају*, јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке и моторичке способности не задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу током часова физичког васпитања разредни учитељ и наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе, које за одређено време они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају. После извесног периода, разредни учитељ или наставник, на редовним часовима контролисаће шта је ученик од постављених задатака остварио.

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Излети се могу организовати по одељењима, или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују разредна већа. У четвртом разреду организују се два полудневна излета са обавезним пешачењем од 6 километара у оба правца. Излети се организују у радне дане или суботом.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компоненту процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињавају наставник разредне наставе и наставник физичког васпитања. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-

васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

3. *Теоријско образовање* подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

Из области здравственог васпитања теоријски део програмских садржаја реализују се у току наставне школске године са четири часа (два у првом полугодишту и два у другом полугодишту) и на сваком практичном часу. Наставник реализује предложене теме одређује теме, сходно узрасном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Приликом доношења годишњег плана и програма васпитно-образовних задатака школе, на нивоу актива и наставничког већа, усаглашавају се тематска подручја која ће се реализовати из области здравственог васпитања.

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У четвртном разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља или предметног наставника. Затим, учитељ или предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно природног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, учитељ или предметни наставник, пригодним речима треба да дцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деца није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су их савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, учитељ или предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима

примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених могућности.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по 3 часа недељно. Наставник треба да изради:

- *опити глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- *опити глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- *план рада по циклусима* садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса, или четири, уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику,
- један циклус за вежбе на тлу и справама,
- један циклус за тимску игру,
- један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада),
- теоријски део (2+2) за реализацију тема из здравственог васпитања.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У четвртном разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

1. Стање моторичких способности;
2. Усвојене здравствено-хигијенске навике;

3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима;

4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности-координација, глпкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко методичких знања.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

1. *Дневник рада*, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу, и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

2. *Планови рада*: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

3. *Писане припреме* наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

4. *Радни картон*: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

5. *Формулари за обраду података за*: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

6. *Очигледна средства*: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ВЕРСКА НАСТАВА

Циљ и задаци

Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба

да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у IV разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница: јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Задаци православног катихизиса (веронауке) су да ученик:

- изгради свест о томе да Бог општи са светом кроз човека Христа;

- уочи да је Христос корпоративна личност;

- запази да у Цркви нико не може да постоји сам за себе, без заједнице са свима;

- стекне појам о бићу као заједници;

- схвати да је извор сваког греха егоизам, индивидуализам.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦИЉ ЗБОГ КОГА ЈЕ БОГ СТВОРИО СВЕТ (ДА СВЕТ ПОСТАНЕ ЦРКВА)

- Црква је конкретна литургијска заједница.

ЛИТУРГИЈА ЈЕ ЗАЈЕДНИЦА МНОГИХ ЉУДИ И ПРИРОДЕ С БОГОМ ОЦЕМ ПРЕКО ЈЕДНОГ ЧОВЕКА - ХРИСТА

- Структура Литургије (епископ, свештеници, ђакони и народ).

ЦРКВА КАО ИКОНА БУДУЋЕГ ЦАРСТВА

- Одбијање првог човека Адама да сједини створену природу с Богом, односно да сарађује на остварењу Божијег плана о свету (човеков пад и последице тога - првородни грех);

- Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе у IV разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница; јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Овим се постижу врло важна знања:

- да се истина света смешта у есхатон као заједницу свих створених бића с Богом Оцем преко Христа и да је она мерило свих историјских догађаја у којима суделује Бог, а Бог суделује у оним историјским догађајима који воде ка овом циљу;
- да је Литургија икона Царства Божијег које ће се тек у будућности остварити;
- да је човек одговоран за историју и постојање природе и да ту одговорност истински остварује једино ако живи таквим начином живота који је утемељен на будућем Царству Божијем и његовој структури;
- да су Бог и човек у Христу, односно у Литургији, неодвојиви, јер Бог преко Христа суделује у остварењу будућег Царства Божијег, односно Бог преко људи, који су чланови Цркве као литургијске заједнице, чини присутним то Царство у историји, јер Литургију конституише Дух Свети.

Наведена знања биће потребна и у контексту каснијег упоређења овако виђене истине света с проблемом греха и смрти, односно у расветљавању питања колико литургијски начин постојања реално пружа одговор на проблем смрти. Јер, ако се анализира смрт сваког бића понаособ, она је присутна зато што је природа сваког бића смртна, а то је због тога што је она створена ни из чега. Носиоци, пак, те природе, тј. конкретна бића, пре свега људске личности, својим природним рођењем указују на чињеницу да природа постоји и пре њих, јер они пре рођења нису постојали док је људска природа постојала и пре њиховог рођења. На тај начин сви смо наследници смрти зато што смо наследници природе. Истовремено, ова чињеница указује и на разлику између природе и личности код човека, као и на то да је постојање сваког човека по природи изазов његовој слободи. Овај проблем се може превазићи једино кроз једно ново рођење, Крштење, где је вечно постојање природе израз наше слободе изражене као заједништво с Богом у Христу. На глобалном плану, смрт прети читавој творевини све дотле док је она одвојена од Бога, односно док не постоји слободно у односу на своје законе кроз једну личност која сједињује с Богом. Литургија је икона постојања створене природе у личности Христовој, односно њеног слободног постојања, слобода се изражава као љубав према Богу и према другим људима и бићима, превазилази се смрт и остварује се бесмртност за сву природу.

Теме: Циљ због ког је Бог створио свет и Првородни грех треба реализовати преко описа Литургије, која садржи све: целокупну природу кроз природне дарове, хлеб, вино, уље, воду; молитве којима се молимо за благорастворење ваздуха, за изобиље плодова земаљских... итд; људе који су сви сједињени у Христу и постоје слободно од природних закона и окренути ка Богу Оцу.

Објашњавајући службу епископа (свештеника) у Литургији, треба указати на задатак првоствореног човека Адама у природи, а самим тим и свих људи, да је човек створен да буде свештеник у природи и да сједини природу с Богом Оцем као и на суштину човековог пада, односно греха, која се огледа у одбијању човека да то

учини. Последица тога греха јесте смрт у природи као разједињавање свега на саставне делове и опасност да се природа врати у небиће, али која није казна Божија, већ остајање природе, злом вољом човека, несједињене с Богом, тј. постојање природе у човеку Адаму на основу њених закона који јој проузрокују смрт. Као потврду да природа не може постојати сама за себе, без заједнице личности, односно слободе човека која се изражава као љубав према Богу, треба навести искуство личности и како ствари и природа изгледају у том искуству. На пример, треба указати на искуство да кад нам неко кога волимо из љубави подари било коју ствар, она за нас постаје значајна, иако дотад нисмо ни примећивали да постоји.

Као помоћну литературу треба користити студију: Ј. Зизјулас, Твар као евхаристија, као и друге сличне студије).

Тема: Литургија је заједница у Христу... и Црква као икона будућег Царства треба, такође, реализовати преко описа Литургије указивањем на то да је Литургија христоцентрична, односно да се сви у Литургији сједињују, преко епископа, као преко Христа, са Богом, као и на то да Литургија почиње речима: "Благословено Царство оца и Сина и Св. Духа" и да све у њој указује на будуће Царство. (За реализацију ове теме треба користити: Ј. Зизјулас, Евхаристија и Царство Божије, као и другу сличну литературу).

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском виђењу. Зато треба, кад год је то могуће ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави.

Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд.

Ученици би требало да се упознају с личностима светитеља које славе као Крсну славу (У ту сврху треба, пре свега, користити житија тих светитеља која се могу наћи у делу Јустина Поповића *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање).

ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА (ИЛМУДИН)

Циљ и задаци

Циљ наставе исламске вјеронауке (илмудин) у четвртном разреду јесте да ученике упозна са чињеницом да су они друштвена бића која знају цијенити основне вриједности у животу на овоме свијету, те да у пракси Посланика Мухамеда а.с. налазе одговор за своје проблеме и узор за свој однос према ономе што их окружује.

Задаци наставе исламске вјеронауке (илмудин) су да код ученика:

- развија свијест о Богу као Створитељу и људима као најсавршенијим створењима;
- развија способност о вредновању културе и цивилизације у којој живе, те схватање разлога успона и падова у историји човјечанства;
- развије способност за одговорно обликовање заједничког живота са другима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОРОДИЦА И ДРУШТВО

- улога и важност породице у исламу;
- однос према родитељима;
- однос према браћи и сестрама;
- однос према осталим члановима родбине;
- однос према сирочадима (дјеци која су без родитеља);
- однос према заједници у којој се живи;
- какав је био однос Мухамеда а.с. према својој породици;
- какви су били унуци Мухамеда а.с.;
- које су основне дужности родитеља према дјечи.

ЖИВОТ ПОСЛАНИКА МУХАМЕДА А.С.

- у каквим приликама је рођен и гдје је живио Посланик а.с.;
- шта је довело до исељавања првих муслимана у Абесинију;
- која је вриједност и улога стрпљења у позивању на пут спаса;
- зашто је један период у животу Посланика а.с. прозван "године туге";
- шта је хиира (пресељење из Меке у Медину) који је њен значај, порука и поука;
- како су становници Медине прихватили ислам и муслимане;
- шта је довело до првог отвореног сукоба муслимана и идолопоклоника из Меке на Бедру;
- други сукоб на Ухуду, и шта је разлог негативном исходу на Ухуду;
- договор на Худејбији;
- писма Мухамеда а.с. владарима;
- ослобођење Меке;
- опростни хаџ Посланика а.с.;
- које су главне поруке са опростног хаџа;
- пресељење Посланика а.с. на ахирет;
- какав је био Мухамед а.с. као личност;
- шта кажу велики мудри људи о Мухамеду а.с.

НАМАЗ (МОЛИТВА)

- шта је цума намаз, кад и како се она обавља;
- кад и како се обавља теравија намаз;
- како се обавља бајрам намаз;
- шта квари намаз;
- која је вриједност заједничког обављања намаза;
- како се обавља цена за намаз;
- шта је сехви сеџда и како се она обавља.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предвиђени број часова за верску наставу, исламска вјеронаука, вјероучитељ ће искористити тако што ће на сваком часу кратко поновити садржаје са претходног часа, а затим ће прећи на тему која је предвиђена за актуелни час. Након обраде дате теме вјероучитељ ће подстицати ученике на разговор. Међусобни разговор ученика, и ученика и вјероучитеља, има за циљ да покаже да ли је обрађени садржај усвојен и да ли је нашао мјесто у практичном животу ученика. У остваривању садржаја програма исламска вјеронаука треба користити и уџбеник вјеронауке за четврти разред основне школе аутора Рефика Ћатића.

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

Циљ и задаци

Циљ наставе католичке вјеронауке у основном образовању и васпитању је увођење у вјеру која је за кршћане темељна, а то је изградња црквене заједнице. Црква се не темељи на институцији као таквој него на догађајима спасења. Догађаји спасења су у животу кршћанина у сакраментима. Сакраменти су, дакле, окосница ове године. Они су као литургијско догађање за дјецу тајновити, занимљиви, пуни симбола и динамике. Зато смо и ставили поднаслов: "Љубити Цркву". Сваки сакрамент на свој начин задржава цјелоспасењски догађај чега је средиште Крист и заједница вјерника гдје се догађа то спасење. Еухаристију као сакрамент средишњег догађања ћемо и ове године, али на други начин, обрадити. Дјеца воле говор симбола, па ћемо и у настави покушати предавајући и чинити да поједине симболе сами раде и израђују да им тако ти симболи постају блиски, а литургијски језик разумљив и прихватљив.

Дакле, мисао водила наставе вјеронаука четвртог разреда основне школе јесте изградња заједништва литургијског типа гдје дјеца Цркву приближава као мјесто не неких мистичних обреда, него мјесто догађаја спасења у ријечи и знаку. Циљ је да и она дјеца, која евентуално не практикују сакраменте, ипак знају што се то "догађа" са њиховим пријатељима који воле Цркву.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЉУБИТИ ЦРКВУ (САКРАМЕНТИ)

УВОД

- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за IV разред.

ЦРКВА ЈЕ МЈЕСТО СУСРЕТА

- Црква као мјесто светог догађања (Исус установљује Цркву);
- Ријеч и знак (Говор симбола);
- Милост као знак љубави (Бог нас жели имати у милости);
- Ријечи које милост дају (Значење сакраменталних ријечи);
- Крштење (Залиха за крштење);
- Милост крштења (Дијете Божије и члан Цркве);
- У заједници Божијег народа (Црква као заједница браће и сестара).

ЦРКВА ЈЕ ХРАМ ДУХА СВЕТОГА И БОРАВИШТЕ БОЖЈЕ У НАМА

- Храм Духа Светога (Божија жеља да борави у човјеку);
- Печат дара Духа Светога (Бити посланик);
- Сусрет са заједницом ученика (Обред кризмања);
- Старозавјетна гозба Савеза (Савезник с Богом);
- Исусова жртва (Жртва је знак љубави);
- С Исусом за столом (Исусов сам ученик).

СЛАВИТИ БОГА У ЗАЈЕДНИЦИ

- Славимо благодане причешћу (Црквена година);
- Човјек је позван на слободу (Дивим се Божјем повјерењу према мени);
- Исус опрашта гријехе (Захвалан сам за његово пријатељство);
- Помирење (Одлука чинити добро);
- Исус воли болеснике (Племенитост бриге за болеснике);
- Помаст опрашта и лијечи (Љепота духовне скрби за болеснике).

СВЕЋЕНИЧКИ РЕД У СЛУЖБИ ЗАЈЕДНИЦЕ

- Свећенички облик служења Богу (Свећенички народ);
- Новозавјетно свећеништво Исуса Христа (Трострука свећеничка служба);
- Изабран и послан (Обред рођења);

- Пасхални мистериј (Исус посредник и свећеник).
- ОБИТЕЉ У СЛУЖБИ ЖИВОТА**
- Позвани на живот (Бог је творац живота);
 - Исус воли младе (Цијенити брак и обитељ);
 - Задана ријеч као савез заједништва (Цијена поштовања у заједништву брака).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Вјерска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макроструктура оваког начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако, на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве:

- постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница...

- или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, рјешавање проблема, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање.

Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађенога градива.

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. трећи разред, први сат треће тематске цјелине), гдје се заправо објашњава ученику, што то значи да "смо у заједници с Богом", истичући што то значи за нас и за људе око нас. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што? како? и зашто?). Овако усвојено градиво у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

ЕВАНГЕЛИЧКО-ЛУТЕРАНСКИ ВЈЕРОНАУК СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.

Циљ и задаци

Циљ верске наставе евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в. јесте упознавање деце са хришћанском вером и јасним тумачењем библијске вести. Упознавање деце са хришћанском вером и тумачење библијске вести треба да допринесу буђењу и неговању верских осећаја код деце као и њиховом привођењу Исусу Христу, као најбољем пријатељу, што истовремено значи и подстицање љубави према Исусу.

Задаци наставе евангеличко-лутерански вјеронаук словачке евангеличке цркве а.в. јесу да ученици:

- развијају морално-верски осећај;
- стичу нова знања, а да стечена надограђују;

- развију потребу за учествовањем у обликовању заједничког живота са другим члановима друштва, као и успостављање равнотеже са људима различитих религија и култура;
- израде позитивне вредности према садржају декалога са нагласком на поверење;
- упознају Исусов живот и стекну спознаје да је Исус њихов велики пријатељ;
- упознају цркву годину, уз нагласак на највеће празнике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УПОЗНАЈМО БОЖЈЕ ЗАПОВЕСТИ

- Први део Божјих заповести: 1-3. заповест;
- Други део Божјих заповести: 4-10. заповест;
- Највећа заповест у Божјем Закону (Мт. 22, 37).

БИБЛИЈСКИ ДОГАЂАЈИ ИЗ НОВОГ ЗАВЈЕТА

- Заветовање Спаситеља;
- Привођење Исуса у храм;
- Крштење Исусово;
- Кушање Исусово;
- Исус и богат човек;
- Жена грешница;
- Исус у кући Левија;
- Марија и Марта;
- Исус и Никодим;
- Закхеј.

ИСУСОВА ДЕЛА

- Свадба у Кани Галилејској;
- Исцељење одузетог;
- Исцељење слуга капитанова;
- Исус храни пет хиљада људи;
- Олуја на мору;
- Исус даје живот - Јаирова кћи;
- Лазарево васкрсење.

ЦРКВЕНА ГОДИНА - ПРАЗНИЦИ

- Како изгледа црквена година?

РАЗДОБЉА:

- Адвент;
- Божић;
- Пост.

ПРАЗНИЦИ:

- Ускрс;
- Силазак Светога Духа на апостоле;
- Захвалност за летину;
- Сећање на изградњу храма;
- Црквена слава
- Реформација.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Полазне тачке верске наставе: Основни садржај верске наставе евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в. јесте упознавање деце са

хришћанском вером, јасним тумачењем библијске вести као и суделовањем у тражењу смисла живота.

Код изучавања се укључују сва чула детета, цела његова личност. Акцент се ставља на одговарајући начин обраде градива а не на количину истог. (Дете не мора знати велики број података, имена, али треба да зна догађаје, дела, а нарочито треба да познаје разлоге, циљеве, везе и идејни основ библијског догађаја, чуда, приче...).

Код изучавања **катехизма** акценат се ставља на то да деца у потпуности схвате градиво, те да о појединим библијским истинама имају чисте и јасне (појмове) преодце. Верско изучавање не може да буде чисто интелектуално, нити чисто емоционално. Код вјеронауке посредујемо ставове једнако, као и знање. Поред количине информација важност придајемо и интензитету њиховог проживљавања.

Верска настава евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в. у IV разреду основне школе конципирана је у четири основне теме. За обраду и утврђивање тема планиран је следећи број часова:

- Упознајмо Божје заповести - 4 часа.
- Библијски догађаји из Новог Завета - 11 часова.
- Исусова дела - 8 часова.
- Црквена година - празници - 12 часова.

Предлог структуре часа верске наставе у IV разреду:

Кратка побожност: Уводна молитва, текст из Библије са краћим тумачењем на актуелну тему недеље. Овај део часа се може завршити духовном песмом (10 мин.).

- *Понављање градива* са претходних часова (10 мин.).
- *Ново градиво* према плану (15 мин.).
- *Рад са Библијом:* читање, дебата, давање задатака за читање Библије код куће (5 мин.).
- *Молитва*, песма (5 мин.).

Простор, опрема, наставна средства: Простор у коме се одвија верска настава треба прилагодити потребама ове наставе, а пре свега распоред седења ученика. Простор, својим изгледом треба ученицима да пружи слику наставног предмета који се у том простору реализује. Поред простора који се налази у школи, верска настава може да се реализује и у просторијама ван школе - црква, природа...

За реализацију овог наставног предмета потребно је по ученику 25 листова папира, формата А4, фломастери, бојице, маказе, лепак, селотејп... Учитељ и деца могу користити и приручнике:

- Miloš Klatik kolektiv PRAMEN učebnica evanjelického nábožanstva pre 3. a 4. roč. Zakladych skol. Slovenske pedagogicke nakladatelstvo.
- Marta Bednarova Metodicka príručka na vyučovanie evanjelického nábožanstva pre 1 ' 4. ročn k zaladych škol. Transcius 1999.

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТОРСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

Циљ и задаци

Циљ наставе верског васпитања је да ученици буду ојачани у вери, да се Бог стара о човеку и општеници, а и преко свог народа, позвану и окупљену у Цркви. Највише се старао за нас, кад је дао свог јединорођеног Сина, Исуса, за жртву за наше грехове. Али Исусова жртва је била у ствари победа над смрћу, коју победу ћемо окусити и тако улазити у живот вечни.

Задатак верског васпитања у четвртном разреду основне школе јесте да децу упознамо са делима Бога преко својих светих људи у Старом и Новом завету, па и у историји хришћанске Цркве, до дан данас, као лични свакодневни доживљај вере.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

- Упознавање ученика са садржајима програма верског васпитања Реформатске хришћанске цркве за IV разред основне школе.

СВЕТО ПИСМО ЈЕ ПУТОКАЗ ЗА ХРИШЋАНЕ

- Показује старање Бога преко Старог завета;
- Пророци као инструменти Божјег старања о народу Старог завета;
- Упозорење пророка;
- Послушност народа на упозорење: пут ка опроштају;
- Последице одбијања Божје поруке преко пророка.

САВРШЕНА ИЗЈАВА БОГА ПРЕКО СВОЈЕ УТЕЛОВЉЕНЕ РЕЧИ

- Исус је најсавршенији информатор за нас о Богу;
- Исус позива своје ученике да им повери најважније информације о Богу;
- Исус показује на погрешна учења својих савременика;
- Исус приказује Бога не само преко речи, него преко чудеса;
- Исус учи и појединце.

ИСУС НАС УЧИ КАКО ДА ИЗГРАДИМО БРАТСКУ ЗАЈЕДНИЦУ

- Припрема за живот у заједници Цркве: покајање;
- Бог неће одбити никога, који долази код Њега преко Исуса Христа;
- Како Бог прашта нама, тако и ми морамо да опростимо нашим ближњима;
- Исус нас активира за добра дела.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Тема: *Свето писмо као путоказ је први инструмент Бога, а нама говори о себи.* Вероучитељ мора утицати у том правцу да ученици заволе читање Библије већ у овом разреду и то оне делове Старог и Новог завета, који су у складу са интересовањем овог узраста. Читање Библије је била најснажнија карактеристика реформатске хришћанске традиције од доба реформације до данас.

Проучавање Светог писма, нарочито оних делова Новог завета (4. еванђелија) развија заједништво са Христом, јер он није само одраслима, него и деци обећавао. "Ја сам са вама, ако сте двоје или троје, већ сте заједно у моје име".

Деца морају да закључе: право братство и прави мир са ближњима је једино могући, ако смо у живој вези са Господаром Цркве, са Исусом Христом.

И за децу и за вероучитеље најважније је да се осећају члановима породице Бога, преко Исуса Христа. И да то није само временска, него вечна заједница, која не зависи само од људи, од верских празника и часа веронауке, него постепено обухвата и покрива и свакодневницу и речју целу вечност.

ВЕРОНАУКА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ А.В.

Циљ и задаци

Циљ веронауке је упознати децу са Богом чија је суштина љубав. Научити их да на основу вере увиде свој положај у свету, у својој средини, у цркви, у породици; да налазе одговоре на своја питања која се тичу постојања. Одакле смо, куда идемо? Научити их како да се понашају са другим људима, да прихватају разноликости и да дарују своју унутрашњу вредност кроз љубав.

Задаци веронаука евангеличке хришћанске цркве а.в. јесу да се:

- развија вера и љубав према свим људима,
- развија брига за ближње, друге и болесне,

- развија код ученика да постану вредни људи нашег друштва који носе унутрашње благо у својој вери и љубави према свим људима,
- ученици упознају;
- са основама хришћанског учења,
- да је у духу реформације, цркви стално потребна реформа.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Које Исус?

Циљ: довести ученике до истине:
Исус Христ је син Божји, Избавитељ.

Основна мисао:

- кад бисмо били у могућности питати прве хришћане
- Ко је Исус? - они би нацртали рибу. Зашто?
- у јеванђељима Исус има различита имена
- шта ти мислиш - што је најважније у особи Исуса Христа?
- шта означава име хришћанин?

Представљање Исуса у

Јерусалемској цркви
Циљ: дати пример ученицима преко Исусових речи: да будем у дому свога Оца

Основна мисао:

- упознати значај имена Исус,
- понашање 12 годишњег Исуса у цркви из библијског текста,
- решавање разних задатака,
- решити загонетку.

Час ученика

Циљ: провера научног градива

Основна мисао:

- преко задатака за понављање учврстити научено градиво,
- разрешити загонетку,
- библијски квиз, разјаснити значење речи, оријентисање на карти Палестине у време Исуса.

Саопштим твоје име људима

Циљ: да ученици разумеју Божји план спасења

Основна мисао:

Упознати Јована Крститеља који се појављује "као особа, која припрема пут Господњи";

Задаци:

- Шта ћемо - питали су многи.
- Маса, цариници, војници.
- Решење загонетке по Јн. 3.
- Покрштење Исуса - шта се десило?
- Шта за нас значе речи из Исаја 43,1?
- Када то говори свештеник у цркви?

Кушање Исуса

Циљ: видети како нама може помоћи ова прича.

Основна мисао:

- Упознавајући реч "кушње" добити пример да се и ми можемо супроставити искушењу,
- не дај да паднемо у искушење,
- шта је највеће искушење за тебе?
- Решавање разних задатака

Час ученика Циљ: провера наученог градива	Основна мисао: На основу понављања задатака учврстити градиво.
Позивање ученика Циљ: да би ученици били упознати са Исусовим речима "следи ме"	Основна мисао: Упознајмо имена 12 ученика. Шта су урадили кад их је Исус ословио речима: Следи ме. Како ћеш ти одговорити? - разрешити загонетку - серпентине Како ћеш ти одговорити? - разрешити загонетку - серпентине
Свадба у Кани Циљ: да би ученици разумели шта је чудо	Основна мисао: Како је изгледала свадба у време Исусово? За шта су служили камени судови? Чудо је знак, којим је Исус показао своју моћ и славу.
Проповед у Назарету Циљ: упознати ученике са почетком Исусовог наступа	Основна мисао: Исус у Назарету наступа као најављен Месија. Зашто Му нису веровали, кад се представио према пророчанству? Одакле је цитирао речи: "Дух Господњи је на мени..."? Задаци
10. час: Час ученика Циљ: провера наученог градива	Основна мисао: Преко задатака на понављање учврстити градиво.
Исус лечи Циљ: објаснити гледиште, према којем је болест последица греха	Основна мисао: Након прочитања библијског текста из Мт. 4, 23-24. разумети Исусов корак: помаже јер је човек болестан и грешан - Мк. 2, 1-12. На основу тога шта је важније?
Множење хлебова Јн. 6, 1-15. Циљ: показати ученицима у причи на помисао "краљевине", Повући паралелу између хлеба и "хлеба живота".	Основна мисао: Зашто следе људи Исуса? Након множења хлебова зашто се повуче у самоћу? Одговор је у текстовима Мт. 14, 23 и Мк. 6, 46. Исус је "хлеб живота"! Задаци: Направити репортажу са особама приче. Како су преживели догађаје?
Центурион из Капернаума Мт. 8,5-13. Циљ: разумети речи Исусове: "нека ти буде по вери"	Основна мисао: Шта је покренуло Центуриона да тражи помоћ код Исуса? Показати ученицима, како разумети речи центуриона који је био поган. Како је разумео Исус његову причу о својој

твојој"	моћи над војницима? У чему се изражава Исусова моћ?
Ја и Отац једно смо! Циљ: представити Исуса пред ученицима да би видели одакле је његова моћ.	Основна мисао: Избор прича из Новозавјетских текстова да би се објаснила ова проблематика пред ученицима. Утишање олује - Лк. 8, 22-25. - шта су радили ученици кад су били у великој опасности? - осећају да је решење код Исуса. Да ли су сигурни у томе? Исус има моћ над целим светом. - Исус хода по мору - Мт. 14, 22-33. - ученици су поново постављени у ситуацију, да би видели ко је њихов учитељ Петрово сведочанство - Мт. 16, 13-20. Након свих ових догађаја, ученици имају разна мишљења о Учитељу. Петар је ипак припремљен од Бога за искрено сведочење - Мт. 16,16. Преображење Исусово - Лк. 9, 28-36. На гори сам Бог потврђује Петрове речи - Лк. 9, 35.
Час ученика Циљ: провера научног градива	Основна мисао: Са понављањем учврстити научно градиво - састављати Исусове речи - када и где се молио Исус? - у загонетки су сакривене Исусове речи. Пронађи 10 речи и формирај у реченицу. - зашто има овај део градива наслов - "Ја и Отац једно смо!"
Исус говори у сликама - Мт. 13,35. Циљ: Упознати ученике са Исусовим методом поређења	Основна мисао: Сејач семена - Мт. 13, 1-9. - на којим различитим местима се спроводи сетва? - шта се дешава са семенима? - тумачење поређења - Мт. 13, 18-23. Питање: која слика је теби најближа? Зао слуга - Мт. 18,21-35. - ово поређење се бави са опраштањем (један другоме) Цариник и фаризеј - Лк. 18, 9-14. - нека ученици одиграју призор, да виде какав је осећај бити у улози цариника и фаризеја Ко је мој ближњи? - Лк. 10, 25-37. - значај ове речи у различитим језицима - значај у доба Исуса - данас

"Следи ме!" - Мк. 10,21. Циљ: да би ученици упознали пут на којем могу бити Христови следбеници	Основна мисао: На примерима показати библијски пут Богати младић - Мк. 10, 17-27. - шта га тера да иде за Христом? - шта види у њему? - после разговора зашто напушта Исуса? Слепац Вартимер - Мк. 10, 46-52. - шта значи кад је неко слеп? - одиграти тачно причу - шта је улога ученика? Закеј - Лк. 19, 1-10. - тумачити реченицу: "данас дође спасење овој кући." - Исус те види
Исус је ускрсење и живот - Јн. 11,25. Циљ: да би ученици упознали у Исусу вечни живот	Основна мисао: Лазарово ускрсење - Јн. 11, 1-44. - зашто чини Исус чуда - пронађи из Новог Завјета Исусова чуда - како одговори сам Исус на следеће питање: зашто је ово чудо (ускрсење Лазарево) - тумачи Исусову реченицу из Јн. 11,25-26.
"И своји је не примише!" - Јн. 1, 11. Циљ: довести ученике до истине: зашто изабрани народ није примио Исуса!	Основна мисао: Оптужница против Исуса. Синедрион Израела: првосвештеници, фарисеји, садучеји Текст за читање - Јн. 11, 45-47. Ко је другачије учио, као што је било написано у Мојсијевом закону, био је проглашен за јеретика.
Улазак Христов у Јерусалим - Мт. 21, 1-11. Циљ: наћи прави одговор на питање: које то?	Основна мисао: Замислимо да смо журналисти и да пишемо извештај у смислу Јн. 12, 12-19. Да поставимо питања Исусу: - кад је неко популаран, многи га следе. Шта треба учинити да постане непопуларан? - какав је подмукао човек?
Час ученика Циљ: провера научног градива	Основна мисао: Направити заједно интервју са сејачем, са злим слугом, са цариником и фарисејом. Пронаћи мотивацију код богатог младића, слепца, Закеја. Пронаћи везу између ускрсења Лазаровог и реакцијом Синедриа.
Највећа заповест читање: Мт. 22, 34-40. Циљ: показати ученицима, да изнад свих закона стоји	Основна мисао: Које Библијске приче говоре о љубави Бога и ближњих? Шта је љубав?

љубав	Како то дефинише апостол Павле? 1. Кор. 13.13. Ко су твоји ближњи? Расправа на темељу текста Јн. 3, 16.
Слике гестова Циљ: да би ученици имали увид како Исус сам формира догађаје и како се остварују Старозавјетна пророчанства	Основна мисао: Света вечера - Пасха - Мк. 14, 12-25. Шта је Пасха? Како се одиграла? Шта је света вечера? - Лк. 22, 19. Зашто је у нашој литургији пред светом вечером исповест? Задаци: одговори, пронађи редослед речи
Слике гестова Циљ: да би ученици имали увид како Исус сам формира догађаје и како се остварују Старозавјетна пророчанства	Основна мисао: Хапшење Исуса - Мт. 26, 30-46. У молитви "Оче наш" молимо: "Нека буде воља Твоја," - шта значе ове речи? - шта је чинио Исус у Гетсиманији? Решавање текста Мт. 26,47-56 - ко је коме рекао?
Слике гестова Циљ: да би ученици имали увид како Исус сам формира догађаје и како се остварују Старозавјетна пророчанства	Основна мисао: Исус пред Кајафом - Мт. 26, 57-68. - чиме су оптуживали Исуса? - шта су рекли лажни сведоци? - каква пресуда је донета? Петрово одрицање - Мт. 26, 69-75. - слободан разговор о издаји Петра и Јуде. - да ли има разлике? Која?
Слике гестова Циљ: да би ученици имали увид како Исус сам формира догађаје и како се остварују Старозавјетна пророчанства	Основна мисао: Исус пред Пилатом - Лк. 23-1-12. - чиме су оптужили Јевреји Исуса пред Пилатом? - да ли је Пилат намеравао заштитити Исуса? Распеће Исусово - Мт. 27, 32-56. - како се понашао Исус на крсту? - шта значи његова реч: "Сврши се!"
Час ученика Циљ: провера наученог градива	Основна мисао: У задацима учврстити научено градиво: - Од три одговора изабери прави. - Ко се тако представља? - Из које приче су следеће речи? - Повези следеће речи са одговарајућом причом.
Ускрсење Исусово Циљ: показати ученицима	Основна мисао: "што тражите живог међу мртвима?" - Лк. 24,

истину васкрсења	5. - шта означава реч ускрсење? - шта означава за нас људе? - како можемо у то поверовати? - када светимо ускрсење Исусово? "верујем у ускрсење тела и живот вечни." Задаци
Исус се јавља ученицима Циљ: васкрснутог Исуса Христа можемо примити само вером	Основна мисао: "благо онима који не виде, а ипак верују!" - Јн. 20-29. - да ли треба веровати само у то, што властитим очима видимо? - што је карактеристично за следеће појмове: вера - сумња? - направити заједно интервју са Томом. Истаћи мотивацију његове сумње.
Ученици из Емауса. Циљ: упознати ученике са истином мисије Исуса Христа	Основна мисао: Читање текста Лк. 24, 13-35. "Није ли требало да Христос то претрпи,...?" - како су препознали ученици Исуса? - како можемо ми савремени људи препознати живог Господа?
Исус се јавља на мору - чудесан лов риба. Циљ: показати ученицима да постоји могућност новог живота.	Основна мисао: Читање текста Јн. 21, 1-20. - Провера Петра. - да ли још памтите реч "рибар људи", шта значи ова реч? Исусово проверавајуће питање: "да ли ме волиш" Какав је твој одговор?
Христово узеће на небо Читање: Мт. 28, 18-20., Лк. 24, 44-53. Циљ: показати на задатак сваког хришћанина.	Основна мисао: - шта је задатак ученика? - шта значи реч ученик? - кога ће послати Исус ученицима? - куда одлази Исус? - шта означава реч "мисија", мисионар? Задаци.
Силазак Духа Светога Циљ: показати на стање Исусових ученика пред силазак Духа и након тога.	Основна мисао: Ветар и ватра као слике Духа Светога - дела. 2, 1-13. - како су реаговали људи? - Петрова проповед - како је формирао Лутхер црквену општину? - како је данас присутан Дух Свети? - шта знамо о њему?
Час ученика Циљ: провера наученог	Основна мисао: Са понављањем учврстити научено градиво.

градива

Посета у цркви
Циљ: упознавање
евангеличке литургије и
Богослужења.

Основна мисао:
Да би ученици били упознати са уређивањем
цркве и са обичајима.
Крај школске године
Понављање.
Основна мисао:
Колико позитивних искустава смо добили
помоћу научног градива веронауке.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни предмет веронаука садржи у себи три сегмента кроз која треба предмет деци приказати.

ПОРУКА О БОГУ ОЦУ - СЛИКА РОДИТЕЉА.

ИСУС НАШ ПРИЈАТЕЉ И ПОМОЋНИК - ДЕТЕ ЗАВИСИ ОД ПОМОЋИ И ЛЈУБАВИ.

ВЕРА У СТВОРЕЊЕ - ОКОЛИНА ЈЕ БОЖЈА.

- Дете као Божје створење треба поштовати и прихватити његове способности, могућности и немогућности. На часу треба поштовати личност детета.

- Шта час треба да садржи:

- На почетку часа направити мост између свакодневнице детета и света библијских приповедака.

- Циљ часа мора да буде јасан, теолошки и педагошки исправан и истинит.

- Библијске приповетке приказати на једноставан начин, примењујући принцип очигледности.

- Језик мора да буде једноставан и прилагођен узрасту ученика.

- Час треба завршити песмицом, као одговор за оно што се на часу радило.

ВЕРОНАУКА - ЈУДАИЗАМ

Циљ и задаци

Циљ наставе јеврејске веронауке је да ученици стекну основна знања из богатог наслеђа јеврејске библијске књижевности, историје, рабинске књижевности и етике, као и да се упознају са јеврејским празницима, обичајима и симболима.

Задатак из предмета јеврејске веронауке за четврти разред основне школе је да се ученици упознају са животним циклусом, да стекну свест о породици и широј околини, као и да стекну најосновнија знања о другима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЖИВОТНИ ЦИКЛУС:

- Берит мила
- Зевед а-бат
- Бар Мицва
- Бат Мицва
- Тефилин
- Цицит
- Нисуин
- Авелут

ПОРОДИЦА И ДОМ:

Кибуд ав ваем (поштовање родитеља)
Кашрут (прописи о исхрани)
Мезуза
НАША ОКОЛИНА:
Бал ташхит (забрана уништавања предмета), брига о околини
УПОЗНАЈ ДРУГЕ:
хришћанство (православни, католици, протестанти)
ислам
хиндуизам
будизам
конфуцијанизам
СЕФАРДИ И АШКЕНАЗИ
ЈЕВРЕЈСКО ПИСМО:
хебрејски
арамејски
ладино
јидиш.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм треба остварити уз коришћење доступне литературе о темама које су наведене. По могућству организовати посету православној, католичкој и протестантској цркви, као и џамији.

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Мото: у речи *другачији* садржана је реч *друг*.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ - САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Општи циљ предмета је подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика IV разреда основне школе. Овај предмет треба да пружи ученицима могућност да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компетентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.

Задаци:

У образовно-васпитном раду на реализацији овог предмета разликујемо неколико основних група задатака:

Задаци који се односе на **разумевање, усвајање следећих најважнијих појмова:**

- **дечја и људска права и слободе - познавање својих права, препознавање најважнијих категорија дечјих и људских права, упознавање Конвенције о дечјим и људским правима, разумевање односа између људских права, демократије, мира и развоја;**

- **идентитет** - разумевање појма идентитет, препознавање својих потреба и жеља, схватање себе у друштвеном контексту, схватање разлике између појединачног и групног, мањинског и грађанског идентитета;

- **друштвена одговорност** - разумевање појма одговорности, схватање разлике између одговорности према себи, другим људима, заједници;

- **различитост култура** - познавање најважнијих обележја своје културе и схватање утицаја своје културе на лично понашање, разумевање узрока културних разлика и подстицање схватања да је различитост култура темељ богатства света, разумевање односа између културних разлика, људских права и демократије, препознавање и превазилажење стереотипа и предрасуда;

- **једнакост** - познавање појма једнакости у контексту расних, културних, националних, верских и других разлика;

- **право и правда** - разумевање значења појмова права и правде, схватање односа између права и правде; познавање улоге права у осигурању појединачне и друштвене сигурности, познавање основних последица непоштовања правних норми;

- **мир, сигурност и стабилност** - разумевање значења појмова мир, схватање улоге коју сарадња и мирно решавање сукоба има за лични, национални и глобални развој, познавање неких основних поступака мирног решавања сукоба;

- **демократија** - познавање основних обележја демократског процеса и разумевање односа између демократије и дечјих и људских права.

Задаци који се односе на **вештине и способности**:

- примена појмова - **примерена употреба појмова у комуникацији**;

- критичко мишљење - **преиспитивање утемељености информација,**

поставки и ставова;

- јасно и разговетно исказивање личних ставова;

- самостално доношење одлука и извођење закључака - **одговорност у**

просуђивању и тумачењу;

- саосећајна комуникација - **изношење својих осећања, потреба, мишљења и слушање, разумевање и уважавање туђих**;

- истраживање - **избор, прикупљање, критичка анализа и провера података из више извора као начин решавања проблема**;

- тимски рад - **прилагођавање свога мишљења групи ради изналажења заједничког решења**;

- ненасилно решавање сукоба - **дијалог, преговарање, аргументовано излагање, који су усмерени према заједничким циљевима**;

- руковођење - **одговорно управљање групом према критеријуму опште добробити**;

- учешће - **укључивање у процес одлучивања од заједничког интереса**.

Задаци који се односе на **ставове и вредности**:

- приврженост демократским начелима и поступцима - **дечја и људска права, једнакост, правда, друштвена одговорност, плурализам, солидарност, приватност**;

- приврженост мирољубивом, партиципативном и конструктивном решавању проблема;

- спремност на заступање и заштиту својих и туђих права;

- спремност на преузимање јавне одговорности за своје поступке;

- заинтересованост за свет око себе и отвореност према разликама;

- спремност на саосећање са другима и помоћ онима који су у невољи;

- спремност на супротстављање предрасудама, дискриминацији и неправди на свим нивоима.

I Тема: Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима

1. *Родитељски састанак* - сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама у вези са остваривањем програма грађанског васпитања,

2. *Уводни час* - упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема: Дечја права су универзална, једнака за све

1. *Дрво дечијих права* - увођење људских и дечијих права у разред, подсећање на оно што већ знају о правима и разматрање значаја ових права за сопствени живот.

2. *Правимо рекламни штанд конвенције о дечијим правима* - ученици детаљно проучавају једно право за које се определе договарањем, анализирају текст, истражују начин симболичког приказивања. Уче се да објасне свој избор, да га јавно презентују у стварној ситуацији.

3. *Сви различити - сви једнаки* - ученици ће научити да се упознају међусобно и да разлике прихвате као богатство

4. *Неправда је кад...* - кроз игру састављања слагалице симулирају неправду. Постају свесни своје реакције на неправду и схватају значај сарадње за решење проблема.

5. *Ставови о правди* - повезивање права са дужностима; прихватање да праведно за једног није увек нужно праведно и за другог

III Тема: Заједно стварамо демократску атмосферу у нашем разреду, школи

1. *Права, дужности, правила* - увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона

2. *Улога правилника, кућног реда школе* - подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима људских/дечијих права; да их разматрају, упоређују, да их се придржавају. Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила...

3. *Сви ми имамо предрасуде* - ученици преиспитују постојање предрасуда и стереотипа везаних за узраст, пол, националност. Уче се да увиде узрочно-последичну везу између постојања предрасуда и кршења права других. Уче се да препознају сукоб различитих вредности.

4. *Да сам чаробњак, ја бих* - подстаћи ученике да стварају визије са значењем, да креирају свет у којем се поштују права, у којем се прихватају одговорности, превазилазе стереотипи, прихватају различитости као богатство...

5. *Ставови о моћи* - помоћи ученицима да препознају вредности које подржавају дечја/људска права и развијају демократске односе. Помоћи ученицима да препознају наметање воље једнога или групице у односу на заједничко договарање и да сагледају последице једног и другог начина понашања по заједнички живот.

IV Тема: Живим демократију, демократска акција

1. *Сукоби и превазилажење сукоба, преговарање* - упознавање ученика са конструктивним начином за решавање међуљудских сукоба, који је применљив у разним ситуацијама.

2. *Тимски рад* - стављање ученика у ситуацију у којој увиђају предност тимског рада, начин функционисања у тиму, улоге сваког од чланова тима.

3. *Да се чује наш глас* - охрабрити ученике да излистају ситуације у школи за које сматрају да не подржавају или крше њихова права на игру, развој, здравље...

4. *Делујемо јединствено* - упознавање и вођење ученика са и кроз демократске процедуре одлучивања, ради долажења до заједничког решења проблема за који се сви залажу

5. *Аргументујемо и заступамо наше интересе* - уче се прикупљању података/аргумената, заступању, јавном наступању

6. *Тражимо закон за...* - планирање и спровођење акције за решавање проблема који су одабрали

V Тема: Људско биће је део целог света, развијање еколошке свести

1. *Међузависност* - разумевање света као система у коме су сви елементи - људи, догађаји, места - међусобно повезани

2. *Мрежа живота* - међузависност постоји и у природи

3. *Бринемо о биљкама и животињама* - како бринемо о биљкама и животињама, каква је наша одговорност према њима

VI Тема: Евалуација

1. *Ја пре, ја после* - ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли, као и сопствено напредовање.

2. *Презентација* резултата рада родитељима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Теоријски, предмет сазнање о себи и другима је утемељен на интеракционој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Одлучујућу улогу у развоју има управо сарадња између одраслог и ученика у зони наредног развоја, тј. у области оних функција које у време интеракције још нису развијене код ученика него су у фази настајања. Одрасли се појављује као организатор размене међу децом, која ће представљати подстицај за развој њиховог социјалног сазнања, самосвести, моралног и критичког мишљења.

Битне **методичке** одреднице образовно-васпитног рада су:

- искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи а не преношење готових знања;

- игровни контекст, тј. да кроз игру истражују разноврсна решења за проблеме са којима се суочавају;

- метода партиципације и интеракције омогућава ученицима да стекну самопоуздање и да се поступно оспособе за разговетно изношење својих ставова и асертивни наступ пред другима, да прихвате тимски приступ решавању проблема и да буду мотивисани за постизање циљева од заједничког интереса.

- метода рефлексije примерена је ситуацијама у којима се јављају супротстављени ставови и помаже ученицима да се испитивањем својих и туђих ставова и потреба одлепе од свог става кад је он кочница заједничком решењу, јача вештину доказног мишљења која је темељ процеса преговарања.

Сваку од споменутих метода могуће је комбиновати са следећим методама и техникама рада:

- истраживачке методе (пројекти, анализе случаја),

- интерактивне методе (дискусија, расправа, преговарање, дијалог, интервју, дописивање, прикупљање помоћи),

- симулацијске методе (игра улога, симулирање доношења одлука, симулирање међукултурних односа),

- игровне методе (драматизација, игре улога из прича, игре опуштања),

- стваралачке методе (олуја идеја, израда новина, писање писама или прилога за новине, обраћање локалној управи, израда плаката).

Како је у предмету грађанско васпитање - сазнање о себи и другима важно да ученици стичу знања, усвајају вредности и развијају примерене вештине учећи са

другима и уз њихову помоћ, програмом су предвиђени следећи облици образовно-васпитног рада:

- рад у пару,
- рад у групи,
- размена у великој групи - одељењу,
- рад целог разреда,
- индивидуални рад.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада важно је водити рачуна о неколико чинилаца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно подстицајну размену:

- јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узајамног слушања. Важно је да ученици увиде да слушањем туђих гледишта и ставова имају прилику да сагледају своје полазиште у новом светлу, да га дограде и обогате;

- распоред седења који омогућује свим учесницима размене да виде једни друге;

- след активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова активности и размене;

- настава се изводи по редоследу наставних јединица како су дате у приручнику Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима 4.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су успешни у одређеној активности. Задатак наставника је да им јасно стави до знања да је свака лична експресија подједнако драгоцен, да охрабри децу да изнесу своје мишљење и кад је различито од осталих, само на начин који не вређа друге. *Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања и образовања је:*

- да помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, да осете да кроз процес размене с другима могу да обогате своју личност и сазнање,

- да подстиче код ученика развој оних стилова понашања којима се штите дечја/људска права и јачају демократски односи у школи.

За овај предмет наставник мора да буде спреман да подржи ученике кад им је тешко да се изразе или да слушају, и отворен да чује и оно што није у складу с његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Подстицајним питањима треба да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, да кроз социо-когнитивни конфликт сами реструктурирају своје мишљење и ставове.

Пошто је учење по моделу важан облик социјалног учења, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према ученицима демонстрира (демократске) вредности које жели да његови ученици усвоје.

КРИТЕРИЈУМИ И НАЧИН ОЦЕЊИВАЊА

Успех ученика из предмета грађанско васпитање оцењује се **описно** на основу:

- а) процене остварених постигнућа,*
- б) запажања о начину ангажовања ученика у току наставе,*
- в) препоруке за даље напредовање.*

На крају школске године изводи се закључна оцена: веома успешан, успешан.

Критеријуми за оцењивање су: **редовност** у похађању наставе, **заинтересованост**, **постигнуће**, **активно укључивање** у процес наставе.

ПРОСТОР, ОПРЕМА И НАСТАВНА СРЕДСТВА

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење укруг и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и могу изложити у учионици.

Материјал потребан за рад на реализацији предмета: 30 листова папира А4 формата по ученику, 20 комада великих пакпапира, фломастери и бојице за сваког ученика, селотејп и маказе.

Приручник за наставнике:

"Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима 4", Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2004.

Препоручена литература за наставнике:

Ршумовић Љубивоје, Буквар дечјих права, УНИЦЕФ, 1995.

КОНВЕНЦИЈА УН о правима детета, УНИЦЕФ

Розенберг М., Језик саосећања, Завод за издавање уџбеника, 2002.

Колберг Лоренс, Дете као филозоф морала, у зборнику Процеси социјализације код деце, Завод за издавање уџбеника, 1986.

Дејвид Белами, 101 начин да спасемо земљу, Одисеја, 2004.

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ и задаци

Увођење најмлађих нараштаја у традицијску културу кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције, један је од начина да се спречи убрзано одумирање многих важних елемената *традицијске културе* и њихов нестанак из праксе, односно из самог живота. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра, као што су стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укорењености и сл.

Концепција наставе овог изборног предмета посебан нагласак ставља на локалну народну традицију, чиме се у мултинационалној и мултиконфесионалној средини, каква претеже у Србији, чувају права и особености мањина и њихов идентитет.

Општи циљ:

Остварити директно увођење ученика у активности ревитализације традиције кроз непосредно упознавање материјалне и духовне традицијске културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу.

Задаци:

Усвајање елементарних знања о:

разлици између фолклорног и актуелног окружења, и то кроз:

- упознавање са основним фолклорним текстовима (бајке, легенде, приче, песме, пословице);

- упознавање са дечјим фолклором (игре и кратке текстуалне форме као што су загонетке, успаванке, разбрајалице итд.);

- усвајање елементарних знања о носећим наставним мотивима (различити за сваки разред у првом циклусу);

годишњем циклусу, и то кроз познавање:

- основних разлика између градског и сеоског начина живота;

- основних сезонских радова;

- основних обичајно-обредних радњи везаних за те радове;

- основних и општих празника;

- обичајно-обредних радњи везаних за те празнике.

У **четвртм разреду**, у оквиру овог изборног предмета, ради се и даље на развијању тема из прва три разреда и додају им се нови носећи мотиви кроз теме *Традиционални облици транспорта и транспортна средства*, *Народни музички инструменти* и *Носиоци народне традиције*.

Циљ и задаци:

- продубљивање знања о фолклорним празницима, биљкама, кући, занатима;

- стицање елементарних знања о традиционалним облицима транспорта и транспортним средствима и њиховом значају за живот људи на селу и у граду;

- упознавање различитих народних музичких инструмената и њихове улоге у традицијској култури;

- упознавање са носиоцима народне традиције (усменим, писаним и материјалним);

- схватање важности чувања и неговања народне традиције.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

У четвртм разреду ради се и даље на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће и/ или стекли у претходна три разреда преко изучавања овог изборног предмета. У овом наставном програму тежиште је на новим носећим мотивима. То су: *Традиционални облици транспорта и транспортна средства* и *Народни музички инструменти*, са пратећим фолклорним обележјима простора и времена у којима су настали. Ученици ће такође, моћи да упознају начине преношења садржаја народне традиције са једне на другу генерацију.

Преко изучавања ових тема, ученици ће упознати многе, већ заборављене облике транспорта и транспортних средстава, као и народне музичке инструменте и моћи ће да се приближе једном сасвим другачијем начину живота који је, већини њих, данас непознат. Одлуку о избору наставних садржаја доноси учитељ у складу са могућностима које нуди окружење-амбијент. Наставни садржаји могу бити:

Тема: *Традиционални облици транспорта и транспортна средства*

- сувоземни унутрашњи саобраћај (пешачки саобраћај, колски саобраћај, занимања у сувоземном саобраћају);

- трасирање, изградња и одржавање путева;

- пратећи објекти (ханови, караван - сараји...);

- значајни путеви у прошлости;

- поштански саобраћај (голубови писмоноше, писмоноше - татари, телали...);

- саобраћај на води (транспорт водом, од балвана до брода, прелаз преко воде - брвно, скела, корпе, мостови...)

Тема: *Народни музички инструменти*

- врсте народних музичких инструмената (гусле, фрула, гајде, свирала од сламе, свирала од перја црног лука, пиштаљка од врбове гране, "виолина" од кукурузовине, свирала од кукуте, тиква...);

- материјали од којих су израђени музички инструменти;

- улога музичких инструмената у обележавању годишњег циклуса обичаја (обреди и празници) и животног циклуса обичаја (рађање, крштење, свадба, испраћај у војску).

Тема: *Носиоци народне традиције*

- начини преношења народне традиције (усмени, писани и материјални садржаји);

- начини чувања традицијске културе;

- науке, установе и друштва које се баве чувањем и неговањем традицијске културе;

- преношење садржаја народне традиције из садашњег времена на наредна поколења.

Избор садржаја за овај предмет препушта се учитељу, уз препоруку да поведе рачуна о директној повезаности носећих тема са темама у оквиру обавезних наставних предмета: *Српски (матерњи) језик, Природа и друштво, Музичка култура и Ликовна култура*. Ова непосредна корелација садржаја обавезних и изборног предмета може се искористити као предност при интегрисаном тематском планирању у реализацији разредне наставе. Осим интегрисаног тематског планирања, пожељно је користити феноменолошки приступ при изучавању наведених садржаја.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Како год да се осмисли настава овог изборног предмета, компаративни метод остаје незаобилазан због сталне потребе да се традиција сопственог народа ставља у ужи и шири контекст. Овај изборни предмет може се, и треба га тако схватити, као интердисциплинарно средство за лакше савлађивање нових и непознатих чињеница (уз помоћ блиских и познатих). Преко савладавања декоративних елемената обичаја и обреда, везаних за верске и сезонске фолклорне празнике, препоручује се приступ који у оквиру наставних предмета из области уметности има разрађену методологију за такав рад.

И даље се препоручује изостанак теоријске наставе, у шта спадају и сви покушаји потпуне или делимичне реконструкције локалних или општих обичаја и обреда. Ученици само на појмовном нивоу треба да се упознају са наукама, установама и друштвима која се баве очувањем и неговањем народне традиције, кад што су етнологија, народна књижевност, историја, археологија, етномузикологија, музеји, САНУ, етно села, културно-уметничка друштва, друштво ткаља и друго.

Реализација овог програма, као и код претходна три, захтева ангажовање наставника на истраживачком раду и сталну размену информација са ученицима у циљу што боље спознаје садржаја локалне традицијске културе.

Приликом реализације теме *Народни музички инструменти* пожељно би било да ученици сами израде неке од инструмената и покушају да на њима свирају. У томе им могу помоћи следеће књиге:

Д. Големовић, *Народна музика Југославије*, Београд 1997.

З. Марковић, *Неговање изворног фолклора у раду са децом*, Београд 1976.

Препорука је да се на крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, организује изложба/приредба којом би ученици

показали која су знања стекли и које су материјале, предмете, текстове и фолклорне садржаје прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему и сарадњу са неким од наставника чији је предмет у корелацији са *Народном традицијом*.

ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Да би се обезбедила квалитетна настава у оквиру наставног предмета *Народна традиција*, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара, од којих су први у вези са предметом, други са наставом, а трећи са наставним амбијентом.

Предметни параметри

- Садржаји који се проучавају у оквиру овог предмета јесу део традицијске културе, односно културе која се одржава на традицији, усменом преношењу знања и података са колена на колена. Али у најопштијем виду, традицијску (као и сваку другу) културу, чине споменици духовне и материјалне природе, те се аналогно томе може говорити о материјалној и духовној традицијској култури.

Наставни параметри

- Практични вид наставе у овом предмету подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе, било да се они израђују према постојећем моделу, било да се са њима упознаје у аутентичном амбијенту.

- Теоријска настава даје тумачење одређене обичајно-обредне праксе, поставља је у јасно дефинисан контекст и приказује њен историјски развој, тамо где је то могуће, или се замењује фолклорним текстовима који на одговарајући начин прате стицање првих, елементарних знања о традицији и култури.

Амбијентални параметри

- Амбијент у коме се школа налази утиче на избор садржаја наставног програма, чиме се отвара могућност најбољег и најпотпунијег пласирања локалних предности и ресурса.

РУКА У ТЕСТУ - ОТКРИВАЊЕ СВЕТА

Назив предмета *Рука у тесту - откривање света* упућује на непосредну активност деце при изучавању појава у природи и откривању света који их окружује. Основна идеја увођења овог изборног предмета јесте неговање, подстицање и развијање природне дечје радозналости и тражење одговора на питања ШТА, КАКО и ЗАШТО.

Разматрање питања о природи на раном школском узрасту помаже детету у његовом развоју и успостављању односа са материјалним светом у окружењу. Дете открива да је материјални свет погодан за истраживање и постављање бројних питања. Оно развија своју личност, интелигенцију, критички дух и формира став према реалном свету. На тај начин се мења његова улога, од пасивног посматрача оно постаје истраживач.

У оквиру овог изборног предмета предложени су огледи који не захтевају сложену и скупу опрему. Довољни су предмети и материјали из свакодневног живота. Огледи су једноставни и може их изводити свако дете.

Неки циљеви и задаци предмета *Рука у тесту - откривање света* ослањају се на циљеве и задатке предмета *Свет око нас* и **Природа и друштво**, чиме се омогућује комплексније додатно разумевање појава у природи и развијање активног истраживачког односа према окружењу. Полазећи од сазнања стечених у оквиру

предмета *Свет око нас*, ученик ће развијати интелектуалну активност и вештине у контексту природних наука.

Циљ и задаци овог изборног предмета су:

- развијање основних појмова из природних наука и њихово повезивање;
- развијање радозналости и истраживачких способности;
- развијање основних елемената логичког и критичког мишљења;
- подстицање усменог и писменог изражавања кроз дискусије и записе о изведеним огледима;
- развијање толеранције, самосталности и способности за рад у групи.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљеви и задаци

- формирање и развијање основних појмова из природних наука и њихово повезивање;
- развијање способности за активно стицање знања о природним појавама кроз истраживање;
- развијање дечјих интересовања и интелектуалне активности;
- развијање способности запажања основних својстава објеката (материјала), појава и процеса и уочавање њихове повезаности;
- формулисање питања, постављање хипотеза и исказивање претпоставки за решавање проблема;
- развијање критичког мишљења кроз посматрање и експеримент;
- истраживање и уочавање узрочно-последичних веза појава и процеса окружењу и у изведеним огледима, издвајање параметара и уочавање њиховог односа;
- решавање једноставних проблем-ситуација, самостално и у тиму;
- коришћење научног речника, примереног узрасту, за описивање промена својстава материјала, појава и процеса и поступака и корака у истраживању;
- подстицање усменог и писменог изражавања кроз дискусије и вођење експерименталне свеске;
- развијање критичког односа према информацијама које се добијају чулима;
- препознавање опасности и услова за безбедан рад.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Истражимо:

Има ли правила која важе за сва кретања.

Да ли је лакше помоћу стрме равни
(подизање предмета, савлађивање успона).

Чему служи полуга.

Присуство притиска ваздуха (атмосферског притиска).

Боца као барометар.

Како угасити ужарено дрвце.

Притисак у води.

Како воду учинити бистром.

У којој води сапун боље пени
(кишница, вода са чесме, морска вода).

Како вода проводи топлоту.

Како направити водени термометар.

У којој ће посуди чај најдуже остати топао.

Лимун као батерија.
Како су везане две сијалице које светле ако при одвртању једне друга остане да светли.

Како направити компас.

"Струјни" магнет.

Како помоћу огледала осветлити део тела који је у сенци.

Шта се догађа иза угла зграде (перископ).

Ликови код равног огледала (различит положај предмета и огледала).

Који се ефекти могу постићи са два равна огледала.

Кашика као огледало.

Да ли нас очи варају (преламање светлости).

Лупа нам помаже - како.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У оквиру предмета *Рука у тесту* - откривање света ученицима треба пружити прилику да:

- размишљају и развијају интелектуалну активност и вештине у процесу упознавања и разумевања појава у природи;

- задовоље своју радозналост на различите начине: посматрањем, истраживањем, кроз самосталну активност и добро осмишљен поступак, размишљањем, уношењем малих промена и проверавањем њихових ефеката.

Овај приступ карактерише:

- примена истраживачких метода у научном образовању;

- партнерски однос наставник-ученик, који подразумева заједничко формулисање проблема и питања;

- вођење акција од стране ученика и предвиђање њиховог исхода, тј. постављање хипотеза и њихово проверавање;

- објашњавање и континуирано бележење у експерименталну свеску својих запажања, поступака и корака у истраживању.

Описани приступ представља карактеристичне кораке научног метода, а наставник води и усмерава ученике у раду. Он их охрабрује да постављају питања, истражују и дискутују.

Треба посебно имати у виду да се циљеви и задаци овог предмета постижу кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Активности ученика

За остваривање циљева и задатака овог предмета важно је да се омогући настава у којој ће активности ученика бити разноврсне: посматрање, сакупљање материјала и података, упоређивање, класификовање, бележење, замишљање и постављање огледа (експеримената), објашњавање, коришћење података, представљање оног што је виђено и урађено, постављање једноставних модела, дискутовање резултата и давање предлога нових експеримената, самостално и групно истраживање.

Активности наставника

Наставник води и усмерава ученике у свим етапама истраживачког рада: приликом постављања питања и хипотеза, предлагања огледа, њиховог извођења и представљања резултата рада.

Припрема наставника за овакве часове обухвата разматрање важних питања о теми часа, избору садржаја, активности, амбијенту за реализацију, коришћењем

различитих извора информација (учбеници, популарна и стручна литература, Интернет...). Поред тога, на часове се могу позвати разни гости - стручњаци (наставници предмета природних наука, научници/истраживачи...) који могу пренети своја искуства деци и дати им упутства како да унапреде свој начин рада.

ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљеви и задаци:

- оспособљавање за активно упознавање стања животне средине;
- познавање узрочно-последичних веза у животној средини;
- познавање негативних утицаја човека на животну средину;
- испитивање узрочно-последичних веза у животној средини извођењем једноставних огледа;
- подстицање одговорног односа према живом свету;
- подстицање одговорног односа за рационално коришћење природних богатстава;
- уочавање различитости у живом свету као услова за опстанак;
- испитивање појава и промена у природи;
- подстицање одговорног, здравог односа према себи;
- оспособљавање за решавање проблемских ситуација самостално/тимски;
- оспособљавање за доношење правилног става и за критичко мишљење.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЖИВОТНА СРЕДИНА

- Сналажење у природи (повратак природи, стазе у природи, знаци оријентације и исхрана у природи).
- Истраживање узрочно-последичних веза у животној средини (ваздух, вода, земљиште и бука).
- Активно упознавање стања животне средине извођењем једноставних огледа у учионици.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

- Разноврсност живог света као услов за опстанак (биодиверзитет).
- Нестајање врста (најчешће угрожене биљке и животиње).
- Кружење материје и протицање енергије кроз односе исхране.
- Природне појаве и промене у животној средини.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

- Активна заштита животне средине кроз организовање разних акција чувара природе ван учионице (шtedња, рециклажа, озелењавање...).
- Одговоран однос према животињама и биљкама.
- Право на здраву животну средину, квалитет живота.
- Одговоран однос према себи и животној средини у целини.
- Критички и отворен став и сарадња са локалном средином, друштвом за заштиту животне средине, за заштиту животиња...

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји изборног наставног предмета Чувари природе имају за циљ подизање свести о здравој животној средини; продубљивање знања, вештина и

навика у вези са заштитом природе; јачање сопствене иницијативе, способности и одговорног односа према животној средини.

Садржаји програма омогућавају успешнију реализацију циљева и задатака, а оперативна разрада препуштена је наставницима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене теме.

Наведени садржаји имају за циљ подизање знања о заштити животне средине на виши ниво у односу на претходно стечено знање, а усмерени су на примену и практичну реализацију и ван школског простора, у непосредном окружењу - природи.

Изборни наставни предмет Чувари природе пружа велике могућности за интеграцију и корелацију са другим наставним предметима, јер су му садржаји мултидисциплинарни (српски језик, математика, ликовна култура, музичка култура, природа и друштво...).

ОД ИГРАЧКЕ ДО РАЧУНАРА

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљеви и задаци

- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата и рачунара у игри и свакодневном животу;
- развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
- упознавање и употреба једноставних програма за рачунарске игре и образовне програме;
- развијање способности решавања задатака уз помоћ рачунара;
- развијање конструкторских вештина;
- развијање способности за тимски рад.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Цртамо и пишемо

- цртање и писање текста
- цртање по слободном избору и по задатој теми сложенијих цртежа комбинованих са текстом
- комбиновање појединих алата за цртање и писање у решавању конкретних проблема

- покретање програма

- чување цртежа

- штампање

Правимо одељењске новине

- припрема материјала за новине

- уређивање текста и цртежа

Играмо се и снимамо

- web - камера

- прикључивање камере на рачунар

- покретање програма за снимање

- меморисање и уређивање снимака

Креирамо, стварамо

- креирамо одељењски CD - комбинација снимака web - камером, музике, текста, фотографија из разних ситуација и активности одељења

- електронска пошта, покретање програма, креирање поште, слање и примање

- пригодне активности (Нова година, Дан жена, рођендани) креирање писма, постера, транспарента, позивнице, честитке, календара, албума... користећи једноставан програм и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Рад на рачунару у четвртом разреду наслања се на знања и умења стечена у претходним разредима. Неопходно је обновити нека знања о конфигурацији рачунара, основним компонентама и намени појединих делова, програму за писање текста и цртање. Посебну пажњу треба обратити на ученике који су се касније укључили у реализацију ове наставе.

Уз одговарајући програм за писање, омогућава се наставак коришћења рачунара за писање текста и цртање. Ученике треба упознати са сложенијим програмом за обраду текста, који нису упознали у претходним разредима. Поред процедуре за покретање програма и избором слова (фонта), упознавањем начина писања (и брисања) малих и великих слова и уређивањем текста и цртежа. С обзиром на то да се употребљава сложенији програм за писање, ученицима се може дозволити да користе оне опције за које покажу интересовање. Опције нису обавезне већ су остављене ученицима, тј. наставнику, да их прилагоди потребама.

Од "алата" за цртање могу да користе оне које су ученици у претходном разреду већ упознали (линију, оловку, гумицу, цртање правоугаоника, цртање елипсе, кантицу, спреј, пипету, криву линију, полигон) у комбинацији за испис текста. Коришћењем наведених алата, кроз игру, упознати могућности примене рачунара при изради одељењских новина и слично.

И даље треба инсистирати на програмима који су по правилу прилагођени узрасту ученика, користећи програме у којима може бити померање објеката и постављање на одређено место ради формирања целине итд., које поспешују креативност, координацију покрета и моторику руку код ученика.

Образовни рачунарски програми у четвртом разреду треба да буду оријентисани на коришћење рачунара у настави и учењу, тј. у решавању одређених задатака у појединим наставним предметима. Образовни софтвер треба да је лиценциран и да има сагласност за употребу од Министарства просвете и спорта.

Примену **web** камере треба пропратити детаљима као што су прикључивање камере на рачунар, покретање програма за снимање, меморисање и уређивање снимака.

Креативне активности односе се на део коришћења **web** - камере при креирању одељењског **CD** - комбинација текста, музике, фотографија из разних ситуација и активности одељења, електронска пошта, креирање поште, слање и примање.

Пригодне активности као што су оне везане за Нову годину, Дан жена, дан школе, рођендани итд. омогућавају разне креације као што су израда позивнице, честитке, писма, постера, транспарената... користећи једноставне програме и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.) комбиновањем обраде материјала, руковања фотоапаратом, **web** - камером, скенером, електронском поштом.

Садржаји програма нису строго дефинисани, већ их наставник тематски везује у логички организоване целине које воде ка реализацији наведених циљева и задатака предмета. Наставник има слободу да динамику реализације наставних садржаја примери активностима, придржавајући се укупног годишњег фонда часова (36) као основне оријентације и оквира у свом раду.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

A MAGYAR NYELV A NEMZETI KULTÚRA ELEMEIVEL

Bevezetés

Az anyanyelv szerepe a gyermek érzelmi, értelmi és szociális fejlődésében rendkívül nagy. A kommunikáció ma már nehezen képzelhető el a verbális megnyilatkozás formái nélkül. Az egyén érvényesülése a társadalomban nagymértékben függ a nyelvi kifejezőkészség minőségétől, történjen az akár anyanyelven, vagy a társadalmi környezet nyelvén, illetve idegen nyelven.

Az anyanyelv megfelelő szinten való alkalmazása lehetővé teszi az identitástudat kialakítását, a másokkal való kapcsolatteremtést, növeli az önbizalmat.

A gondolkodás és a nyelv szorosan kapcsolódik egymáshoz. A nyelvi kifejezőkészség fejlesztése közvetlen kapcsolatban áll az egyén megismerő képességének a fejlődésével, valamint a gondolkodás fejlődésével általában. A nyelvtanulás eredményesebb, ha a nyelvet a kommunikáció szolgálatába állított természetes eszközként kezeljük, ezért nem elszigetelten, a kontextustól elidegenítve kell azt tanítani.

Fontos, hogy a tanuló felismerje anyanyelvének értékeit, szépségét, mert anyanyelvének helyes és szabatos használata hozzájárul személyiségének gazdagításához és kiteljesítéséhez.

A magyar nyelv tanulását a gyerekek számára élvezetessé kell tenni, amit tudományosan és módszertanilag jól megalapozott módszerekkel lehet elérni.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

4. osztály

A tárgy célja: Az anyanyelvi nevelés alapvető feladata az értelmes, kifejező beszédkészség, a beszédmegértés és az anyanyelven folyó kommunikációs képességek fejlesztése, a tanulók magyar nyelvi tudásának továbbfejlesztése, melynek során meg kell ismerkedniük a magyar nemzeti kultúra elemeivel, a népköltészet és a gyermekirodalom néhány alkotásával. Legyenek képesek anyanyelvükön az életkoruknak megfelelő módon kommunikálni, helyesen és szabatosan megfogalmazni megnyilatkozásaikat. Aktív szókincsüket új szavakkal, szókapcsolatokkal kell bővíteni, hogy minél könnyebben bekapcsolódhassanak a mindennapi kommunikációba. Fejleszteni kell írás- és olvasási készségeiket magyar nyelven, meg kell alapozni a magyar nyelvtani tudásukat és megismertetni velük a magyar helyesírás alapelveit. Fokozatosan be kell vezetni a magyar és a szerb nyelv grammatikájának kontrasztív megközelítését, összehasonlítva az elsajátított nyelvtani módszeres egységeket a két nyelvben.

A fő feladatok a következők:

Fejleszteni kell a tanulók beszédértését, hogy teljes mértékben megértsék a szövegeket, irodalmi műveket, de más, a korosztályukhoz illő, egyéb forrásból származó szövegeket is.

Gyakoroltatni kell a helyes artikulációt, hogy beszédük tagolt, érthető legyen, különös tekintettel a hosszú és rövid magán-, illetve mássalhangzók képzésére, a beszédhangok időtartamának érzékeltetésével. Rövidebb verseket, szerepeket taníttatni meg velük.

Fejleszteni kell a magyar nyelven való írást, a magyar helyesírási alapelvek lényegének ismertetése.

El kell sajátíttatni a tőmondattal kapcsolatos tudnivalókat: a tőmondat fogalmát, részeit. Alapismereteket kell szereznük az igeről, a főnévről és a melléknévről.

Tovább kell fáradozni a folyamatos szókincs bővítésükön.

A tanulók aktív részvételét kell biztosítani a kommunikációs gyakorlatok során, hogy meg tudják fogalmazni mondanivalóikat, tudjonak elbeszélni, leírni valamit, mesélni valamiről és értesíteni valakit valamiről, úgy szóban, mind írásban.

A tanulókat kötetlen beszélgetésre kell ösztönözni, mondják el véleményüket valamiről, egy-egy velük történt eseményt, fejezzék ki érzelmeiket valamivel kapcsolatban, figyeljék meg és írják le egyes élőlények és tárgyak jellegzetességeit.

Témakörök és tartalmak:

SZÖVEGÉRTÉST FEJLESZTŐ GYAKORLATOK (kb. 12 óra)

az elolvasott irodalmi műben szereplők tetteivel kapcsolatos véleménynyilvánítás, a szereplők gondolatainak, nézeteinek feltárása és magyarázata

az okok és következmények feltárása az irodalmi műben

a művek üzenetének, tanulságának a megértése a szöveg részletei alapján

az irodalmi mű tolmácsolása, más szavakkal való elmondása

megtanulni minél tömörebben elmondani a szöveg tartalmát úgy, hogy minden lényeges mozzanat benne legyen

a tanulók próbálják meg saját álláspontjaikat a szövegből vett példákkal alátámasztani

OLVASÁST FEJLESZTŐ GYAKORLATOK (kb. 10 óra)

az új szavak, kifejezések betűsorát minél rövidebb idő alatt ismerje fel a tanuló

azonosítsa egy rátekintéssel az egymástól távolabb eső szavakat

néma olvasás technikájának továbbfejlesztése, a diák tudjon szövegrészeket kikeresni megadott kérdések alapján

a szövegek számukra legszebb vagy a legtanulságosabb részeinek a hangos fölolvassása

NYELVTANTANÍTÁS (kb. 15 óra)

a tömondatdal kapcsolatos alapvető ismeretek ismertetése: a tömondat fogalma és részei (az alany és az állítmány)

az ige, a főnév és a melléknév

a szerb nyelv óráin tanult azonos nyelvtani fogalmak összehasonlítása a magyar szófajokkal (mit fejez ki az ige a szerbben és mit a magyarban, milyen a szerb és milyen a magyar főnév, van-e különbség a szerb és a magyar melléknévek között, mindezt példákkal támasszuk alá)

a főnév egyes és többes száma

helyesírástanítás: a kiejtéstől eltérő hangkapcsolatos igék helyesírásának gyakorlása, a felszólító módú igék helyesírásának gyakorlása

a nagy kezdőbetűk használata a magyarban és a szerbben (különös tekintettel a földrajzi nevek írására)

IRODALOMSIMERET (kb. 15 óra)

az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar gyermekirodalom néhány alkotását, valamint néhány, a korosztályhoz illő világirodalmi szöveget

meg kell ismerkedniük az alapvető irodalmi műfajokkal: a vers, a próza, a dráma, a szöveg

meg kell tudniük különböztetni és fel kell ismerniük az alábbi fogalmakat: vers, verssor, versszak, történet, elbeszélés, mese, állatmese, szöveg, részlet, szakasz, bekezdés

a verstani ismereteket bővíteni kell még a ritmus, a rím, a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok váltakozására vonatkozó alapvető tudnivalókkal

KIFEJEZŐKÉPESSÉG FEJLESZTÉSE (kb. 20 óra)

az írás érje el az automatizáltság kezdeti fokát, melynek feltétele a gyakorlottság

írásbeli és szóbeli kifejezési készségek fejlesztése, a tanuló megismerkedik a szerkesztés alapismereteivel

a terjengőség helyett a tömörségre való törekvés
a tanulók megismerkednek az anyaggyűjtés legegyszerűbb módjaival (a megfigyelés, emlékezés, elképzelés, olvasás)

képesek legyenek rövidebb szövegek alkotására (élménybeszámoló, egy szöveg tartalmának elmesélése...)

kísérni kell a tanulókkal együtt a magyar gyermeksjót, legyen módjukban életkorukhoz megfelelő zenét, irodalmi alkotásokat tartalmazó CD-ket hallgatni meg az órán

A témakörök és azok feldolgozásának szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket a tanár olvas fel az órán, vagy pedig ők maguk háziolvasmányként, legyenek rövidek, érthetőek, egyértelműek. A válogatás a magyar gyermekirodalom klasszikusaira, vagy pedig az ismert, világirodalmi írók, gyermekeknek szánt művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA:

A tanulók tevékenysége

Játék a szavakkal

szófejtéseket végez,

találós kérdéseket fejt meg, talál ki önállóan

képrejtvényeket old meg

Olvasásfejlesztés

az értelmes olvasás fokozatos kialakítása

a néma, a szöveg természetének megfelelő, hangsúlyos olvasás begyakorlása

fokozzuk az olvasás ütemét

megadott kérdések alapján gyorsan ki kell keresnie egy-egy szövegrészletet

Szövegértés

megkülönbözteti a fő- és mellékszereplőket, azoknak egymáshoz való viszonyát

a szöveg lényegének megértése

a szöveg elmesélése, a lényeges mozzanatokra való összpontosítás segítségével, vázlatkészítés

a tanuló ismerje fel az ok-okozati viszonyokat a szövegben

értékelje a szereplők tetteit és magatartását

fogalmazza meg egy-két mondatban a szöveg üzenetét

Szövegalkotás

bevezetjük a tanulót az írásbeli dolgozat elkészítésének módszerébe,

elsajátítják az írásbeli közlés alapvető formáit

a szöveg három fő részének tiszteletben tartásával egyszerű szövegek alkotása

kötetlen beszélgetések, önálló megnyilatkozások az elolvasott irodalmi művekről

megnyilatkozások az irodalmi művek által kiváltott érzelmi hatásokról

szituációs beszédgyakorlatok a tanuló egyéni állásfoglalásának kifejezésével

alapvető információkat tartalmazó naplót vezessen a tanuló a téli szünidő folyamán

A szövegek műfajával kapcsolatos gyakorlatok

a vers, az elbeszélés a dráma megfigyelése

a levél műfaja

Szókincsbővítés

a szövegben felbukkanó ismeretlen kifejezések kiemelése,

szó- és kifejezésgyűjtés megadott témával kapcsolatban

mondatokat alkotnak a begyűjtött szavakkal

a begyűjtött szavak rokon- és ellentétes jelentésű szavainak megkeresése

válogatott kifejezések kiemelése a szövegek környezetéből és a mindennapi beszédben való alkalmazásuk

Elbeszélés

a diákok rövid történeteket találnak ki és mondanak el
a diákok közvetlen környezetének megfigyeltetése és elmondatása

A kommunikációs készségek fejlesztése
rövidebb 10-12 mondatos fogalmazások írása
a levélírás formája, a boríték megcímezése
szituatív beszédhelyzetek dramatizálása

Házi feladatok

időnként a tanulók házi feladatokat kapnak: rövidebb fogalmazás az órán feldolgozott témákról

Helyesírástanítás

a mondaton belüli nagy kezdőbetűs szavak gyakorlása

felhívni a tanulók figyelmét a szerb és a magyar helyesírás közötti különbségekre a nagy kezdőbetűkkel kapcsolatban

az egyes és többes szám megfigyeltetése a mondatban

a kiejtéstől eltérő hangkapcsolatos igék helyesírásának gyakorlása, a felszólító módú igék helyesírásának gyakorlása

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanító tevékenysége

A tanítónak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, előtudását, a különböző diákok különböző nyelvi szintjét. A tanító szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

Irodalom

A diákok nyelvtudásának szintjétől függően a tanító megválasztja a legmegfelelőbb könyveket és egyéb segédeszközöket, amelyek az előírt eredmények megvalósításához szükségesek. Használhatja már a meglévő könyveket, munkalapokat és gyakorlófüzeteket, amelyek az anyanyelvápolásra készültek, de a harmadik osztályos magyar nyelvű olvasókönyvet is, valamint a gyermek-folyóiratokat. Esetleg sokszorosított formában is kioszthatja a témakörnek megfelelő konstruált szövegeket.

РОМСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

ROMANI ČHIB E ELEMENTJENCA NACIONALNO KULTURA

Siljovibasko plani vaš barjaripe romana dajaka čhibjako gatisardo sito vaš odola sikljovne ano fundone skole, savengo dajaki čhib romani, a nakhena ano klase e srpsko sikljovibasko čhibja jase čhibja aver nacionalno minoritetjengo. Buti edukaciako kotar dajaki čhib akate siton jekha-jekh e bukja edukaciako kotar srpsko sar dajaki čhib ano sikljovibe, e specifikane karakteristika savc si ola romani čhib.

Reso programi e bukjako sito barjaripe dajaka čhibjako thaj gatisaripe sikavnengo te hraminen, drabaren thaj šukar te vakharen dajaki čhib. Uzo odova, reso sito o sikljovne te pendžarenpe e fundone kanunenca pere dajaka čhibjake, te sikljon olen thaj te istemalkeren. Jekha-jekh manglape te baravalakaren poro alavari, bajakaren hačaribe prekal lačno thaj te pendžarenpe e kultura thaj istoria Romengi.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

IV KLASA

Operativno bukja

Sikljovne manglape te džanen kontinuirimo, hačardo thaj semnikano drabaripe tekstjengo.

Planea te bajakarolpe vakheribaske kvalifikacie e sikljoveske.

Materia savi dendili ano rami pendjaribe čhibjako sikljovne manglape te phagen ano niveli pendjaripasko thaj sukcesno istemalkeribe.

Planea te bajakorlpe alavari sikljovnengo, te kerolpe buti vaš šukar formiribe laforuntako.

Sikljovne manglape te sikljon te vakharen phande kana mothavena pere keribe thaj odova so si ano teksti.

Te istemalkerenpe ortografsko kanunja save dendile ano sikljovibasko planja.

Te djanenpe ortografsko kanunja.

Te džanelpe čhibjaki struktura thaj paše 250-400 neve lafja thaj fraze.

Te lolpe gramatikaki terminologia e romana čhibjake.

Te sikavenpe sikljovne sar te istemalkeren alavari.

Te lenpe te sikljolpe avazjengo prmibe ani romani čhib.

Laforutni thaj ulavibe laforutnako pedo kompozicia.

Anglune djene laforutnake (subjekti thaj predikti).

TEMATIKA

Familia: Kheresko rndo ani familia. Ulavibe bukjengo maškar djenutne familiake. Sikavibe pačavibe thaj pačiv prekal aver. Todinipe, sankcionišibe.

Skola: Kheresko rndo ani skola. Neve sabdjektja. Sikavne. Kupate keribe, piknik, skolake manifestacie, skolako mukljipe.

Direktno trujalipe, gav thaj diz divea thaj rakja. Agronomiake bukja.

Natura: Agronomiake produktja. Veš thaj vešeske bijanimete, naturake kerdipe.

Gendja: Fundone gendja, rndomo gendo, phaglogendo.

KULTURA MOTHAVIBASKI

Mujesko mothavdipe

Sikavibe čačikano vakheribe.

Reprodukcija odolesko so si ano harne dijafilmja thaj tekstja ulaviba role.

Sikljovibe te recitolpe thaj lačo vakheribe (retorika).

Korkoro agorisibe jekh poangle dendo teksti (paramisi).

Dikhljraipe natura thaj naturake keribe (nizia, čarjaki umal, alindj, plajna, dorjav, len, atmosferake peribe) thaj mujesko mothovipe akalengo.

Dikhibe thaj deskripcia e animaljengo thaj e manušengo.

Te delpe djevapi pedo pučibe (pobut djevapja pedo jekh pučibe).

Čhibjaki kelibe (te čivolpe pučibe thaj te delpe djevapi).

Ano štarto klasa te kerolpe adjahar sar ano trito, istemalkeriba odola šajipe save dena tematsko kotora. Manglape te kerolpe transformacia tekstjengi, te lungarolpe e paramisi thaj aver.

Hramibasko mothavdipe

Repeticia djanipaski kotar hramibe tekstjengo. Hramibe tekstjengo pedo fundo piltako jase jekh rndo piltjengo.

Ulavibe po kotora o teksti. Poangle keribe, korkoro keribe thaj konsekvence keribaske.

Kvalifikuibe vaš deskripcia. Leibe fundone noja deskripciake (arakhibe deskripciake kotora kotar pustik). Dikhibe - te astarolpe dikhibe: sito mi deskripcia pedi natura, šej, persona jase keribe. Kupate dikhljaribe, kupate formiribe laforutnako (vaš tabla, sevli vaš bunište, banka, thaj aver.) thaj hramibe laforutne kotar e tabla.

Deskripcia: Mujea, palo odova hramiba; kupate dikhljaribe ano piknik, palo odova mothovdipe kotar odova ano skolako sahati. Lafja: adjektivi, sinonimi, istemalkceribe purane lafja save sikavena komparacia.

Deskripcia karakteristikano šej: majangle kerelape kupate dikhljaripe. Hramibasko deskripcia khere pedo fundo kupate dikhljaribasko (miri kukla, moro djuklo, miri kamlji khelutni, thaj aver.)

Dikhljaripe thaj deskripcia manušengi: sar dikhona thaj so kerena. Karakteristike: baripe, muj, urjavibe; andrune karakteristike save dikhljona pedo fundo olesko keribe thaj aktivibe.

PENDJARIBE ČHIBJAKO THAJ ORTOGRAFIJA

Komparativno leibe djanibasko kotar čhibja (čhibjaki struktura srpsko čhibjako). Sikavibe pedo pašibe thaj diference kana dikhenape srbjengi thaj romani čhib.

Laforutni (šerutne kotora laforutnake, nounsengo thaj verbjengo kotora).

Nouns (semnibe thaj ulavibe).

Adjektivi (semnibe thaj ulavibe).

Prononimi (istemalkeribe personalno prononimja).

Gendja (fundono semnibe thaj ulavibe).

Verbja (fundono semnibe).

Verbjenge vakhtja (prezent, perfekt thaj ftitur).

Istemalkeribe thaj hramibe bare grafemengo (personalno anava, anava raštrenge, anava dizutnengo - djenutnipe, anava pustikjengo, nevipengo, magazinengengo...)

Ani štarti klasa te kerolpe horipe djanipasko phando e formenca laforutnengo, thaj te nakholpe pedo anglune duj kotora laforutnake. Kotar relacie sabdjekti thaj predikti ani laforutni na manglape bute vakharolpe, već te bajakarolpe čačipasko vakheribe - bufljaripe čučavne laforutnengo.

Drabaripe - hramibe semnja interpunkciengo

Sikavno manglape te drabarol majlače, majšukar, majedukuimaske kotora paramisjake. Kana gilavnape manglape te vakharolpe šužo thaj čačikane lafja, sintagme thaj laforutne. Siljovipe lačo drabaripe giljengo.

Sikljovibe drabaripasko kana ulavenape o role. Drabaripe anda peste. Sikavipe vaš korkoribasko drabaripe.

Drabaripe tekstjengo ani drabarutni, thaj adekvatno artiklja kotar čhavorenge lila.

Ani štarti klasa manglape pana podur te sikavolpe "sar pani" drabaripe, te mothavolpe po jekhipe lafjengo save but drom istemalkerinape ano vakharibe. Sikljovnen manglape te sikavenpe pedo fonetsko šukar vakheribe. Ani akaja klasa šaj te drabarinenpe paramisja pedo role. Šukar sito te šunenpe artistikane mothovdipe save siton pedo kompakt diskja.

Pustikja

Drabarutni (čitanka)

Gramatika thaj lekhipe

Themutno thaj artistikano lilavnipe Romengo ani Srbia

Bukjako lil

Alavari

ORIENTACIONO RNDIPE BERŠESKO GENDO SAHATJENGO

Buti pedo teksti - 20

Vakheribaske sikljovipe - 8

Čhibjake (hramibaske) sikljovipe - 12

Gramatika thaj lekipe - 16

Lektira - 10

Istoria romano čhibjako - 6

Sistematizacia - 2

FORME RALIZUIBASKE E PROGRAMSKE

Akava siklovibasko plani vaš bararipe dajako romano čhibjako gatisarimo sitoj vaš odola siklovne fundone skolengo, savengo dajaki čhib sito romani, a nakhena ano klase e srbikane siklovibaska čhibja jase čhibja aver nacionalno minoritetjengo. Reso edukaciako kotar dajaki čhib akate, naturalno jekha jekh e resoa edukuibasko kotar srpsko sar dajaki čhib ano siklovibe, e specifikane karakteristika savi siola romani čhib. Oficielno lil romana čhibjako sito latinca.

Reso programesko bukjako sito barjaripe dajaka čhibjako thaj kvalifikuibe siklovnengo te hraminen, drabarinen thaj čačikane vakharena dajaki čhib. Uzo odova, reso sito o sikolovne pendjarenape e fundone decizijenca pere dajaka čhibjake, te siklon thaj te astaren olen. Ano jekh vakhti manglape te baravakeren poro alavri, bajakarna hačaribe prekal lačo thaj te pendjarenpe e kultura thaj istoria Romengi. Vaš odova, reso barjaripe dajako čhibjako sito kvalifikuibe siklovnengo, savenge dajaki čhib romani, a nakhena ani skola pi srpsko čhib, kaj poro djanibe, gndipe thaj hačaribe mothavena (mujea thaj hramiba) pi romani čhib.

Programi bukjako vaš barjaripe dajaka čhibjako ano disave segmentja dikhlarela o programi bukjako srpsko čhibjako (gramatika, lilavnipe, teoria).

Drabaripe

Jekh kotar fundono reso lačaribe dajako čhibjako sito barjaripe lokhe thaj semnibasko drabaripe.

Ano štarto klasa, kana bajrola tehnika drabaripaski ko sikljovne, manglape te dolpe pačiv po odova haljovena mi o teksti savo drabaren thaj hačarena mi olen.

Ulavdi pačiv manglape te dikholpe pedo vakheribe romano avazjengo: aspiratja, diftongja, dujavazja, sar ini ulavipe vakheribasko ano dijalektija ani romani čhib.

Analiziribe tekstesko

Kotar štarto klasa, manglape te analizirinenpe literalno tekstja sikljoviba e drabaripasko thaj mothaviba odova so drabarisalo.

Čhavore manglape te mothaven drabarutno teksti, te keren ole dramatizacia, te sikljon pošereste harne prozne thaj poetsko tekstja. Lačhariba literarno keribasko ko sikljovne te bajakarolpe zoralipe gndipasko thaj te anenpe klidutnipe, barvalipe olengo emocionalno lumija, alavari thaj kvalifikuibe mothavibasko.

Elementja kultura Romengi

Pendjaribe elementjenge kulturake, istoriake thaj tradiciake ko Roma, ano te luni klase majangle realizuinlape pendjariba thaj pašariba kotor tradicionalno lilavnipe thaj istoria prekal adaptirimo paramisja.

Sikljovne sikljona pošero aver-aver gilavne, pučutne, gendutne, themeske gendja, thaj aver te keljen thaj te gilaven.

Barjaripe kvalifikuibe vaš semnibasko vakheribe

Ano štarto klasa, sikljovelpo mothavipe thaj dramatizacia teksteski pedo poangle ulavde role. Manglape te mothavenpe save siton o šeja te kerolpe komparacia, te vakharolpe vaš fragmentja thaj piltja. Kana phanenape laforutne te truminenpe o sikljovnen te čiven disave lafja thaj odolea te pheren gndipe laforutnako so počačikane.

Gramatika

Ano štarto klasa, sikljovne pendjarenape e sa formenca laforutnenge.

Sikljovibe verbjengo (bukjako). Sikljovibe manginutne, leibaske thaj kupatne anavutne. Te dolpe pačiv kaj ani romani čhib anglo anavutni šajte ovol partikula (o); (e) jase (i). Manglape te dikholpe poloke te lolpe ini djanibe kotar čačikano ulavibe lafjengo

po agor mdosko. Manglape te dikholpe sar šajipe ini hramibe diktatjengo po angle lafjengo, a palo odova ini sa laforutnengo.

РОМСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Циљ и задаци

Наставни план за неговање ромског матерњег језика припремљен је за оне ученике основних школа чији је матерњи језик ромски, а похађају одељења са српским наставним језиком или језиком других националних мањина. Задаци образовања из матерњег језика су овде идентични са задацима образовања из српског као матерњег језика у настави, са специфичним карактеристикама ромског језика.

Циљ програма рада је неговање матерњег језика и оспособљавање ученика да пишу, читају и правилно говоре матерњи ромски језик. Поред тога, циљ је да ученици упознају основна правила свог матерњег језика да их науче и усвоје. Истовремено треба да обogaђују свој речник, развијају осећај према лепом и да упознају културу и историју Рома.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

Ученици треба да савладају континуирано, разумљиво и изражајно читање текстова.

Плански развијати говорне способности ученика.

Градиво наведено у оквиру познавања језика ученици треба да савладају на нивоу препознавања и успешног коришћења.

Плански развијати речник ученика, вежбати правилно формирање реченица.

Ученици треба да науче да говоре повезано приликом препричавања својих догађаја и садржине читавог текста.

Користити правописна правила наведена у наставном плану.

Савладати ортографска правила.

Савладати језичку структуру и око 250-400 нових речи и фраза.

Усвајати граматичку терминологију ромског језика.

Учити ученике како да користе речник.

Усвајати и учити гласовне промене у ромском језику.

Реченица и подела реченице по саставу.

Главни чланови реченице (субјекат и предикат).

ТЕМАТИКА

Породица: Кућни ред у породици. Подела послова међу члановима породице. Изражавање поштовања и пажње према другима. Награђивање, кажњавање.

Школа: Кућни ред у школи. Нови предмети. Наставници. Заједнички доживљаји, излет, школске манифестације, распуст.

Непосредна околина, село и град дању и ноћу. Пољопривредни радови.

Природа: Пољопривредни производи. Шума и шумске биљке, природне појаве.

Бројеви: Прост број, редни број, разломак.

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Усмено изражавање

Вежбање правилног изговора.

Репродуковање садржине краћих дијафилмова и обрађених текстова поделом улога.

Вежбање рецитована и лепог говора (реторике).

Самостална обрада (завршавање) почетног текста (приче).

Посматрање предела и природних појава и догађаја (равница, ливада, ораница, планина, језера, река, атмосферских падавина) и усмено описивање истих.

Посматрање и описивање животиња и људи.

Одговор на питање (више одговора на једно питање).

Језичке игре (постављање питања и давање одговора).

У четвртој разреду поступати слично као и у трећем, користећи при том могућност коју пружају тематске јединице. Треба примењивати трансформацију текстова, настављати започете приче итд.

Писмено изражавање

Обнављање знања о писању састава. Писање састава на основу слике или низа слика. Рашчлањавање састава. Претходни догађаји, сам догађај и последица догађаја.

Оспособљавање за описивање. Усвајање основних појмова описа (проналажење описних делова из уџбеника). Посматрање - запажање: да ли се опис односи на предео, предмет, особу или догађај. Заједничко запажање, заједничко формирање реченица (о табли, корпи за отпатке, клупи итд.) и преписивање реченица с табле.

Описивање: усмено, затим писмено; заједничко посматрање на излету, касније препричавање на часу. Речи: придеви, синоними, коришћење изрека којима се изражава поређење.

Описивање: усмено, затим писмено; заједничко посматрање на излету, касније препричавање на часу. Речи: придеви, синоними, коришћење изрека којима се изражава поређење.

Описивање карактеристичног предмета: претходно се врши заједничко посматрање. Писмено описивање код куће на основу заједничког посматрања (моја лутка, мој пас, моја омиљена играчка итд.).

Посматрање и описивање људи: изглед и понашање. Карактеристика: стас, лице, одећа; унутрашње карактеристике се одређују на основу понашања и деловања те особе.

ПОЗНАВАЊЕ ЈЕЗИКА И ПРАВОПИСА

Упоредо усвајање знања из језика (језичка структура српског језика). Указивање на сличности и разлике у односу српског и ромског језика.

Реченица (главни делови реченице, именски и глаголски додаци).

Именице (значај и подела).

Придеви (значај и подела).

Заменице (употреба личних).

Бројеви (основна значења и подела).

Глаголи (основна значења).

Глаголска времена (презент, перфект и футур).

Употреба и писање великог слова (властитих именица, имена држава, имена становника - припадност, наслови књига, листови, часописи...)

У четвртој разреду продубљивати знања у вези са врстама реченице, те се прелази на обраду два главна дела реченице. О слагању субјекта и предикта у реченици не треба много говорити, већ неговати исправан говор - проширивати просте реченице.

Читање - писање знакова интерпункције

Ученик треба да чита гласно најлепше, најизражајније, најпоучније делове приповедака. Приликом читања треба да изговара чисто и правилно речи, синтагме и реченице. Вежбање лепог читања песама.

Вежбање читања при подели улога. Читање у себи. Навикавање на самостално читање.

Читање текстова у читанци и погодних чланака из дечјих листова.

У четвртом разреду даље увежбавати течно читање, указивати на јединство речи које се често примењује у говору. Ученике треба навикавати на фонетски изговор. У овом разреду се могу читати штива по улогама. Корисно је слушати уметничка казивања записана на носачима звука.

Уџбеници

Читанка

Граматика и правопис

Народна и уметничка књижевност Рома у Србији

Радна свеска

Речник

Оријентациони распоред годишњег броја часова

Рад на тексту - 20

Говорне вежбе - 8

Језичке (писмене) вежбе - 12

Граматика и правопис - 16

Лектира - 10

Историја ромског језика - 6

Систематизација - 2

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Овај наставни план за неговање матерњег ромског језика припремљен је за оне ученике основних школа, чији је матерњи језик ромски, а похађају одељења са српским наставним језиком или језиком других националних мањина. Задаци образовања из матерњег језика су овде, природно идентични са задацима образовања из српског као матерњег језика у настави, уз специфичности ромског језика. Званично писмо ромског језика је латинично.

Циљ програма рада јесте неговање матерњег језика и оспособљавање ученика да пишу, читају и правилно говоре матерњи језик.

Поред тога, циљ је да се ученици упознају са основним правилима свог матерњег језика, да их науче и усвоје. Истовремено треба да обогађују свој речник, развијају осећај према лепом и да се упознају са културом и историјом Рома. Управо због тога, циљ неговања матерњег језика јесте оспособљавање ученика, којима је матерњи језик ромски, а похађају школу на српском језику, да своја знања, мисли и осећања изражавају (усмено и писмено) на ромском језику.

Програм рада на неговању матерњег језика у неким сегментима прати програм рада српског језика (граматика, књижевност, теорија).

Читање

Један од основних задатака неговања матерњег језика јесте развијање течног и изражајног читања.

У четвртом разреду, и даље се развија техника читања код ученика, треба обратити пажњу на то да они разумеју текст који читају и да се уживе у то, као да и сами пишу текстове који ће моћи на више начина да реализују.

Посебну пажњу треба обратити на изговор ромских гласова: аспирати, дифтонзи, двогласи, као и уочавање разлике у изговору у појединим дијалектима ромског језика.

Обрада текста

И у четвртом разреду, обрађивати литерарне текстове увежбавањем читања и препричавањем садржаја.

Деца треба да препричавају прочитану садржину, да је драматизују, да науче напамет кратке прозне и поетске текстове. Обрадом литерарних дела, код ученика развијати моћ размишљања и расуђивања, обogaћивати њихов емоционални свет, речник и способност изражавања.

Елементи културе Рома

Упознавање елемената културе, историје и традиције Рома, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво. Ученици уче напамет разне песмице, питалице, бројалице, пословице, играју и певају.

Развијање способности говорног изражавања

У четвртој разреду у потпуности реализовати казивање и драматизацију текстова на претходно подељеним улогама. Треба описати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама, као и самостално обрађивати одређене теме. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

Граматика

У четвртој разреду ученици се упознају са свим врстама реченица.

Обрадити глаголе (радња). Обрадити властите, присвојне и заједничке именице. Указати ученицима да у ромском језику испред именице може стајати партикула (о); (е) или (и). Треба се трудити да се постепено усвоји и знање о правилном растављању речи на крају реда. Треба предвидети писање диктата и састава.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ LIMBA ROMÂNĂ CU ELEMENTE DE CULTURĂ NAȚIONALĂ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

CLASA A IV-A

Țeluri

Țelul predării limbii române cu elemente de cultură națională în clasa a patra este de a dezvolta la elevi capacitatea de receptare a mesajului oral și scris, capacitatea de exprimare orală și scrisă, lărgirea propriei experiențe și dezvoltarea atitudinilor empaticе culturale și interculturale.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a IV-a elevii trebuie:

- să citească cursiv cu voce tare și în sine textele cunoscute și necunoscute
- să respecte regulile de punctuație în citire și recitare
- să scrie citeț și corect după copiere și după dictare
- să exprime corect mesajul citit
- să înțeleagă un text și să facă rezumatul acestuia în scris și oral
- să însușească propoziția simplă
- să învețe noțiunile de bază din domeniul morfologiei
- să fie capabili să-și exprime ideile referitor la subiecte din conversația cotidiană
- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi
- să însușească treptat metodologia lucrărilor scrise
- să însușească formele de bază ale literaturii (poezie, poveste...)
- să însușească obiceiurile legate de tradiția poporului român

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea noțiunilor învățate în clasa a III-a. Introducerea treptată a noțiunilor de bază din domeniul morfologiei: cuvântul ca parte de vorbire, substantivul, adjectivul, pronumele, verbul. Felurile substantivului, timpurile principale ale verbului - prezent, trecut, viitor. Propoziția simplă - noțiunea de propoziție simplă și părțile ei. Subiectul și predicatul. Ortografie. Scrierea corectă a cuvintelor cu **m** înaintea lui **p** și **b**. Actualizarea scrierii corecte a diftongilor. Scrierea corectă a cuvintelor **într-o, într-un, dintr-o, dintr-un, printr-o, printr-un, s-au, i-au, I-a, s-a** etc. Folosirea corectă a semnelor de punctuație (punct, virgula, semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte, liniuța de unire).

LITERATURA

Lectură școlară

1. Somnoroase păsărele - Mihai Eminescu
2. Cu săniuța - Mihail Sadoveanu
3. Lupul, calul și puiul de vulpe - poveste populară românească
4. Toamna - George Coșbuc
5. Fata moșului și fata babei - Petre Ispirescu
6. Bunicul - Barbu Ștefănescu Delavrancea
7. Poezii și povestiri ocazionale (Crăciun, Anul Nou, Colinde, Paști, 8 Martie, 1 Mai)
8. Zicători, proverbe, povești hazlii ...
9. La scăldat - Ion Creangă
10. Omul de zăpadă - Gellu Naum
11. Cheia - Mihail Sadoveanu
12. Vara - Otilia Cazimir
13. Iarna - Nicolae Labiș
14. Primăvara - Mihail Sadoveanu
15. Cine este cel mai puternic pe pământ - Alexandru Mitru
16. Nu e voie - Tudor Arghezi
17. Mama - tata - Ion Miloș
18. Cum cresc anii - Miodrag Miloș

Lectură

1. Poezii, povești, povestiri din literatura română
2. Basme românești

Citare

Citirea conștientă, cursivă și expresivă a textului cunoscut și necunoscut.

Evidențierea corespunzătoare a ritmului, intonației cu respectarea semnelor de punctuație, respectarea pauzei. Citirea pe roluri.

Analiza textului

Înțelegerea textului citit cu ajutorul analizei personajelor (portret, caracteristici, sentimente). Observarea mesajului operei în baza situațiilor concrete și detaliilor din text.

Răspunsul la întrebările puse în legătură cu textul citit. Reproducerea textului; reproducerea textului cu schimbarea sfârșitului. Diferențierea textelor epice de cele lirice. Analiza unor poezii pentru copii mai scurte.

Noțiuni literare

Lirica - ritmul poeziei, rima

Epica - legătura evenimentelor cu locul, timpul și personajele

Personajul literar - înfățișarea, caracteristici

Poezii și povești populare

Fabulă

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Reproducerea conținuturilor textelor citite - prescurtarea sau lărgirea textului, schimbarea sfârșitului textului. Povestire după ilustrații care reprezintă un eveniment, povestirea întâmplărilor personale (prin expunerea gândurilor și sentimentelor proprii), povestire după unele cuvinte date. Descrierea ființelor și evenimentelor (portretul fizic, caracteristicile de bază, descrierea naturii). Scurte autobiografii. Povestirea unor evenimente sociale, despre munca în clasă, la școală ... Exerciții de îmbogățirea vocabularului prin jocuri și situații de comunicare. Memorarea poeziilor scurte.

Exprimarea în scris

Copierea textelor mai scurte (până la 100 de cuvinte) cu scopul de a se perfecționa tehnica și ritmul scrisului. Dictare, dictare de control. Reproducerea textului - ca și în exprimarea orală. Introducerea elevilor în procesul de alcătuire a compunerilor în scris: analiza temei, alegerea materiei, elementele de bază ale compoziției (introducerea, tratarea, încheierea), scrierea compunerilor. Povestirea evenimentelor din viața elevilor, din excursii, din vacanțe, din școală și din localitatea în care trăiesc. Exerciții de alcătuire a propozițiilor simple (locul subiectului și predicatului). Teme pentru acasă și analiza lor la ore.

Elemente de cultură națională:

Folosirea termenilor în limba română referitoare la sărbători și obiceiuri calendaristice. Descrierea obiceiurilor legate de sărbători, precum și unele obiceiuri legate de nuntă și botez din localitatea unde trăiesc.

Învățarea poeziilor ocazionale, colindelor și a altor poezii tradiționale din folclorul românesc.

Audierea unor cântece românești pentru copii. Instrumente muzicale românești. Dansuri populare românești.

Prezentarea unor obiceiuri tradiționale la ore și serbările școlare.

Portul românesc.

Cunoașterea elevilor cu datele esențiale despre formarea poporului român și a limbii române.

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Prin realizarea conținutului programului expus, se folosesc metodele de combinare corespunzătoare. Prin aceasta, trebuie avut în vedere că la capitolul acordat gramaticii, situația de la care se pornește în lucrul cu elevul trebuie să fie cunoașterea limbii ca un sistem, ținând cont că, cuvântul are funcția sa deplină abia în propoziție și din acest motiv trebuie analizat în cadrul propoziției.

În domeniul literaturii, este vorba despre inițierea elevilor în înțelegerea operei literare, ceea ce subînțelege și înțelegerea și deosebirea textului poetic, prozei și a textului dramatic, înțelegerea construcției textului precum și a introducerii, cuprinsului și încheierii. Elevul trebuie să înțeleagă textul poetic ca o imagine poetică în care sunt exprimate sentimentele. Trebuie avut în vedere permanent că noi pregătim elevii pentru înțelegerea mesajelor transmise, ca baze pentru viitoarea înțelegere a simbolului și a metaforei, pe care se bazează, de fapt, fiecare text artistic.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza oricărei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat pe îmbogățirea fondului lexical și pe lărgirea conținutului semantic al cuvântului, la fel ca și folosirea aceluiași cuvânt în situații diferite.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

ПЕСТОВАЊЕ РУСКОГ ЈАЗИКА З ЕЛЕМЕНТАМИ НАЦИОНАЛНЕЈ КУЛТУРИ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ШТВАРТА КЛАСА

2 години тижњово

Циљ настави пестовања руског јазика то здобување основней писменосци и комуникацији на руским јазуку (бешета и писмо). Тиж так, циљ и же би школяр здобул основни спознаня о народней и уметницкеј књишовносци написаней на руским јазуку и дајдних обичајох зоз рускеј традицији.

Оперативни задатки

- отверане бешети односно основней комуникацији на руским јазуку,
- читане и писане на и зоз руским писмом.

КУЛТУРА УСНОГ И ПИСАНОГ ВИСЛОВИОВАЊА

Приповедане - о дожицох и зявеньох.

Преприповедоване - о подійох з правдивим и вимененим змистом. Докончоване приповедки по власним виборе, пременка часцох змисту, додаване нових елементох фабули, преширйоване и скрацоване приповедки.

Описоване - зявеньох, людзох, подійох, простору - зоз заменьованьом словох, гледане синонимох, пренешеног значеня, толковане стайомних фразох, розликоване буквалног и пренешеног значеня, буквалног и фигуративног, хасноване словох у новим контексту и обачоване розлики у значеню и ниянсох, замерковане обсягу значеня слова.

Словник - обачоване словох странског походзеня, словох з другог јазика, пожичених, локалних виразох, архаїзмох.

Висловйоване - точносци прибліжносци, неодредзеносци у рижних контекстох.

Меноване - звукох и тонох, фарбох и ниянсох, одношеня количества и велькосцох, места, часу (шицко то у розличних контекстох понеже ше з тим меня значене зоз шицкими модалитетамы точносци, прибліжносци, неодредзеносци.

Розумене же слово функционуе лем у виреченю.

Лексични и семантични вежби. Ришоване задаткох типа крижальки, дописоване, дополньоване, заменьоване.

Писане составох. Дописоване. Писане вистки за школски новини.

Читане наглас и у себе. Кажде читане виразне читане.

РОБОТА НА КЊИЖОВНИМ ТЕКСТУ

На прикладох уметницких текстох на руским јазуку замерковац опис места, часу, простору, подоби, ситуацији, зявеня. Замерковац пренешене значене словох, фигуративне и буквалне, реалне и задумане, розликовац животну реалносц од стварносци књишовног діла. Замерковац карактеристични слова и вирази, слова котри ше вяжу за одредзени животни ситуацији, формовани поетични слики.

Одкриване и толковане нових значеньох, порученьох, пренешеног искуства през књишовне діло.

Замерковйоване рядошлїду, логичносци хронологији або окремносц поступка писателя.

З розгварку доходзиц до обачованя причинох и пошлїдкох, условеносци места, часу, людзох, подійох, природних зявеньох, чувствох и подобне.

Читане најменей едней збирки писньох и приповедкох у цеку рока по вибору школяра и представяне збирки.

Заедніцке патрене најменей едней театралней представи на руским язике або дзецинского фестивала.

ГРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Дієслова - розказуюци способ и способ можлівосци.

Прикметніки - поровнане.

Заменовніки - розликоване, хасноване.

На уровню штвартей класи систематизую ше шицки поняца елементарней писменосци на руским язике, а окреме:

- читане и писане на руским язике,
- правилне хасноване формох прешлого, терашнього и будуцого часу, потенциялу и императива,
- правилне хасноване компарациі прикметнікох,
- правилне хасноване формох словох,
- правилне хасноване писма руского язика и знакох интерпункциі,
- усвоєносц наглашки на предостатнім складу,
- хасноване основних формох и виразох зоз подруча култури висловйованя и обходзєня з другима собешедніками,
- хасноване терминологіі з подруча кнїжовносци, граматики и култури висловйованя у мири у котрей тоти поняца уведзени до програму.

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЕ ПРОГРАМА

Спрам своєї форми програм подзелени на класи як часц структури основней школи. Медзитим, возрастни уровень не знак и уровня комуникативней оспособеносци школяра на руским язике, та з того виходзи же ше зоз каждым школяром роби поединечно у складзе зоз його язичну компетенцију. Основни циљ у тим же би школяр у штвартей класи почал бешедовац по руски кед дотля не бешедовал. У даєдних случайох то буду лем одвити на питаня, а з даєдним мож розвиц розгварку.

Укупни процес учєня и вежбаня на возрастну штвартей класи унапрямени на подруче култури висловйованя праве прето же основни циљ то здобуване комуникативней компетенциі, тє. бешеди по руски. У тим смислу треба хасновац велі комбинациі усних вежбох по моделох комуникациі, а то значи модел напр. менованя єстох и предметох, модел обрацаня з питаньом, одвита на питане, модел висловйованя прикметох предмета итд. док ше не розвие самостойне висловйоване. Кажди модел ше увежбує зоз школяром тельо кельо то потребне на исти способ як цо ше то роби при учєню странского язика. Зоз хаснованьом рижних способох лексичних вежбох мож увежбовац модели питаньох и одвитох и на таки способ розвивац комуникативну компетенцију школяра.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATURAS PRVKAMI NARODNEJ KULTÚRY

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

4. ROČNÍK

CIEĽ

Žiaci majú dosiahnuť taký stupeň rozvoja komunikatívnych zručností v rámci predpísaného učiva, aby vedeli samostatne uplatniť osvojené rečové zručnosti v

šstandardných i v obdobných komunikatívnych situáciách (v súlade s tematickým minimom)

V štvrtom ročníku žiaci si osvojujú základné pravidlá slovenského pravopisu a získavajú zručnosť a návyk podľa osvojených pravidiel pravopisne správne písať. Získavajú zručnosť správne a plynulé čítať. Aj ďalej obohacujú svoju slovnú zásobu a pestujú kultúru vyjadrovania.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

Úlohou 4. ročníka je prehlbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stymulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je menej zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti.

Uschopňovať žiakov aby vedeli:

- samostatne odpovedať na otázky a aj sami vedeli tvoriť jednoduché otázky;

správne reagovať na partnerovu repliku;

samostatne opísať známy obrázok alebo situáciu;

formulovať hlásenie, prosbu, ospreavednenie, poďakovanie;

aktívne a správne využiť osvojenú slovnú zásobu;

často sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov i súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

KULTÚRA ÚSTNEHO A PÍSOMNÉHO VYJADROVANIA

Rozprávanie - o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali. Tvorenie skupiny slov pre určenú tému. Tvorenie viet zo zoskupených slov. Majú vedieť vyjadriť svoj názor o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo). Majú sa vedieť predstaviť, poďakovať sa za pomoc. Majú vedieť samostatne rozprávať o členoch rodiny a svojich priateľoch, o živote v škole, vyrozprávať nejakú udalosť alebo pomocou daných slov činnosť (napr. Jarné práce v záhrade. Boli sme na prechádzke atď.)

Reprodukcia - počutého textu pomocou otázok alebo samostatne. Memorovať mikrodialógy. Opísať obrázok, reprodukovať rozprávku alebo postupný dej podľa členenej ilustrácie. Vedieť hovoriť krátkymi vetami o deji detského filmu, divadelnej scény alebo slávnosti.

Opis - exteriéru a enteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvislé 5 - 6 viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg.

Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik)

Dramatizácia - textu podľa výberu alebo ako reprodukcia udalosti; čítanie podľa úloh a striedanie úloh.

Rozhovor - témy z každodenného života, slovník obvyklej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vznachádzavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a dopĺňaním viet.

Slovník - neznámych a menej známych slov a výrazov, obmena cudzích slov slovami materinského jazyka, kalk, vysvetľovanie významu slov v kontexte. Rozličnosť významu slov vyplývajúceho z kontextu; synonymá, homonymá, antonymá. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov prostredníctvom didaktických hier z jazyka. Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - prispôsobovanie tónu opísanej situácii v texte (čítanie hlasné a tiché, rýchle a pomalé). Prispôsobenie tónu poslucháčovi. Správne čítanie odlišných hlások, hláskových skupín, slová, v ktorých nastáva spodobovanie hlások.

Odpisovanie - kratších viet, písanie charakteristických slov a výrazov, odpisovanie podľa úlohy (obmena rodu, čísla, času, slabík). Písanie krátkej slohovej práce na základe otázok v rozsahu 5 - 6 viet; písanie pozdravu a blahoželania.

Majú vedieť naspamäť aspoň 3 básne, spievať 4 piesne, 2 krátke prózy v rozsahu 6 - 8 riadkov a 4 krátke dialógy.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne 250 - 300 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Diktát.

Mimoučebnicové čítanie - časopisy, slovenská detská literatúra.

PRÁCA S TEXTOM

Rozlišovanie - rozprávky, bájky, básne, príslovia, hádanky.

Čítanie - kratších slovenských ľudových rozprávok, bájok, piesní. Nacvičovanie plynulého čítania rýchlosťou, ktorá je približná prírodnému hovoru s porozumením textu. Pri spracovaní básní nacvičovanie umeleckého prednesu.

Vypozorovať priebeh udalosti, hlavných a vedľajších postáv; začiatok, zauzlenie a rozuzlenie; opis okolia a ľudí; posolstvo prísloví; mať na zreteli nielen ponaučenie bájok ale aj možných udalostí zo života. Všimáť si prvky fantastické v rozprávkach a prenesené v bájkach.

Viacvýznamové slová.

Populárne detské a ľudové piesne.

Sledovať detské časopisy. Písanie kratších literárnych prác.

Spoločné pozeranie a rozhovor aspoň o jednom divadelnom predstavení pre deti v materinskom jazyku.

GRAMATIKA A PRAVOPIS

Rozdelenie hlások (upevňovanie, vyhľadávanie v texte).

Rozdelenie spoluhlások na tvrdé, mäkké, obojaké.

Písanie y, ý vo vybraných slovách.

Zvykať žiakov správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis. Pomenovanie základných ohybných slov: podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá.

Stupňovanie prídavných mien a prísloviek.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veta a súvetie. Podmet a prísudok. Rozvíjacie vetné členy.

Vety s tvarmi prídavných mien rád, rada, radi, rady.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slabika a rozdelenie slov na slabiky.

Výslovnosť - nacvičovanie výslovnosti jednotlivých hlások a slov.

Zámená - ukazovacie zámená, opytovacie zámená.

Vyjadrenie času a miesta deja predložkami a príslovkami. Používanie prísloviek na vyjadrenie časovej následnosti.

Pravopis prídavných mien, zámen, čísloviek a sloviess.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Výber krátkych a veselých textov z ľudovej slovesnosti: vyčítanky, rečovanky, hádanky, príslovia, detské ľudové hry a piesne, bájky.

Ľudové piesne - výber.

Vyčítanky - výber.

Výber z poézie a prózy vojvodinských autorov

Ivan Popovič: Z maminých a tatkových očí

Josef Kožíček: Stará jablň

Zoroslav Jesenský: Kyslá rozprávka so sladkým koncom

Juraj Bartoš: Prvá prestávka

Tomáš Čelovský: Rád chodím do školy

Michal Babinka: Príde na psa mráz

Daniel Hevier: Ako Daniela stretla anjela

Mária Ďuričková: Tabuľa

Juraj Tušiak: O štyroch usilovných opiciach

Jozef Pavlovič (výber)

Reprodukcia spracovaných textov systematicky podľa sledu udalostí.

Obmena zakončenia rozprávky.

Podľa učiteľovho názoru žiaci sa môžu naučiť vybranú báseň naspamäť a nacvičovať umelecký prednes.

PRVKY NÁRODNEJ KULTÚRY A TRADÍCIE

- Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie ...).

- Sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklór, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demónológia ...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozeráť.

- Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod ...), ale i stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre ...).

- Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtilne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spájať pritom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

DIDAKTICKÉ POKYNY

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správnosti. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy párovej konverzácie v interakcii učiteľ - žiak a žiak - žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania sa patrí jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ČETVRTI RAZRED

CILJ nastave hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture je da učenici ovladaju hrvatskim standardnim jezikom u okviru predviđenih sadržaja te upoznaju elemente hrvatske kulture.

Učenici trebaju upoznati, doživjeti i umjeti tumačiti odabrana književna djela, kazališna, filmska i druga umjetnička ostvarenja.

Operativni zadaci:

- upoznavanje i njegovanje kulture bunjevačkih Hrvata;
- posebnosti kulturno - spomeničke baštine;
- upoznavanje prirodnih osebnosti zavičaja;
- stupnjevito i sustavno upoznavanje hrvatskog standardnog jezika u usmenoj i pismenoj uporabi;
- primjena jezika u različitim komunikacijskim situacijama;
- razvijanje pravilnog usmenog i pismenog izražavanja;
- bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza;
- navikavanje na koncizno i jasno usmeno i pismeno izražavanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

1. HRVATSKI JEZIK

GRAMATIKA

- pojam subjekta, predikata, priložnih oznaka
- glagolska vremena - prezent, perfekt, futur;
- smjenjivanje ije / je / e / i

PRAVOPIS, PRAVOGOVOR

- upravni i neupravni govor
- pisanje brojeva i datuma
- pisanje kratica - itd., sl., npr. i kratica koje označuju imena država

2. KNJIŽEVNOST

- Zvonimir Balog, Pravi tata
- Gustav Krklec, Telegrafske basne
- Tin Kolumbić, Mjesečev poklon
- Vladimir Nazor, Halugica
- Luko Paljetak, Djetinjstvo
- Sunčana Škrinjarić, Večernja haljina za jesen
- Narodna književnost: Igrokaz, Balint Vujkov, Ždribac zlatne grive, Bajke za laku noć, Balint Vujkov.

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

- pripovijedanje o događajima i doživljajima, stvarnim i izmišljenim;
- nastavljanje priče potaknute danim početkom;
- prepričavanje tekstova, kazališnih predstava, filmova, TV emisija za djecu;
- izgovaranje skupova ije/je;
- izvođenje monologa i dijaloga;
- izvješće, sažeto informiranje o sebi;
- vježbe u iznalaženju i zamjeni sinonima;
- izražajno čitanje i recitiranje.

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Glazba

- Radujte se narodi - božićna pjesma
- Bunjevka sam

- Ćiro - ples
- Теће, теће, бистра вода
- Sretna Nova godina, Arsen Dedić

Filmska umjetnost

- Vlak u snijegu;
- Ćudnovate zgone šegrta Hlapića;
- Tko pjeva зло ne misli

Predmeti od slame: izrada predmeta od slame

Povijest: hrvatska kulturno-spomenička baština, priče i legende iz hrvatske povijesti, prvi hrvatski narodni vladari

Zemljopis: posebnosti nizinskog, planinskog i primorskog krajolika domovine

Običaji o blagdanima: upoznavanje običaja i njihov scenski prikaz: Sv. Nikola, Materice, Oci, Božić, Poklade, Uskrs

Žetveni običaji: "Dužijanca"- blagoslov žita, kosidba-ris, bandaš i bandašica, zahvala

NAČIN OSTVARENJA PROGRAMA

Značajne su metode koje podrazumijevaju igru - metajezične igre, zamjene mjesta, glasovne igre, ples. Vrlo je važno metodama, koje će biti primijenjene, angažirati učenika i bazirati te metode na aktivnostima učenika.

БОШЊАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

BOSANSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

IV RAZRED

Cilj nastave bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture za četvrti razred jeste da učenici ovladaju bosanskim standardnim jezikom u okviru predviđenog sadržaja, te da upoznaju i gaje elemente bošnjačke nacionalne kulture.

Operativni zadaci:

- upoznavanje i njegovanje kulturne baštine Bošnjaka;
- upoznavanje i korišćenje bosanskog standardnog jezika u usmenoj i pismenoj upotrebi;
- pravilna upotreba jezika u različitim komunikacijskim situacijama;
- razvijanje pravilnog usmenog i pismenog izražavanja;
- njegovanje i bogaćenje jezičkog i stilskog izraza;
- bogaćenje rječnika bošnjačkom leksikom;
- razvijanje sposobnosti za interpretaciju teksta;
- osposobljavanje učenika da sami tumače književni tekst i da razvijaju sopstvene stavove prema sadržaju teksta;
- razvijanje sposobnosti stvaralačkog mišljenja;
- razvijanje sposobnosti uočavanja i doživljavanje ritma i razvijanje pjesničkog sluha;
- osposobljavanje za dramsko izražavanje teksta po ulogama i uživljanje u vrijednosti književnog lika;
- osposobljavanje za shvatanje i razumijevanje cjeline umjetničkog teksta.

SADRŽAJI PROGRAMA

PREDMETNE CJELINE

Bosanski jezik

Jezičko izražavanje

Književnost

Elementi nacionalne kulture

BOSANSKI JEZIK

Gramatika

vrste riječi;

zamjenice (lične, prisvojne, pokazne);

rečenice po sastavu (prosta, proširena, složena).

Pravopis

upotreba **je** i **ije**;

upotreba glasova: **h, j**;

distinkcija: **č-ć, l-lj, đ-dž**;

pisanje vlastitih imenica, naziva škola, časopisa;

upotreba interpunkcijskih znakova.

JEZIČKO IZRAŽAVANJE

usmeno izražavanje;

pričanje o događaju na rijeci;

pismeno izražavanje (pismo s mora ili planine);

leksičke vježbe;

opis lika sa slike;

monolog i dijalog (razlika);

razgovor sa drugom (intervju);

prepričavanje priče (opširno i sažeto);

izražajno čitanje teksta;

recitovanje stihova;

razgovor o slikama sa izložbe.

KNJIŽEVNOST

Sait Orahović: *Jesenji pastel* (pjesma)

Enes Kišević: *Čuvar Parka* (pjesma)

Hasan Kikić: *Provalija u pozadini* (priča)

Salih Alić: *Golub* (pjesma)

Rizo Džafić: *Mlin na rijeci Uni* (priča)

Irfan Horozović: *Slovo A* (priča)

Ibrahim Hadžić: *Vjetrovi koji duvaju iznad mog rodnog mjesta* (pjesma)

Bisera Suljić: *San* (pjesma)

Hamza Humo: *Prvi snijeg* (pjesma)

Ethem Mulabdić: *Bajram* (priča)

Šukrija Pandžo: *Mećava* (pjesma)

Skenerer Kulenović: *Šarenka* (priča)

Ahmet Hromadžić: *Okamenjeni vukovi* (priča)

Ismet Bekrić: *Domovina nije riječ iz spomenara* (pjesma)

Nasiha Kapidžić Hadžić: *April* (pjesma)

Rabindrat Tagora: *Papirnati brodovi* (pjesma u prozi)

Nafija Sarajlić: *Šumareva Zorka* (priča)

Murat Baltić: *Kosač* (pjesma)

Husein Bašić: *Izlazak na sunce* (priča)

Mustafa Smailović: *Sehara* (priče)

Ćamil Sijarić: *Koza* (priča)

Maruf Fetahović: *Jabuka pazarka* (pjesma)

Šukrija Pandžo: *Samo još kosovi zvižduću* (priča)

Zaim Azemović: *Moji zemljaci* (pjesma)

Advan Hozić: *Čudo od djeteta* (priča)

Refik Ličina: *Bivolica* (priča)

Azra Aličić: *Glas dobre duše* (priča)

Pjetljić, Skaro i proljeće (odlomak iz drame)...

Irfan Horozović: *O književnosti* (biblioteka)

ELEMENTI NACIONALNE KULTURE (KULTURNO NASLJEĐE)

a) Lirska narodna pjesma - sevdalinka

Lirska narodna pjesma - sevdalinka

Lirska narodna pjesma - sevdalinka sa notnim zapisom

Lirska narodna pjesma - sevdalinka sa notnim zapisom

b) Epska narodna pjesma - krašnica (odlomak)

c) Narodno prozno stvaralaštvo:

Hićaje

Bajke

Šaljive priče

Basne

Anegdote, izreke, pitalice, zagonetke

d) istorija Bošnjaka Sandžaka (stećci, legende)

e) stanovništvo, stanovanje i nacionalna kuhinja

f) geografske specifičnosti Sandžaka (rijeke, planine, visoravni)

g) običaji o blagdanima i nacionalni simboli

h) likovna umjetnost, ukrasi, leuhe i arabeske, rukotvorine

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U realizaciji programa preporučuju se sljedeće metodičke radnje:

- Sistemске вјежбе и увјежбаванје кроз игру врло су значајан метод у реализацији овог програма. На тај начин ученици се ангажују и лакше усвајају градиво како језичког, тако и књижевног садржаја.

- Такође се препоручује дијалошка метода ради развијања способности комуницирања код дјече.

- Коришћење погодног текста на коме се уочава и објашњава одговарајућа језичка појава.

- Индукција језичких појава од примјера ка правилу.

- Графичко представљање језичких појава и њихових односа у дефинисању језичког задатка.

- Прavljenje рјечника карактеристичне бошњачке лексике.

- Систематско праћење, провјеравање и утврђивање градива језика и књижевности.

УКРАЈИНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ЗБЕРІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

IV клас

МЕТА

Розвиток зв'язного усного і писемного мовлення школярів, щодопоможе їм користуватись розмовною мовою та письмом.

Ознајомлення учнів з досягненнями української культури. Опрацювання літературних творів та ознајомлення дітей з працями

українських митців, що становить складову частину лінгвістично-культурного аспекту при вивченні української мови.

ЗАВДАННЯ

Учні повинні:

- розвивати зв'язне мовлення;
- розвивати зв'язне читання та складати прості речення в межах заданої теми;
- правильно вимовляти та використовувати в розмові близько 300 нових слів та виразів повсякденної лексики, вживати характерні мовні моделі при розповіді подій в теперішньому, минулому та майбутньому часі.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вимова, читання, правопис:

- вдосконалення техніки читання та письма;
- звернення уваги на чергування фонем *y/в, i/ї*;
- правильне вживання апострофа, правила вживання апострофа;
- вимова і правопис слів з ненаголошеними [и] та [е], які перевіряються наголосом, позначення їх на письмі;
- правильне наголошування слів вивченої лексики, особливості українського наголосу;
- інтонація в питальних реченнях з питальним словом та без нього;
- складання розповіді проширеного типу.

Іменник: Знахідний та місцевий відмінки іменників з прийменниками із значенням місця дії.

Прикметник: Утворення вищого та найвищого ступеня порівняння прикметників.

Займенник: Відмінювання особових займенників. Родовий відмінок особових займенників з прийменником.

Числівник: Числа до 100 (називний відмінок). Порядкові числівники до 20.

Дієслово: Лексико-семантичні дієслівні групи. Дієслова *іти(ї-ти)* - *ходити, їхати* - *їздити* (відмінність у значенні).

Речення

Розвиток усного мовлення шляхом засвоєння синтаксичних моделей наступного загального змісту.

Роповідне речення

Інформація про час та

Марійка снідає рано вранці.

спосіб дії

Володя вчора гарно читав.

Висловлювання бажання,

Сідайте, будь ласка!

прохання, наказу (пряме

Зачини, будь ласка, двері!

звертання)

Дай мені, будь ласка, олівець!

Порівняння

Ірина вища від Марти.

Комунікативні одиниці

Дякую за олівець.

Будь ласка. Нема за що.

Вибачте, будь ласка!

Нічого страшного.

Котра година.

Скільки коштує.

Тематика

Розширення та доповнення тем з попереднього навчального року

Сім'я: харчування (столовий прибор, сервірування столу); їжа; квартира; меблі;

Школа: уроки (назви предметів);

Повсякденне спілкування: купівля (продукти, іграшки); транспортні засоби;

Природа: вирази, що стосуються погоди та години (годинник); назви місяців.

ЕЛЕМЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Народні легенди про рослини, тварини, гори, ріки та їхній зв'язок з топонімами і народними повір'ями.

Літературні розповіді з історії нашого народу (Іван Франко „Смерть Олега”, „Заснування Переяслава”). Історичні мотиви легенд.

Поняття про алегорію. Байка як літературний жанр. Близькість між байкою та народним сприйняттям життя. Байки Леоніда Глібова.

Позакласне читання та обговорення прочитаного на уроці.

Опис місця та часу події. Роль пейзажа в розкритті ідейного змісту твору (Михайло Коцюбинський „Харитя”).

Характерні особливості художніх героїв. Поняття про антитези (Володимир Винниченко „Хведько-халамидник”).

3. ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ РАДУ

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су уз обавезне и препоручене садржаје сваког обавезног и изборног наставног предмета, у одељку Начин остваривања програма.

4. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

4.1. Начин прилагођавања програма за музичко и балетско образовање и васпитање

Музичке и балетске школе доносе своје школске програме у складу са Наставним планом и програмом, а специфичности се исказују посебним наставним плановима и програмима за ову делатност.

4.2. Начин прилагођавања програма за образовање одраслих

Прилагођавање програма за образовање одраслих врши се у погледу организације, трајања, циљева, задатака и оцењивања, сагласно потребама и могућностима одраслих у складу са законом.

4.3. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју

Школски програми доносе се на основу Наставног плана и програма за четврти разред основне школе, а специфичности се исказују посебним програмима у зависности од врсте и степена ометености.

4.4. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са посебним способностима

Прилагођавање програма за ученике са посебним способностима врши се:

- индивидуализацијом наставних активности и прилагођавањем наставних метода и техника;
- избором одговарајућих наставних средстава;
- формирањем мањих група у оквиру одељења за интензивнији наставни рад са овим ученицима, а у складу са потребама;
- процењивањем напредовања и успеха стандардима напредних постигнућа;
- понудом одговарајућих изборних предмета;

- понудом факултативних наставних предмета и слободних активности у факултативном делу школског програма;
- укључивањем стручних сарадника у припрему индивидуализованих наставних активности за ове ученика, као и за процењивање и праћење њихове ефикасности и успешности.

4.5. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање на језику националне мањине

Прилагођавање програма за образовање и васпитање на језику националне мањине врши се тако што:

- матерњи језик националне мањине има статус обавезног наставног предмета;
- настава српског језика, као нематерњег језика, изводи се као настава обавезног предмета;
- фонд часова за наставу обавезних предмета српски језик или српски језик као нематерњи језик и матерњег језика одређује се наставним планом;
- настава матерњег језика прилагођава се потребама, интересима и могућностима школе, ученика, родитеља и локалне средине, у складу са законом и наставним планом и програмом;
- за припаднике националних мањина програм наставе прилагођава се у погледу садржаја који се односе на историју, уметност и културу националне мањине.

5. ОПШТИ И ПОСЕБНИ СТАНДАРДИ ЗНАЊА

Стандарди образовања одређују ниво развијености очекиваних знања, способности и вештина на општем и посебном нивоу.

Очекивана знања, способности, вештине идентификују се у резултатима педагошког процеса, чија су полазишта одређена циљевима и задацима образовања и васпитања.

Посебни стандарди одређују ниво развијености знања, способности и вештина које ученик остварује на крају сваког разреда, нивоа образовања и васпитања у оквиру сваког наставног предмета. Посебни стандарди су дати у програмима за поједине наставне предмете.

Стандарди знања су референтна основа за прикупљање поузданих и ваљаних података о степену остварености очекиваних постигнућа и, посредно, циљева и задатака васпитања и образовања.

На основу резултата националних испитивања и очекиваног, односно пожељног нивоа постигнућа - националних стандарда, формулише се републички план развоја квалитета образовања. Овим планом одређују се реалистичка очекивања у оквиру дефинисаних постигнућа за поједине наставне области и наставне предмете за одређени временски период - за целу земљу, на националном нивоу.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа прописаних на школском нивоу, одређује се такође на основу:

- резултата школских испитивања и
- очекиваног и пожељног нивоа постигнућа - школског стандарда.

На основу резултата испитивања и очекиваног и пожељног нивоа постигнућа формулише се школски план развоја квалитета образовања, којим се одређује степен остварености постигнућа који се очекује у одређеном временском периоду.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа, одређују се тако да буду у одређеној мери изнад нивоа који се у датом тренутку може утврдити на основу испитивања ученика, како би се на тај начин утицало на развој квалитета образовања. На основу испитивања постигнутог, стандарди се мењају и померају на више.

6. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Школски програм садржи обавезни, изборни и факултативни део.

Обавезни део школског програма садржи наставне предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања.

Изборни део школског програма обухвата изборне наставне предмете и садржаје програма по нивоима и врстама образовања од којих ученик обавезно бира један или више наставних предмета према својим склоностима. Један од обавезних изборних предмета јесте верска настава или грађанско васпитање.

Ученик се обавезно опредељује за верску наставу или грађанско васпитање, и изабрани наставни предмет задржава до краја започетог циклуса основног образовања.

Школа је дужна да у четвртој разреду ученицима понуди, поред обавезних изборних наставних предмета, верске наставе и грађанског васпитања, још три изборна предмета, од којих ученик бира један.

Факултативни део школског програма задовољава интересе ученика у складу са могућностима школе као и садржаје и облике слободних активности (хор, оркестар, екскурзије, секције, културне и друге активности...).

Ученик разредне наставе има до 20 часова недељно, односно 23 часа ако образовање стиче на језику националне мањине.

Наведени број часова може се увећати до 5 часова осталим активностима (часови изборних и факултативних наставних предмета, слободне активности).

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗДРАВСТВЕНОГ ВАСПИТАЊА

Здравствено васпитање је процес који се плански и континуирано одвија. Наставник разредне наставе реализује предложене теме из области здравственог васпитања сходно узрасном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Научна истраживања су показала да се 52 одсто свих могућих утицаја на здравље односе на свакодневно понашање појединца. Велики број патолошких стања могао би се избећи правилним односом према здрављу и животу. Здрав начин живота се учи у породици, школи и широј друштвеној заједници, те школа треба код ученика да покрене: позитивне емоције, формирање правилних ставова, спроводи позитивну акцију за здравље, угради знања у облику навика у карактер ученика и трасира пут ка вештинама здравог живљења.

За здрав развој личности ученицима је неопходно помоћи да сигурност траже у сопственој моћи поимања света, интелектуално, емоционално и естетски. *Здраво понашање је непосредно повезано са здрављем и представља сваку активност предузету ради унапређивања, очувања и одржавања здравља. Супротно томе "ризично понашање" дефинисано је као специфичан облик понашања који повећава осетљивост за специфичне поремећаје здравља.* Саме информације нису довољне да ученици прихвате здраво понашање. То је само почетна фаза, односно азбука васпитног процеса која се мора допунити савременим здравствено-васпитним стратегијама, са добро планираним и контролисаним интервенцијама које утичу на постепено добровољно прихватање понашања које води здрављу.

Општи циљ здравственог васпитања је да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима из области здравственог васпитања, кроз учење засновано на искуству.

Учење садржаја здравственог васпитања има за циљ упознавање себе и свог окружења ради превођења онога што знамо о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицање оптималног развоја личности.

Остали циљеви и задаци здравственог васпитања су:

- стицање основних медицинских знања и њихово повезивање ради развијања психички и физички здраве личности, одговорне према сопственом здрављу,
- стварање позитивног односа и мотивације за здрав начин живљења,
- васпитавање ученика за рад и живот у здравој средини,
- стицање знања, умења, ставова и вредности ради очувања и унапређења здравља,
- промовисање позитивних социјалних интеракција ради очувања здравља,
- подстицање сазнања о себи, свом телу и сопственим способностима,
- мотивисање и оспособљавање ученика да буду активни учесници у очувању свог здравља,
- развијање навика код ученика за очување и неговање своје околине,
- развијање одговорног односа према себи и другима,
- укључивање породице на плану промовисања здравља и усвајања здравог начина живота,
- развијање међусобног поштовања, поверења, искрености, уважавања личности, једнакости и отворене комуникације,
- усвајање и прихватање позитивних и сузбијање негативних облика понашања значајних за очување здравља,
- упознавање најосновнијих елемената здравог начина живота,
- упознавање протективних фактора за здравље, као што су: физичка активност и боравак у природи,
- стицање нових сазнања о рађању, репродукцији и полним разликама.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I Тема - Исхрана - врсте хранљивих материја

Подела, особине, улога масти, беланчевина, витамина, угљених хидрата, минерала, воде. Болести које се преносе путем хране. Опасности од неконтролисане примене дијета.

II Тема - Значај рекреације и спорта

Зашто се бавимо спортом? Врсте и значај рекреације и појединих спортова. Правилна рекреација - надзор, исхрана, хидратација.

III Тема - Пубертет

Осврт на усвојено градиво у трећем разреду. Допунити знања новим садржајима. Анатоомске и физиолошке промене у пубертету. Акне у пубертету. Односи међу половима, са освртом на значај продужетка врсте и здравог потомства. Болести ендокриног система.

IV Тема - Болести дечјег доба

Извор инфекције, путеви ширења и улазно место инфекције. Зоонозе - хигијена и нега у дому са кућним љубимцима. Однос деце у сеоским срединама према домаћим животињама - угроженост од болести које се преносе са животиња на људе.

Болести респираторног тракта - прехлада, грип, бронхитис.

Болести дигестивног тракта - орална хигијена, болести зуба, алиментарне инфекције, паразити, значај редовног узимања хране.

Болести локомоторног система - деформитети кичменог стуба, спуштена стопала.

Дечје заразне болести. Замке и опасности од тетоваже и пирсинга.

V Тема - Прва помоћ

Прва помоћ код крварења, сунчанице, колапса.

Прва помоћ код тровања, алкохолизма, повраћања.

Стрес - последице стреса и превенција у циљу подизања психичке кондиције и спречавања настанка болести.

VI Тема - Болести зависности

Пушење, алкохолизам, наркоманија - знања усвојена у трећем разреду основног образовања допунити и проширити у складу са могућностима ученика четвртог разреда. У реализацији програмских садржаја свих предмета наћи могућности да ученици схвате штетно дејство алкохола, никотина и психоактивних супстанци.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене активности у образовно-васпитном раду

Саставни део наставног програма је упутство за начин реализације програмских садржаја. Садржаји здравственог васпитања у четвртог разреда представљају програмски континуитет из претходна три разреда основног образовања и васпитања. Концепција предмета подразумева надградњу знања, умења и вештина, како би се ученици оспособили за практичну примену знања. Принципом поступности у складу са узрасним карактеристикама ученика, по систему концентричних кругова, садржаји су у сваком следећем разреду све сложенији и обимнији.

На часу одељењског старешине неопходно је обрадити наставне садржаје који нису нашли своје место у програмским садржајима обавезних, изборних предмета и осталих организационих форми рада на нивоу школе. Учитељ има одређену слободу у креирању наставног процеса. За одређене теме неопходно је ангажовати здравствене раднике који се баве том проблематиком (болести зависности, ХИВ инфекције, злостављање и занемаривање деце, исхрана, орална хигијена), родитеље, друштвено-хуманитарне, спортске, рекреативне, културне и друге организације и удружења.

Рад на реализацији програма одвија се у оквиру:

- редовне наставе, тј. интеграције здравствено-васпитних садржаја у програме других предмета,

- ваннаставних активности - спортских секција клубова здравља, акција за унапређење школског простора, као и простора око школе, акција посвећених здравој исхрани и свим осталим активностима планираних календаром здравља,

- ваншколских активности на уређивању зелених површина, сарадње са заједницом, на организовању културних активности и других садржаја за креативно и рекреативно коришћење слободног времена.

Садржај програма конципиран је у шест тематских целина, са тенденцијом да се при реализацији програмских садржаја успостави корелација са свим наставним предметима. Практична настава укључује активан однос ученика према материјалном свету и на тај начин потврђује применљивост стечених теоретских знања.

Предложени програмски садржаји представљају полазну основу за континуиран рад и реализацију задатих циљева. Унутрашњу структуру планираних садржаја треба флексибилно прилагодити постављеним циљевима образовања и условима рада у школи. Ефикасним и подстицајним методама рада с ученицима доћи до начина који омогућава усвајање генеративних, трансферних и функционалних основних знања и вештина, која представљају основу за усвајање појмова и знања у наредним фазама школовања.

Применом принципа поступности - од лакшег ка тежем, у четвртом разреду се проширују знања како по обиму, тако и по сложености садржаја. Подстицањем мисаоне активности и применом метода анализе и синтезе постиже се логичан начин размишљања и виши сазнајни ниво. У реализацији програма пратити развојни пут ученика водећи рачуна о индивидуалним карактеристикама сваког понаособ, као и о социјалном миљеу у ком ученик живи.

Подршка учитеља као и целог одељења током рада битан је предуслов успешне реализације програма. Применити низ методичких радњи током сваког часа обраде садржаја. Поред теоријских информација и њихове практичне примене ради сагледавања целовитости материје, потребно је дијалошким методом што више подстицајно активирати ученике у раду користећи при том животно искуство, односно ситуације у којима су се некада нашли.

За успешну реализацију појединих наставних јединица потребно је ангажовати родитеље, јер су они неопходан партнер наставницима и истовремено извор идеја активности и добре воље, вођени искреном жељом за стварањем што хуманијих и здравијих услова за школовање своје деце. Облици сарадње с родитељима могу бити различити: преко деце, индивидуално, родитељски састанци, трибине, непосредно учешће родитеља у реализацији наставних тема.

Динамика реализације програмских садржаја зависи од претходних знања ученика, њихових развојних могућности, заинтересованости за материју, као и од креативности учитеља при реализацији садржаја.

Деци је неопходно приближити чињеницу да је здравље појединца не само лично, већ и опште добро. **Оно се у великој мери учи те свако може значајно утицати на квалитет свога здравља ако прихвати здрав стил живота.** Деца морају добити благовремену и квалитетну информацију коју ће умети да усвоје и уграде у свакодневно понашање. Постоје бројне могућности како се свака тема може приближити ученицима. То сигурно не треба да буде једноставно изношење чињеница, већ разноврсне активности које свестрано укључују ученике кроз радионице, едукативне игре, имитације... Неопходно је остварити интерактивно и динамично учење у одељењу како би ученици с лакоћом прихватили и усвојили знања, а да при томе немају утисак напорног рада. Створити динамичку и променљиву средину за учење са осмишљеном организованим материјалом који одговара развојном нивоу и индивидуалним интересовањима ученика.

Наставне активности потребно је усмерити на животну праксу и тиме знања и умења ставити у функцију применљивости. У раду с ученицима неопходно је подстицати радозналост, самосталност и стваралачке идеје, са уважавањем развојних и индивидуалних карактеристика.

За успешну реализацију програма изузетно је значајна подршка у виду обуке наставника са приручником као пратећом литературом и основним ослоном у реализацији програма здравственог васпитања. Ученици као извор информација користе постојеће уџбенике и расположиву литературу из осталих наставних предмета на нивоу узраста, као и остале изворе информација (штампане, аудиовизуелне, електронске...).

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ (ХОР И ОРКЕСТАР)

Хор

Учешћем у хору млада личност се социјализира и сагледава вредности заједничког учествовања у постизању одређеног уметничког израза. Хор је најмасовнији вид колективног музицирања у основној школи и од његовог рада зависи и углед школе. Једино се код хора тражи јединствен (певани) одговор од свих ученика.

Хорско певање може бити:

- одељењско хорско певање,
- разредно хорско певање,
- хорско певање млађих разреда.

Певање у одељењском хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности, учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, упознавање нових речи, односа у природи и међу људима и сл.

Разредни хор обухвата сва одељења истог узраста у школи.

Хор ученика млађих разреда обухвата узраст ученика од I до IV разреда, са недељним фондом од 3 часа.

Часови хора улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

На репертоару хора млађих ученика треба да се нађу једногласне и двогласне композиције у извођењу а сарелла или уз инструменталну пратњу. Репертоар хора обухвата дела домаћих и страних композитора.

У току школске године потребно је са хором урадити осам до десет композиција и наступати на смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.

Оркестар

Оркестар који најбоље одговара могућностима и интересовању ученика основне школе јесте Орфов инструментариј. Како се на овим инструментима лако савладава техника свирања и свира од првог разреда, велика је могућност да се одаберу најбоље увежбани ученици за овај састав.

На почетку рада свирање на Орфовим инструментима своди се на праћење ритма певане песме, бројалице или музичке игре. Свирање на мелодијским инструментима уводи се касније када се ученици привикну на заједничко свирање.

У школи се може формирати оркестар састављен и од неке друге комбинације инструмената (нпр. хармонике, мандолине, тамбуре, блок флауте).

Часови оркестра (3 часа седмично) улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

У току школске године потребно је са оркестром урадити најмање пет композиција и наступати на смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.